

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za šport
Univerzitetni študij: Športna vzgoja
Smer: Športno treniranje, atletika

DIPLOMSKO DELO

**RAZVOJ TURIZMA V ZGORNJEM
POSOČJU S POUDARKOM NA
ŠPORTNI REKREACIJI**

Mentor: doc. dr. Boris Sila

Avtorica: Maša Klavora

Recezent: izr. prof. dr. Herman Berčič

Konzultant: mag. Aleš Golja

Ljubljana, marec 2007

ZAHVALA:

Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila mami Vlasti in očetu Fedji za financiranje študentskega obdobja in za razumevanja različnih obštudijskih dejavnosti, ki so me oblikovale in učile za nadaljnjo življenjsko pot. Posebna zahvala gre očetu, ki mi je s svojimi izkušnjami in znanji pomagal in spodbujal pri razmišljanju in pisanju izbrane teme, predvsem pa privzgojil čut in odgovornost za ohranjanje narave in varstvo kulturne dediščine.

Hvala mentorju doc. dr. Borisu Sili in recezentu izr. prof. dr. Hermanu Berčiču za pomoč in svobodo pri obravnavanju diplomske tematike, konzultantu mag. Alešu Golji za konstruktivne izmenjave mnenj, asist. dr. Stanislavu Pinterju za začetno spodbudo, prof. Dušanu Macuri za ideje in širjenje zanimanja, mag. Miranu Droletu iz občine Tolmin za vse komentarje, mag. Martinu Šolarju in Janezu Miheliču iz Triglavskega narodnega parka ter sovrstnikom Petru Flajsu, Jasni Hrovat in Martini Krivec za njihova nesebična posredovanja izkušenj, spoznanj in mnenj, prijateljici Neji Morato za lektoriranje in vsem v nadaljevanju diplomskega dela omenjenim intervjuvancem, ki so mi z veseljem pomagali pri spoznavanju turizma v naših krajih.

»Difovsko« življenje mi je prineslo tudi nova prijateljstva, zato hvala za vse Katji Kukovec, Meti Gregorič in Juretu Šterbuclu.

Ključne besede: trajnostni in sonaravni turizem, organiziranost in strategije za razvoj turizma, turizem v Zgornjem Posočju in občini Tolmin, Regijski park Soča

Naslov: Razvoj turizma v Zgornjem Posočju s poudarkom na športni rekreaciji

Avtorica: Maša Klavora

Strani: 86

Literatura: 69

Število slik, grafikonov in preglednic: 8, 3 in 1

Izvleček:

Diplomsko delo je zelo široko zastavljeno, saj smo želeli zajeti čimveč dejavnikov, ki vplivajo na razvoj turizma v naših krajih. V prvem delu govorimo o turizmu; kaj ga definira, kateri so in bodo turistični motivi, kakšna je vloga športne rekreacije v turizmu. Osredotočili smo se tudi na organiziranost, pristojnosti in strategije na področju turizma na državni, regionalni in lokalni ravni. Prvi del se zaključuje s pomenom narave, kulturne dediščine in sonaravnega turizma. Če želimo govoriti o turizmu v občini Tolmin, ne moremo zaobiti turizma v Zgornjem Posočju, saj drug drugega oblikujeta in sta soodvisna. V drugem delu predstavimo Zgornje Posočje; zanimajo nas predvsem zavarovana območja, organiziranost, problemi, ponudba in možnosti na področju turizma. Podrobneje se posvetimo razmeram na Soči. Tretji del je namenjen turizmu v občini Tolmin. Pregledamo naravne in kulturne privlačnosti ter predstavimo občinsko strategijo za razvoj turizma. Naredili smo SWOT analizo in preverili različno športnorekreacijsko ponudbo. Sledijo intervjuji z vsemi, ki razvijajo in soustvarjajo turizem v naši občini, s pomočjo katerih spoznamo njihovo vlogo, ponudbo, probleme, stanje in nove možnosti. Poglavje zaključimo z našim komentarjem in analizo o razvoju turizma, tudi skozi pregled občinskega proračuna. V četrtem delu najprej povzamemo glavne ugotovitve, ki se vežejo na Zgornje Posočje in še posebej na Sočo ter na podlagi tega predstavimo idejo Regijskega parka Soča, ki bi bolj načrtno reševal slabosti in nevarnosti, prednosti in priložnosti pa razvijal z načeli sonaravnega pristopa. V zaključku predstavimo jedrnat povzetke posameznih poglavij z željo po trajnostnem razvoju naše doline in skupnem sodelovanju.

1. UVOD	6
2. PREDMET IN PROBLEM	6
3. NAMEN IN CILJI	7
4. METODE	8
5. TURIZEM IN NOVI TRENDI	9
5.1. TURISTIČNA PRIVLAČNOST, PONUDBA, POVPRASEVANJE, PROIZVOD	9
5.2. VLOGA, MOTIVI IN OBLIKE SODOBNEGA TURIZMA	10
5.3. BLAGOVNE ZNAMKE KOT NOVE TURISTIČNE PRILOŽNOSTI.....	11
5.4. POMEN ŠPORTA OZ. ŠPORTNE REKREACIJE V TURIZMU.....	13
6. ORGANIZIRANOST TURISTIČNE DEJAVNOSTI IN STRATEGIJE ZA RAZVOJ TURIZMA	15
6.1. ORGANIZIRANOST NA DRŽAVNI RAVNI	15
6.2. DRŽAVNI STRATEGIJI RAZVOJA TURIZMA.....	16
6.3. ORGANIZIRANOST IN STRATEGIJE V REGIONALNEM IN LOKALNEM OKOLJU.....	19
7. NARAVA IN KULTURNA DEDIŠČINA V TRAJNOSTNO NARAVNANEM TURIZMU	21
7.1. TRAJNOSTNI RAZVOJ TURIZMA	21
7.2. VLOGA NARAVE.....	23
7.3. VLOGA KULTURNE DEDIŠČINE.....	28
8. TURIZEM V ZGORNJEM POSOČJU	31
8.1. GEOGRAFSKI OPIS IN ZAVAROVANA OBMOČJA.....	31
8.2. ORGANIZIRANOST TURISTIČNE DEJAVNOSTI IN SKUPNI PROBLEMI V ZGORNJEM POSOČJU.....	31
8.3. MOŽNOSTI ZA RAZVOJ TURIZMA V ZGORNJEM POSOČJU	33
8.4. TURISTIČNA PONUDBA IN ANALIZA NOČITEV V OBDOBJU 1995–2005 V OBČINAH BOVEC, KOBARID IN TOLMIN	35
8.4.1. OBČINA BOVEC.....	35
8.4.2. OBČINA KOBARID.....	36
8.4.3. OBČINA TOLMIN.....	37
8.4.4. PREGLED ŠPORTNOREKREACIJSKE, KULTURNOZGODOVINSKE, PODEŽELJSKE, WELLNESS IN DRUGE PONUDBE.....	38

8.5. ŠPORTNOREKREACIJSKI TURIZEM NA REKI SOČI	40
9. TURIZEM V OBČINI TOLMIN	43
9.1. NARAVNE IN KULTURNOZGODOVINSKE PRIVLAČNOSTI	43
9.2. POVZETKI STRATEGIJE RAZVOJA TURIZMA V OBČINI	44
9.2.1. PREDSTAVITEV STRATEGIJE.....	44
9.2.2. KLJUČNE UGOTOVITVE TOLMINSKEGA TURIZMA.....	44
9.2.3. STRUKTURA TURISTOV.....	45
9.2.4. PROGRAMSKA IN RAZVOJNA ŽARIŠČA.....	47
9.3. SWOT ANALIZA OBČINE TOLMIN.....	49
9.4. PONUDBA ŠPORTNE REKREACIJE, ŠPORTNEGA TURIZMA, PRIPRAV ŠPORTNIKOV IN ŠPORTNOREKREACIJSKIH TURISTIČNIH PRIREDITEV	53
9.5. INTERVJUJI NA TERENU.....	53
9.5.1. VLOGA OBČINE PRI RAZVOJU TURIZMA	54
9.5.2. VLOGA LOKALNE TURISTIČNE ORGANIZACIJE SOTOČJE	55
9.5.3. VLOGA POSOŠKEGA RAZVOJNEGA CENTRA	55
9.5.4. VLOGA TURISTIČNE ZVEZE GORNJEGA POSOČJA IN DRUŠTEV.....	56
9.5.5. PONUDNIKI ŠPORTNEGA TURIZMA	57
9.5.6. DODATNE MOŽNOSTI ŠPORTNOREKREACIJSKE PONUDBE.....	61
9.5.7. PONUDBA DOŽIVLJAJSKEGA, PODEŽELSKEGA, ZGODOVINSKEGA IN WELLNESS TURIZMA	65
9.6. ANALIZA IN KOMENTAR RAZVOJA TURIZMA V OBČINI TOLMIN.....	70
10. PREDSTAVITEV IDEJE REGIJSKI PARK SOČA.....	75
11. ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA	80
12. LITERATURA	82

1. UVOD

Življenje v sodobnem času omogoča, ponuja, želi in zahteva »med vse in nič«. Ponudba in povpraševanje sta odvisni od najrazličnejših dejavnikov, ki se stalno spreminjajo. Taka sistema sta tudi turist in turizem. Nekdo si želi svoj prosti čas (dopust) izkoristiti maksimalno napeto, stalno v akciji, v odkrivanju nečesa novega, za drugega je to čas popolnega odklopa v miru in tišini od vsega in vseh, spet tretji ima svoje potrebe in želje. Turizem, kot ena izmed najhitreje rastočih gospodarskih panog, se mora prilagajati vsem »muham« in spremembam; postaja integracija vsega, kar omogoča zadovoljevanje najrazličnejših potreb posameznika in družbe. Tako se vedno znova razvija raznolika turistična ponudba namenjena določeni populaciji in destinaciji. Zaradi različnih vzrokov ima vedno večjo vlogo športnorekreacijski turizem (aktivni oddih), ki zajema ponudbo številnih športnih aktivnosti, športa za vse in tudi kombinacije z drugimi turističnimi oblikami (wellness, podeželski turizem in kulturnozgodovinski).

Ljudje so turizem marsikje nenadzorovano, stihijsko, masovno; lahko bi rekli celo sebično razvijali. Ob tem pa hote ali nehote pozabljali na različne (obnovljive in neobnovljive) vire, ki omogočajo vsaj osnovo turističnega razvoja. Zaradi zavedanja pomena ohranjanja in varovanja marsičesa za naš jutri, se v zadnjih letih pojavlja nova paradigma – trajnostni razvoj (op.: v angleškem jeziku »sustainable development«). Kjer je turizem odvisen od danosti narave, srečamo tudi druge termine: sonaravni, odgovorni, alternativni ipd. turizem.

Zgornje Posočje (občine Bovec, Kobarid in Tolmin) predstavlja pomembno turistično destinacijo slovenskega turizma, saj s svojo pestro ponudbo lahko zadovolji različne goste. Težnje po še hitrejšemu in boljšemu razvoju turizma v teh krajih so vedno večje, kar bi ugodno vplivalo tudi ekonomsko, družbeno in demografsko stanje, ki ni »rožnato«. Potrebno pa je opozoriti, da nenačrten in intenziven razvoj v okolju kakršno je Zgornje Posočje dolgoročno lahko prinese več slabega kot dobrega, zato je nujno potreben trajnostni in sonaravni pristop.

2. PREDMET IN PROBLEM

Zgornje Posočje obsega tisti del Slovenije, ki je zaradi mnogih (tudi naključnih) dejavnikov marsikje še precej prvobiten, skrit, nepoznan, divji ..., a turistično izredno zanimiv. Velik del tega območja je pod zaščito zakonov: Zakona o Triglavskem narodnem parku (TNP), o Soči,

o ohranjanju narave, o varstvu kulturne dediščine ter Alpske konvencije in Nature 2000. Velikokrat se ti zakoni med seboj prepletajo in si celo nasprotujejo (Alpska konvencija – Zakon o Soči – Zakon o TNP). Včasih tudi ovirajo in onemogočajo razvoj, obenem pa (vsaj na papirju) varujejo in ohranjajo. Vsekakor različno ustvarjen »mozaik različnosti« v Zgornjem Posočju predstavlja nek nadstandard s številnimi potenciali.

Medtem ko se večina domačinov na svoj način spopada z življenjem v »krajih bogu za hrbtom«, številne turiste, predvsem v spomladanskem in poletnem času, dolina Soče in njenih pritokov v objemu gora mika in privlači. Vedno bolj se različnih naravnih in kulturnih privlačnosti, katere bi lahko izkoristili, zavedajo mnogi domačini in tujci. Pri tem se pojavljajo številna vprašanja, dileme in dvomi, kakšno pot ubrati, da ne bi uničili posebnosti tega območja. Na kakšen način izkoriščati, razvijati, ponujati, organizirati ponudbo in potenciala, da bomo omogočili boljše življenje lokalnemu prebivalcu in vsaj malo omilili družbene, demografske in razvojne težave ter na drugi strani preprečili stihijsko in anarhično zlorabo danosti narave in kulture? Kako se usklajeno z načeli trajnostnega razvoja preučuje možnosti, izvaja, koordinira in nadzoruje razvoj turizma?

3. NAMEN IN CILJI

Predstavili bomo različne institucije na državni, regionalni in lokalni ravni, ki skrbijo za razvoj turizma ter njihove strategije. Poudariti želimo pomen narave in kulturne dediščine v okviru trajnostnega razvoja turizma. Zanima nas, kako se turizem razvija v Zgornjem Posočju, kakšna je ponudba in organiziranost, katere probleme in možnosti imamo. Posebna pozornost je namenjena športnorekreacijskemu turizmu.

Ključna cilja diplomskega dela pa sta:

- Predstaviti stanje na področju turizma v občini Tolmin (strategija, vloga in pomoč občine in ostalih institucij, aktivnosti in problemi ponudnikov ter nove možnosti).
- Predstaviti idejo Regijskega parka Soča.

4. METODE

Diplomsko delo je monografskega tipa, uporabljene so naslednje metode dela:

- Uporaba dostopne in razpoložljive literature ter internetnih strani.
- Študij različne dokumentacije Ministrstva za okolje in prostor, Ministrstva za gospodarstvo, občin Tolmin, Bovec in Kobarid, lokalnih turističnih organizacij, Turistične zveze Slovenije, podjetnikov, Posoškega razvojnega centra, društev ipd.
- Neformalni intervjuji s predstavniki zgoraj omenjenih lokalnih institucij in posameznikov.
- Analiza podatkov iz različne strokovne in poljudne literature ter preko svetovnega spleta.
- SWOT analiza.
- Observacijska metoda (lastna opazovanja).

5. TURIZEM IN NOVI TRENDI

Turizem je integrirana in zahtevna dejavnost, ki potrebuje usklajeno turistično, prometno, oskrbovalno, ekonomsko, kulturno, družbeno in okoljsko ureditev. V zadnjih letih predstavlja hitro rastočo vejo gospodarstva, ki v svetu zaposluje vse več ljudi različnih poklicev. Pavliha (1998) meni, da na razvoj turizma najbolj vplivajo naslednji dejavniki: trg (ponudba in povpraševanje), prostor in njegove atraktivnosti oziroma privlačnosti, dostopnost (promet, komunikacije in informacije), storitve, človeški vir in promocija. Planina in Mihaličeva (2002) dodajata, da se pravi turistični razvoj prične z izgradnjo receptivnih zmogljivosti in z razvojem komunikacijskih pogojev, saj same privlačnosti niso dovolj, da nek kraj postane turističen.

5.1. TURISTIČNA PRIVLAČNOST, PONUDBA, POVPRASEVANJE IN PROIZVOD

Pogoje za razvoj turizma v nekem kraju je leta 1938 definiral že Mariotti (v Planina, 1996), ko jih je razdelil na osnovne in izvedene privlačnosti. Prve so nastale ne glede na razvoj turizma (naravne in kulturne), izvedene privlačnosti pa so nastale zaradi potreb turistov in turističnega gospodarstva (ceste, hoteli, agencije). Planina (1996) razloži, da je potrebna ekonomska valorizacija, ki osnovne privlačnosti naredi dostopne turistom tudi s pomočjo izgradnje izvedenih privlačnosti, s čimer privlačnost postane turistična ponudba, ki nastopi na trgu, kjer dobi svojo ceno. Planina in Mihaličeva (2002) najrazličnejše privlačnosti opredelita kot faktorje, ki oblikujejo in usmerjajo turistično povpraševanje.

Mihaličeva in Zurceva (2005) ugotavljata, da je za ponudbo bistven nastop na trgu, ki je lahko direkten ali indirekten. Direktna ponudba pomeni elemente, ki so predmet menjave in imajo ceno (hoteli, turistični programi ipd.). Pri indirektnem nastopu pa gre za elemente, ki nimajo direktne cene, a so v resnici predmet povpraševanja in vplivajo na ceno (primerni smučarski tereni, ugodno podnebje, različne privlačnosti). Nastopa ponudbe se med seboj razlikujeta tudi glede na prilagodljivost spremenjenim razmeram na trgu.

O odnosu med ponudbo in povpraševanjem Planina in Mihaličeva (2002) razmišljata, da se ponudba in povpraševanje zelo razlikuje v času in prostoru. »Ponudba se le težko prilagaja potencialnemu povpraševanju, realno povpraševanje pa je v celoti odvisno od trenutne

ponudbe« (str. 107). Pri zabaviščnem, športnem ali kulturnem turizmu ponudba lahko celo spodbuja in ustvarja povpraševanje.

Osnovna enota ponudbe je turistični proizvod, ki ga Planina in Mihaličeva (2002) glede sestavljenosti delita na: »Parcialni (delni) je proizvod posameznega proizvajalca, to je posamezne turistične, gostinske, prometne ali trgovinske organizacije (prenočitev v hotelu, ogled muzeja). Integralni pa je sestavljen iz večjega števila delnih proizvodov« (str. 121). Ker potrošnik vedno bolj povprašuje po najrazličnejših proizvodih, ki jih uporablja in potrebuje, postaja integralni turistični proizvod vedno bolj kompleksen, tako glede kakovosti parcialnega proizvoda, kot glede njegove količine in razpoložljive različnosti. Omenjena avtorja menita, da: »Kakovost turistične ponudbe določajo predvsem možnosti izbire, kombiniranja in sestavljanja integralnega turističnega proizvoda« (str. 121).

5.2. VLOGA, MOTIVI IN OBLIKE SODOBNEGA TURIZMA

Sodobni turizem ima pomembno vlogo v nekem okolju. Kot ugotavljajo Mihaličeva, Tkalčič, Berčič in Pišot (2005), lahko med drugim transformira tradicionalne nepridobitne dejavnosti (šport in kultura) v pridobitne tako, da jih vključi v turistično ponudbo, kar nudi številne priložnosti različnim športnim, kulturnim in turističnim društvom. Spodbuja razvoj in popularizacijo športa in kulture, obenem pa zagotavlja finančna sredstva. Omogoča razvoj množičnih športov, v katerih se udeležujejo tako lokalni prebivalci kot domači in tuji turisti, organizacijo različnih prireditev, nadgrajuje infrastrukturo, ki jo lahko v okviru turističnih programov trži.

Kovačeva (2005) meni, da so socialna podjetja tudi nova priložnost za razvoj turistične dejavnosti. Ustanavljajo jih eno ali več društev in druge oblike združevanja, v katerih se ljudje povezujejo zato, da bi ustvarjali dobrobit na lokalni ali regionalni ravni. Cilj socialnega podjetja ni pridobivanje dobička kot takega, temveč izboljševanje kakovosti življenja v neki lokalni skupnosti, saj se dobiček reinvestira v razvoj. Zaposlene in uporabnike storitev postavljajo pred interesi kapitala. Z zaposlenimi v socialnih podjetjih intenzivno sodelujejo prostovoljci. Tovrstno podjetništvo je priložnost za manj razvita območja, za reintegracijo težje zaposljivih ljudi ter ohranjanje tradicionalnih kmetijskih in obrtnih dejavnosti.

Zorkova (1999) omenja pet skupin turističnih motivov, ki ustvarjajo različne oblike turizma ter zadovoljujejo različne potrebe in želje ljudi:

- Motivi, ki jih pogojuje človekova duševnost (popoln »odklop«, sprostitev, beg iz vsakdanjega življenja, okrevanje, doživljanje lepega).
- Motivi, ki jih pogojuje telo (najrazličnejše gibalne aktivnosti, obnavljanje telesne moči, preventivno ali kurativno zdraviliško zdravljenje).
- Motivi, ki se izražajo z željo po komuniciranju, druženju, prijateljevanju.
- Motivi, ki se izražajo kot želja po raziskovanju, spremembah, pustolovščinah, izobraževanju.
- Motivi, ki so povezani z naravo in vremenom.

Potrebe sodobnega človeka spodbujajo telesno vadbo, psihofizično regeneracijo in preventivo, iskanje miru v naravnem okolju, dodatna izobraževanja in spoznavanja tudi v času dopusta. Tako sodobni turizem ni več samo morje, sonce in plaža, ampak je doživetje in odkrivanje, je investicija v zdravje duha in telesa, je zabava in sprostitev. Sodobni čas in ritem življenja vplivata na nove oblike turizma, kot so podeželski, eko, kulturnozgodovinski, wellness, kongresni in športnorekreacijski turizem.

Hladnikova (2006) predvideva, da bo sodobni človek zaradi svojega življenjskega stila vedno bolj povpraševal po etičnem oziroma odgovornem turizmu, ki združuje ekološki turizem s širšimi okoljskimi in socialnimi pogledi. Opisuje ga kot ponudbo za ljudi, ki si želijo miru in sprostitve, uživanja v naravnih lepotah, opazovanja žive in nežive narave, doživljanja krajine, spoznavanja lokalne kulture, odkrivanja zgodovine posameznega kraja in tradicionalnega življenja skozi pogovor z domačini. Taka oblika turizma bo prispevala k ohranjanju narave in krajine, varovanju kulturne dediščine ter istočasno doprinesla h gospodarskemu razvoju in zvišanju standarda lokalnega prebivalstva.

5.3. BLAGOVNE ZNAMKE KOT NOVE TURISTIČNE PRILOŽNOSTI SLOVENIJE

Slovenija je zaradi svojih naravnih in kulturnih značilnosti ter omejenosti prostora primerna za individualizirano in kakovostno ponudbo. Nenačrten in neuskkljen razvoj v preteklosti je ponekod že pustil vidne negativne učinke (masovnega) turizma. Še vedno pa obstajajo manj razvita, a občutljiva območja z veliko potenciala, kjer bi pravilno usmerjen turizem lahko

predstavljal pomembno priložnost lokalnemu prebivalstvu, turiste pa vabil s kvalitetno blagovno znamko. Zgornje Posočje (občine Bovec, Kobarid in Tolmin) je prav gotovo ena izmed takih neizkoriščenih regij.

Staub idr. (2002) so prepričani, da bodo turistično prihodnost zagotavljali znaki za kakovost, kvalitetna proizvodnja, raznolika krajina in odpiranje regionalnih trgov. Deuble in Sartoris (2002): »Blagovne znamke so znaki kakovosti, ki ponazarjajo posebno kakovost proizvodov, storitev in krajin. Proizvajalci in ponudniki storitev lahko, zahvaljujoč zagotavljeni kakovosti, zaračunajo višje cene. Trženje poteka profesionalno, načrtno in bolj zavarovano. Tako se krepi lokalno gospodarsko kroženje in s tem povečuje regionalna ustvarjalna vrednost. Za skupno uvedbo blagovne znamke je nujno potrebno zavedanje vseh lokalnih prebivalcev o svojih posebnih prednostih. Vse to jih sili v kooperacije in v premišljevanje o lastni identiteti. Večja ustvarjalna vrednost, zagotovljeno trženje, izboljšano medsebojno sodelovanje in okrepljena samozavest so ene izmed možnosti, ki bi jih alpski prostor lahko pozitivno izkoristil« (str. 83). V nadaljevanju opozarjata, da je za uspeh blagovne znamke nujno potrebno sledeče:

- Koncept mora izhajati iz lokalnega prebivalstva. V nasprotnem primeru domačini ne sprejmejo pobud in idej v zadostni meri in ne pokažejo večjega razumevanja za identifikacijo s projektom. Za dinamično uresničevanje so potrebni lokalni, prizadevni in priznani domačini.
- Za ustrezno rabo sinergij morajo projekt podpreti vse lokalne interesne skupine (organizacije, institucije, prebivalci, gospodarstvo, turistični delavci). Projekt mora biti vključen v nadrejeno in nezamenljivo identiteto.
- Potrebno je določiti jasne in objektivne kriterije, ki določajo vsebinsko kakovost in verodostojnost blagovne znamke.
- Zagotovljena mora biti dovolj splošna ponudba; sezonska ponudba ni najboljša.
- Izdelki in storitve morajo biti profesionalno trženi.

Ob načrtovanju turistične prihodnosti so pomembne ugotovitve Uranove in Ovsenika (2006), ki sta glavna avtorja novega dokumenta Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007–2011 (v nadaljevanju RNUST 2007–2011): »Med 20 elementi turistične ponudbe so visoko ocenjeni: urejenost naravnih znamenitosti, možnosti izletov, možnost rekreativnih aktivnosti, primernost za družinske počitnice, mir in tišina, kakovost okolja, kakovost gostinskih storitev, gostoljubnost prebivalstva, možnost sporazumevanja v tujih jezikih,

osebna varnost in raven čistoče. Največ negativnih ocen pa so tuji turisti prisodili: možnostim za razvedrilo, zabavo, nakupovanje, kakovosti cest in storitvam ob cestah ter možnostim za ogled kulturnih prireditev« (str. 10).

5.4. POMEN ŠPORTA OZ. ŠPORTNE REKREACIJE V TURIZMU

V sodobnem načinu življenja je zdrav način življenja, ki vključuje tudi redno športnorekreacijsko dejavnost, eden izmed najpomembnejših preventivnih in kurativnih dejavnikov. Ugodno vpliva na preprečevanje in zdravljenje telesnih, psihičnih in psihosomatskih bolezni. Z namenom vzpostavljanja porušenega biopsihosocialnega ravnovesja se aktiven psihofizičen oddih vedno bolj vključuje v turistično ponudbo in jo sooblikuje.

Berčič (1997, v Mihaličevi idr., 2005): »Šport in turizem sta komplementarni dejavnosti, ki imata sinergične učinke, zato ju je smiselno povezovati, da bi dosegli boljše socialne in ekonomske rezultate tako na področju turizma, kot tudi na področju športa« (str. 10). Berčič in Sila (2004) še dodajata: »Šport in turizem sta si po svoji funkciji zelo blizu, hkrati pa sta v svojem bistvu sorodna pojava. Iz tega izhaja tudi temeljno spoznanje, ki je zajeto v sintagmi »šport bogati turizem in turizem bogati šport«« (str. 19).

Pintar (2004) pravi: »Športna ponudba prispeva k povezavi turističnega produkta znotraj regije in navzven, izboljšanju kvalitete storitev, povečanju zasedenosti kapacitet, povečanju izvenpenzijske potrošnje in števila delovnih mest ter dvigu kvalitete življenja domačinov. V turizmu zahteva visoko strokovne in usposobljene kadre z znanjem športa in s specifičnimi znanji, povezanimi s turističnim proizvodom« (str. 63). V turizmu je dosegla visoko diferenciacijo, ki se kaže v različnih programih za različne ciljne skupine. Osnovna športna ponudba je lahko že jutranja in skupinska telovadba, športni vrtci za otroke, tečaji različnih stopenj športnega znanja, izposoja športnih pripomočkov.

Mihaličeva idr. (2005) in Retar (2005) športno ponudbo opredeljujejo kot:

- Šport za vse oziroma športna rekreacija, ki se najlažje vključuje v športnoturistično ponudbo, saj turistom ponuja najrazličnejše športne aktivnosti, tudi različnih težavnosti in oblik. Zaradi geografskih, klimatskih in naravnih danosti Slovenije ter večjega pomena zdravega življenjskega sloga, ima ta vrsta športne ponudbe izjemne potencialne.

- Športnoturistične prireditve in tekmovanja, ki med drugim lahko povzročijo pozitivno ali negativno promocijo kraja. Posebnega pomena so predvsem tekme najvišjega nivoja.
- Šport za otroke in mladino, ki ga na področju turizma izvaja tudi Center šolskih in občolskih dejavnosti, katerega program je precej odvisen od turistične ponudbe v lokalnem kraju.
- Priprave športnikov oziroma ekip, ki koristijo športno in turistično infrastrukturo, največkrat izven glavne turistične sezone. Potrebe športnikov so dokaj specifične (odvisno od starosti, športne zvrsti, stopnje treniranosti)

Poleg že dolgo časa poznanih pravih turističnih športov (pohodništvo, smučanje, kolesarjenje, ribištvo), so v turizmu začeli prodirati tudi nekdanji ekskluzivni športi (rafting, kajakaštvo, padalstvo, plezanje, golf ipd.). Predvidevamo, da je to predvsem posledica pojavljanja najrazličnejših športov v medijih, individualizacije potrošnikov, nove tehnologije, višjega standarda, cenovne dostopnosti in povečanega povpraševanja različnih skupin.

Mihaličeva in Zurceva (2005) sta s pomočjo Delfi analize ugotovili, da je območje Julijskih Alp na področju športnega turizma najbolj primerno za razvoj pohodništva oz. hoje ter kolesarjenja. Menimo pa, da je ta raziskava preozka, saj ne vključuje vodnih športov (kajakaštvo in rafting).

Pri tem je potrebno opozoriti, da različne oblike športnega turizma, njegova infrastruktura (žičnice, smučišča, igrišča, planinske postojanke in druge namestitvene kapacitete) in dejavnosti (golf, smučanje, gorsko kolesarjenje, soteskanje) lahko vplivajo na degradacijo naravnega okolja, zato je toliko bolj pomemben interdisciplinaren in sonaravno usmerjen razvoj.

Potrebam sodobnega turista po zmanjševanju fizičnega in psihosocialnega stresa odgovarja wellness turizem, ki v zdravem okolju omogoča različne oblike sprostitve in aktivne preventivne programe ohranjanja in krepitev zdravja. Berčič (2003) ugotavlja, da celovito zdravje, ki vključuje telesno, duševno, čustveno, duhovno, socialno in družbeno zdravje, postaja vse pomembnejša dobrina in po našem mnenju tudi vrednota. S strokovnim vodenjem in svetovanjem ter s prilagajanjem različnih preventivnih programov posamezniku se tudi v času dopusta ustvarijo možnosti za pozitivne spremembe v življenjskem slogu. Največ preventivnih programov (masaže, sprostitvev, jutranja gimnastika, cooperjev test, savna,

pohodi, specialistični zdravstveni pregled in dietna prehrana) ponujajo zdravilišča in wellness centri, lahko pa bi to ponujali tudi drugi.

6. ORGANIZIRANOST TURISTIČNE DEJAVNOSTI IN STRATEGIJE ZA RAZVOJ TURIZMA

Uspešno delovanje na vsakršnem področju zahteva dobro organiziranost in interdisciplinaren pristop, predvsem pa komunikacijo in aktivno sodelovanje vseh vpletenih.

Uranova in Ovsenik (2006) opozarjata: »Današnja organiziranost slovenskega turizma še ne zagotavlja zadovoljivega povezovanja aktivnosti in uresničevanja interesov javnega sektorja, turističnega gospodarstva in organizacij civilne družbe. Ključen dejavnik uspešnega razvoja turizma v naslednjem desetletju je le medsebojno sodelovanje in povezovanje turističnih ponudnikov, subjektov javnega sektorja ter civilne družbe po načelu javno zasebnega partnerstva na vseh nivojih od lokalnega do nacionalnega pri skupnem načrtovanju, razvoju, oblikovanju, trženju in evalvaciji integralnih turističnih proizvodov« (str. 120).

6.1. ORGANIZIRANOST NA DRŽAVNI RAVNI

Organiziranost turizma na državnem nivoju bomo predstavili s pomočjo povzetih informacij Uranove in Ovsenika iz RNUST 2007–2011 (str. 121–123).

Javni interes v širšem smislu zastopa Vlada RS, neposredno pa Ministrstvo za gospodarstvo in v njegovem okviru Direktorat za turizem, katerega področje obsega: zagotavljanje sistemskih pogojev s pripravo specifične zakonodaje in drugih predpisov, strokovno pomoč in sodelovanje z upravnimi enotami, vodenje upravnih postopkov, pripravo strateških razvojnih dokumentov in njihovo usklajevanje s partnerji zasebnega sektorja in civilne družbe ter spremljanje njihovega uresničevanja, pripravo letnih turističnih politik in izvajanje sprejetih ukrepov in aktivnosti (promocija, investicijska politika, človeški viri, spodbujanje kakovosti), pripravo in koordiniranje izvajanja raziskovalnih in razvojnih nalog, pripravo predlogov s področja turizma za vključevanje v mednarodne programe in programe EU, sodelovanje v mednarodnih organizacijah, pripravo predlogov bilateralnih sporazumov, oblikovanje, organizacijo in koordinacijo dela strokovnega sveta za turizem.

Uspešno izvajanje razvojnih nalog s področja turizma zahteva tudi intenzivno medresorsko sodelovanje, predvsem na področju kulture, športa, prometa, prostora in okolja, zdravja ter usposabljanja in izobraževanja.

Vlada RS je za izvajanje koordinacije, krovne promocije in trženja slovenskega turizma ustanovila Slovensko turistično organizacijo, ki poleg tega razvija integralni turistično-informacijski sistem, organizira raziskovalno dejavnost ter koordinira, organizira in izvaja naloge s področja razvoja novih turističnih proizvodov.

Nacionalno turistično združenje je organizacija, ki združuje posameznike, turistična podjetja, organizacije in ki si prizadeva postati krovna organizacija t. i. »cehovskih združenj«, to so proizvodna združenja ponudnikov enakih turističnih storitev.

Podobno idejo zastopajo še Združenje za gostinstvo in turizem pri Gospodarski zbornici Slovenije in Sekcija za gostinstvo in turizem pri Obrtni zbornici Slovenije ter številna interesna združenja in skupnosti (npr. Skupnost slovenskih naravnih zdravilišč).

Turistična zveza Slovenije je prostovoljna, interesna, neprofitna organizacija civilne družbe na področju turizma. Glavna naloga je združevanje turizmu naklonjenih ljudi v društva, osveščanje, spodbujanje in usmerjanje domačinov k sodelovanju pri turističnih akcijah (urejanje okolja ipd.), pri ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot, sodelovanje pri spodbujanju turistične kulture mladih v osnovnih in srednjih šolah, izvajanje turistično-informacijske dejavnosti v krajih, kjer ni drugih institucionalnih oblik turističnega delovanja, organiziranje ali sodelovanje pri oblikovanju in izvedbi turističnih prireditev.

Njena dejavnost je še posebej pomembna tam, kjer ni drugih nosilcev turističnega razvoja in ponudbe.

6.2. DRŽAVNI STRATEGIJI RAZVOJA TURIZMA

Ministrstvo za gospodarstvo je leta 2002 pripravilo Strategijo slovenskega turizma 2002–2006 (v nadaljevanju Strategija 2002–2006). Glavni avtor Kovač (2002) jo predstavi kot: »Konkreten in aktivacijski dokument, ki bi omogočal čimbolj neposredno spodbujanje in usmerjanje uresničevanja turističnega razvoja« (str. 2).

Ker se v nadaljevanju diplomskega dela posvečamo tudi vlogi občine za razvoj turizma, bi radi izpostavili dejavnosti in instrumente, ki jih Strategija 2002–2006 nalaga občinam (str. 57):

- Razvoj in urejanje komunalne in osnovne turistične infrastrukture (poti, označbe, dvorane, parki in urejeno okolje).
- Prostorsko načrtovanje in z njim povezan razvoj instrumentov za privabljanje turističnega podjetništva in razvojnega kapitala na področju turizma.
- Sofinanciranje pomembnih investicijskih projektov na področju turističnega razvoja.
- Zagotavljanje celovite turistične promocije na ravni občine in ustvarjanje splošne podobe lokalnega območja.
- Oblikovanje strateških usmeritev na področju turizma glede na vlogo in pomen turističnega razvoja na občinski ravni (občinska strategija razvoja turizma).
- Oblikovanje in usklajevanje skupnih strateških usmeritev in letnih turističnih politik na regionalni ravni.
- Spodbujanje in zagotavljanje pogojev za delovanje civilne družbe na lokalnem nivoju.

Temeljni instrumenti za usmerjanje in spodbujanje razvoja turizma na občinski ravni so (str. 57):

- Določanje ugodnih pogojev za pridobitev prostora za razvoj zelenih turističnih dejavnosti.
- Spodbudna občinska politika za razvoj turističnih dejavnosti.
- Subvencije za razvoj novih turističnih proizvodov in razvoj človeških virov.
- Sovlaganja v strateško pomembne turistične projekte na lokalnem območju.
- Financiranje turistične promocije in izvajanja turistično informacijske dejavnosti na lokalnem območju.

Kot zanimivost lahko navedemo, katere spremembe obljublja Strategija 2002–2006 za Zgornje Posočje (str. 38):

- Obnova hotelov, povečanje nastanitvenih kapacitet.
- Oblikovanje novih atraktivnih športnorekreacijskih programov, ki bodo skladni s prvinami trajnostnega razvoja.
- Razvoj novih zanimivih turističnih proizvodov v okviru Triglavskega narodnega parka, skladnih s prvinami trajnostnega razvoja.
- Obnova žičniških naprav.

- Razvoj integralnega turističnega proizvoda »Soška fronta«.

Vlada je v letu 2006 sprejela nov dokument Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007–2011 (v nadaljevanju RNUST 2002–2007), ki med drugim ugotavlja sledeče (str. 9):

- Zavarovana območja, naravne vrednote in kulturna dediščina so premalo vključene v turistično ponudbo.
- Zakonodaja na področju zaščite naravnih vrednot zavira njihovo valorizacijo v turistične namene; ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja je potrebno zagotoviti enakopravno obravnavo funkcije varovanja in razvoja.
- Zdraviliški turizem predstavlja enega najpomembnejših turističnih proizvodov v Sloveniji; nujna pa je specializacija zdravilišč za različne potrebe turistov.
- Poleg obnove objektov kulturne dediščine je za uspešno turistično valorizacijo pomembno povezovanje z živo kulturo, prireditvami v avtentične integralne turistične proizvode, ki bodo temeljili na edinstvenih doživetjih.
- Potrebno je spodbuditi izgradnjo kolesarskih poti.

Trije kvalitativni cilji, ki bodo doseženi le z mreženjem, v RNUST 2007–2011 so decentralizacija, sezonalizacija in promocija sprememb (str. 19). Uranova in Ovsenik (2006) razlagata, da so ključne turistične politike za doseg teh ciljev sledeče: »Razvoj turističnih destinacij, človeških virov, trženja in promocije, kakovosti, informacijske tehnologije, poslovnega in investicijskega okolja, raziskovalnega dela, trajnostnega in prostorskega razvoja« (str. 34). Predlagata pa tudi nova temeljna področja turistične ponudbe: »Aktivne počitnice (poletni, zimski in adrenalinski športi), mesta in kultura, hrana in pijača, zdravje in dobro počutje, poslovni turizem, zabava, ponudba za mlade ter ponudba za zahtevnejše« (str. 31).

Menimo, da bi RNUST 2007–2011 vsekakor lahko bil dobra podlaga za boljši razvoj turizma v Zgornjem Posočju, saj poudarja koncept trajnostnega in skladnega regionalnega razvoja, razvojni in trženjski poudarek se ne omejuje zgolj na nekatere turistične centre, nenazadnje pa je potencial drugačnih in avtentičnih produktov v tem okolju zelo velik. Želimo si, da se naslov Grudnove (2006), ki v enem izmed dnevnih časopisov povzema RNUST 2007–2011, »Odslej nič več soliranja, le še povezovanje«, uresniči tudi v praksi.

6.3. ORGANIZIRANOST IN STRATEGIJE V REGIONALNEM IN LOKALNEM OKOLJU

Uranova in Ovsenik (2006) pravita, da je povezovanje na regionalni ravni slabo razvito, saj obstajajo zgolj regijske turistične zveze (Celjska, Gorenjska, Dolenjska z Belo krajino, Istrska, Mariborska, Gornje Posočje, Pomurska in Kraško-Notranjska). Zaradi skupnega nastopanja na sejnih in s tem povezanih nižjih stroškov, so se leta 1990 občine Bled, Bohinj, Kranjska Gora, Bovec, Kobarid in Tolmin povezale v Skupnost Julijskih Alp. Njena naloga je skrb za strateško tržno načrtovanje, organiziranje in izvajanje nastopov na sejnih in borzah, tržno komuniciranje z javnostmi doma in v tujini, oblikovanje in izdajanje skupnih propagandnih materialov, uveljavljanje interesov v organizacijah na nacionalni ravni in v proizvodnih združenjih ter zbiranje in posredovanje informacij o tržiščih svojim članom.

V zadnjih letih se, zaradi zavedanja o pomembnosti regionalnega sodelovanja in povezovanja ter nastajajočega Zakona o regionalizaciji, Zgornje Posočje vedno bolj povezuje z ostalimi devetimi občinami (Ajdovščina, Vipava, Miren - Kostanjevica, Šempeter - Vrtojba, MO Nova Gorica, Brda, Kanal ob Soči, Tolmin, Kobarid, Bovec, Cerklje ob Gori, Idrija) v Goriški (Severno Primorski) statistični regiji. Tudi na ravni regije se zavedajo številnih neizkoriščenih razvojnih potencialov, nepovezanosti in nesodelovanja, zato so pristojni skupaj pripravili Strategijo razvoja Turistične destinacije Smaragdna pot (2006). Smaragdna pot je bila prej turistični razvojni koncept treh občin Zgornjega Posočja, ki se je istočasno vključeval v širši strateški slovenski turistični koncept.

Avtorji s to Strategijo želijo doseči: »Smaragdna pot bo postala v evropskem merilu konkurenčna, razvita in prepoznavna turistična destinacija na območju Goriške statistične regije, ki bo zagotavljala turističnemu gospodarstvu konkurenčnost, zaposlenim visok življenjski standard ter prispevala k visoki kakovosti življenja prebivalstva regije« (str. 16).

Ključni cilji Turistične destinacije Smaragdna pot so (str. 17):

- Razvoj odličnosti in konkurenčnosti: nujno je stalno povečevanje kakovosti storitev, ker je to eden izmed ključnih pogojev za zagotavljanje konkurenčnosti destinacije.
- Opredelitev enotnega tržnega koncepta celovite turistične destinacije: priprava in izvajanje tržne strategije in promocije za celotno turistično destinacijo.
- Vzpostavitev celovitega informacijskega in promocijskega sistema (mreža turističnoinformacijskih centrov, spletni portal turistične destinacije in z njim povezane storitve).

- Oblikovanje blagovne znamke Smaragdna pot.
- Razviti pet prepoznavnih in konkurenčnih destinacijskih produktov: narava, zdravje šport in rekreacija, kulturna, zgodovinska in tehniška dediščina, vino in kulinarika in igralništvo in zabava.
- Razviti turistično infrastrukturo in povečati nočitvene kapacitete: hoteli, apartmaji, sobe, kampi.

Pospeševanje turizma na lokalnem nivoju in nastanek številnih lokalnih turističnih organizacij (LTO) je omogočil Zakon o pospeševanju turizma (Uradni list RS 57/1998), ki ne velja več, saj ga je nadomestil Zakon o spodbujanju razvoja turizma (Uradni list RS 2/2004). Prvi zakon je določal LTO-jem sledeče naloge: oblikovanje celovite turistične ponudbe območja, informiranje obiskovalcev v okvirih turističnoinformacijskega centra, promocija turistične ponudbe, sooblikovanje turistične ponudbe Slovenije in njene promocije, vključevanje aktivnosti turističnih društev s statusom društva, ki deluje v javnem interesu ter spodbujanje razvoja in urejanje objektov turistične infrastrukture na območju (3. člen).

Že Kovač (2002) je v Strategiji 2002–2006 ugotavljal, da se primarna naloga LTO-jev, povezovanje in spodbujanje sodelovanja med turističnimi subjekti, marsikje ne izvaja tako kot so načrtovali. Po njegovem mnenju je eden izmed vzrokov tudi ta, da so po prvem zakonu ustanovitelji LTO-jev posamezne občine, od katerih so tudi finančno odvisni, kar kaže na nepripravljenost za povezovanje preko občinskih meja in posledično težja javno-zasebna partnerstva, ki so nujna pri vodenju turističnih destinacij.

Po podatkih Turistične zveze Slovenije je na lokalni ravni v Sloveniji registriranih več kot 530 turističnih društev (TD), ki s svojo dejavnostjo soustvarjajo pogoje za razvoj turistične ponudbe in sooblikujejo turistično kulturo. V posebnih primerih so lahko nosilci turističnih storitev v skladu z zakonodajo o delovanju društev, ki jim dovoljuje opravljanje gospodarske dejavnosti v skladu z načeli nepridobitnosti.

Učinkovitost in obseg dela društev sta zelo različna, saj sta odvisna od človeškega potenciala v društvu in tudi od denarne podpore lokalne oblasti.

V Zgornjem Posočju delujeta dva LTO-ja. Enega je ustanovila občina Bovec, drugega pa občini Tolmin in Kobarid. Registriranih je 23 turističnih društev, ki so povezana v Turistično zvezo Gornjega Posočja (TZGP). O lokalnem delovanju LTO-ja Sotočje, TZGP in TD imamo več zapisano v nadaljevanju.

Menimo, da je organiziranost turizma na vseh ravneh primerna. Problem, ki se pojavi v praksi, pa je premajhno sodelovanje in povezovanje občinskih struktur, subjektov in politik na širših turističnih območjih in s tem slabši razvoj turizma, kar je nenazadnje v nasprotju z zahtevami in pričakovanji turistične ponudbe in povpraševanja.

7. NARAVA IN KULTURNA DEDIŠČINA V TRAJNOSTNO NARAVNANEM TURIZMU

Vedno več slišimo o pomenu in nujnosti trajnostnega razvoja, ki ga Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED – World Commission on Environment and Development, 1987) definira kot: »Zadovoljevanje potreb sedanjih generacij, ne da bi bile s tem ogrožene možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih«.

Lah (2004); Slabe Erker in Stanovnik (2004) dodajajo, da trajnostni razvoj zahteva uskladitev okoljskih (stabilen ekosistem, zdravo okolje in razvoj okolja), ekonomskih (rast v kvantitativnem in kvalitativnem smislu) in družbenih (dobro delovanje javnih institucij, socialna stabilnost, pravičnost in vključenost) razmer. Ob tem pa ne smemo pozabiti na regionalno uravnotežen, prostorsko vzdržen in sonaraven razvoj. Le tak razvoj omogoči splošno blaginjo, ki temelji na ekonomski, socialni, zdravstveni, okoljski, izobrazbeni in kulturni osnovi življenja in delovanja.

Pri načrtovanju trajnostnega razvoja igrajo pomembno vlogo ukrepi razvojne prostorske politike, med katerimi Premzl (2004) navaja tudi varovanje bogastva narave in njenih virov ter naravne in kulturne dediščine, kar kaže razumno izkoristiti. Pomembno je spodbujanje razvoja sonaravnega in visoko kakovostnega turizma, ki predvsem v razvojno zaostajajočih in občutljivih regijah zahteva kritično pretehtanje turistične dejavnosti.

7.1. TRAJNOSTNI RAZVOJ TURIZMA

Turizem lahko povzroči številna protislovja, ki jih lahko razvoj sam ali pa ukrepi turistične politike bolj ali manj uspešno rešujejo ali zakrivajo. Mnogo nasprotij in nastalih problemov ostane nerešenih in se kot resne težave šele pokažejo. Zaradi tega je trajnostni razvoj turizma kot temeljno načelo opredeljen tudi v Zakonu o spodbujanju razvoja turizma (Uradni list RS 02/04, 2.člen).

Marsikje je množičen in nenadzorovan turizem že prerasel vse meje »normalnosti in primernosti«, zato je dobil svojo alternativo, ki se imenuje trajnostni, mehki, vzdržni, odgovorni, eko, sonaravni, alternativni ipd. Hunter in Green (1995, v Hrovatovi, 2005) menita, da alternativni turizem poudarja večjo ozaveščenost in zavedanje okoljskih vplivov turizma, povpraševanje po novih turističnih izkušnjah, pozornost usmerjeno k integraciji okoljevarstvenih idej ter politiko ekonomskega razvoja in skrb turistične industrije za prihodnje tržne turistične trende. Njegove tipične karakteristike so primerna številčnost, večinoma je razvit s strani domačih prebivalcev in obsega potovanje v relativno odmaknjena naravna področja s ciljem občudovati, proučevati in uživati naravne in kulturne podobe. Pomembna je ohranitev okolja in dobro življenje lokalnih prebivalcev.

»Trajnostni razvoj turizma upošteva potrebe gostov in gostiteljev in ob tem misli na prihodnost. Zaradi tega z viri ravna tako, da skuša čim bolj zadovoljiti gospodarske in estetske zahteve ter pri tem ohraniti kulturno identiteto, naravne procese, biološko raznovrstnost in sisteme, ki so pogoj za obstoj življenja« (Boers in Bosch, 1994, v Pavliha, 1998, str. 45). Po Pavlihovo (1998) na trajnostni razvoj turizma vplivajo naslednji dejavniki: etnološki, geografski, ekološki, sociološki, ekonomski, turistični, prostorsko načrtovalni in arhitekturni.

Poznavanje in razumevanje pozitivnih in negativnih učinkov turizma na gospodarsko, naravno, urbano ter socialno in kulturno okolje kot nujen pogoj trajnostnega razvoja in s tem dolgoročne konkurenčnosti, poudarjajo Humar, Lebanova, Černilogar, Drole in Rustja (2001). Pozitivni vplivi na gospodarsko okolje so rast dohodka in standarda življenja, odpiranje novih delovnih mest, vzpodbujanje menjave in trgovine, finančni učinki, rast naložb in razvoj infrastrukture. Negativni so lahko rast cen nepremičnin in zemljišč, inflacijski pritiski in rast življenjskih stroškov. Zaradi velikega pomena naravnega okolja turizem lahko pripomore k zaščiti naravnih območij, naravnih spomenikov in ogroženih vrst. V kolikor pa panoga ni nadzorovana, se lahko spremeni tipična krajina, onesnaži se okolje, voda in zrak, negativni učinki pa lahko vplivajo tudi na življenje rastlinstva in živali. Urbano okolje lahko nadgradi infrastrukturo (cestne in komunikacijske povezave, športna infrastruktura), razvije dodatne storitve (trgovine, gostilne), izboljša urejenost kraja, nezaželeni vplivi postanejo prometne zgostitve in obremenitve, naraščanje hrupa in odpadkov, preobremenjenost virov, ki jih potrebujejo domačini. Socialno in kulturno okolje s prihodom turistov pridobi izmenjavo vrednot različnih okolij in s tem naraščanje zanimanja za druge kulture ter rast kvalitete življenja. Negativni učinki se lahko pokažejo v izgubljanju lokalne identitete.

Pavliha (1998) opozarja, da pri razvoju turizma: »Lokalni politični veljaki in investitorji največkrat ne gledajo naprej. Vidijo le zaslužek danes, ne glede na posledice, ki se največkrat pokažejo šele kasneje, ko je že prepozno« (str. 34). To vsekakor ni načelo trajnostnega razvoja, zato smo prepričani, da razvojne prioritete ne smejo biti le stvar presoje podjetniškega sektorja, temveč morajo predstavljati kompromis podjetniških idej, razvojne politike javnega sektorja in ostalih stališč civilne družbe. Le tako sodelovanje omogoči neuničevalno in sonaravno vključevanje naravnih in kulturnih privlačnosti v razvoj turizma, kar vodi tudi v izboljšanje pogojev življenja domačinov na dolgoročen in stabilen način.

7.2. VLOGA NARAVE

Veliko ljudi je danes preobremenjenih s številnimi obveznostmi in aktivnostmi, ki so nujen del v borbi s časom in (trenutnim) obstojem. Marsikdo težko sledi tempu življenja, veliko jih pregori (sindrom izgorevanja) ali pa izstopijo iz tega tira ter postanejo taki in drugačni »osipniki«. Človek ni več biološko-psihološko-sociološko-kognitivno-duhovni »sistem«, je le še neuravnotežena in neharmonična zmes posameznih, bolj obremenjujočih komponent. Nekateri še imamo srečo in možnost, da se »vsaj za minuto« prepustimo miru narave, uživamo v njeni energiji in lepoti, se sprostimo in razbremenimo. Na fizični ali duhovni ravni nam omogoča brezplačno polnjenje naših »baterij«, kar bi morali spoštovati in ohranjati.

Večina mestnih in zaposlenih ljudi pa tega nima, zato je zanje še toliko bolj pomemben čas, ki ga aktivno in pasivno preživijo v objemu pristne narave, na podeželju, v odmaknjenih vasicah, na čistem zraku, ob ekološko pridelani hrani.

Ekar (2002) pravi: »Narava je najdragocenejši kapital, ki omogoča človeštvu živeti in preživeti« (str. 17). Ob tem je zanimivo razmišljanje Banovca (2001) o antropocentričnem (in ne ekocentričnem) pristopu v razumevanju razmerja med naravo in človekom, ki predstavlja človeka kot sestavino narave, ki pa jo je s svojimi sredstvi, znanjem, prizadevanjem in delovanjem pomembno sooblikoval. Antropocentrični pristop zagovarja tezo, da smo bolj kot naravo, ki dela racionalno in uravnoteženo, prizadeli sebe.

Ohranjenost naravnega okolja postaja ena izmed najpomembnejših privlačnosti v turistični ponudbi in povpraševanju. Tudi zaradi tega obstajajo številne organizacije, zakoni, strategije, ki iščejo načine, kako koriščati danosti narave, obenem pa jo ohranjati za naše zanamce.

Slovenija je od leta 1993 članica Svetovne zveze za varstvo narave (IUCN – The World Conservation Union, 1990), katere poslanstvo je vplivati in pomagati družbam po svetu ohraniti celovitost in raznovrstnost narave ter zagotoviti, da je kakršnakoli raba naravnih virov pravična in trajnostna. IUCN določa šest kategorij zavarovanih območij:

- Ia Strogi naravni rezervat: območje, zavarovano predvsem za znanstveno raziskovanje (strogo varstvo).
- Ib Naravno območje: območje, zavarovano predvsem za ohranjanje naravnega stanja (strogo varstvo).
- II Narodni park: območje zavarovano predvsem za ohranjanje ekosistemov in za rekreacijo.
- III Naravni spomenik: območje, zavarovano predvsem za ohranjanje izjemnih naravnih pojavov (oblik).
- IV Zavarovani habitati rastlinskih/živalskih vrst: območja, ki jih ohranjamo z določeno rabo za ohranjanje določenih ogroženih rastlinskih/živalskih vrst oz. habitatnih tipov.
- V Zavarovana krajina: območje, zavarovano za ohranjanje krajine (kopne in morske) in za rekreacijo (regijski in krajinski parki).
- VI Zavarovana območja naravnih virov: zavarovana območja, v katerih je z upravljanjem zagotovljena trajnostna raba naravnih virov.

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS 96/2004) določa ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot z namenom prispevati k ohranjanju narave (1. člen).

Biotska raznovrstnost je raznovrstnost živih organizmov, ki se ohranja z ohranjanjem naravnega ravnovesja (2. člen). Natura 2000 je posebno varstveno območje, ki je ekološko pomembno na ozemlju Evropske unije za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja živalskih in rastlinskih vrst, njihovih habitatov ter habitatnih tipov (33. člen).

Naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino. Poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava, so naravne vrednote tudi drugi vredni pojavi in sestavine žive ali nežive narave, naravna območja, ekosistemi, krajine ali oblikovane narave (reke, soteske, jezera, jame, oblike ledeniškega delovanja, slapovi) (4. člen). Zaradi varstva naravnih vrednot ali zaradi ohranitve naravnih procesov, lahko država ali lokalna skupnost izvaja ukrepe varstva (45. člen). Zavarovana območja, ki jih ustanovi vlada ali ena ali več lokalnih

skupnosti, so lahko ožja (naravni spomenik, strogi naravni rezervat, naravni rezervat) ali širša (narodni, regijski in krajinski parki) (53. člen).

Slika 1: Izvir Tolminke v Pologu (v Triglavskem narodnem parku)

Vir: Maya športni turizem

Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji (2001) predstavlja vlogo turizma tako z gospodarskega kot naravovarstvenega vidika, saj pravilno usmerjen turizem lahko bistveno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti, ker jo pomaga ekonomsko ovrednotiti kot dobrino, ki sicer nima tržne vrednosti.

V zgoraj omenjeni strategiji je zapisano: »Biotska raznovrstnost daje visok simbolni pomen in višjo ceno proizvodom, ki jih turizem trži (tudi kot izvozno blago) na domačih tleh z neposredno prodajo turistom iz tujine (prenočišča, kakovostna domača prehrana, zunajpenzijska poraba ipd.). Za Slovenijo pomeni razvojno priložnost, ker ima še številne razmeroma dobro ohranjene ekosisteme in omogoča doživljanje rastlinskih in živalskih vrst. Slednje je pomembna prvina trženja pri turistični ponudbi podeželja, ki jo išče segment kupcev z visoko razvito zavestjo o pomenu zdravega okolja in nujnosti njegovega ohranjanja. Območja s temi danostmi so sorazmerno dostopna, premalo pa je razvita infrastruktura, ki bi obiskovalcem primerno ponudila naravne vrednote in jih hkrati usmerjala na dele območij, ki prenesejo večje turistične obremenitve (informacijski centri, ekomuzeji, učne in doživljajske

poti). S takšno infrastrukturno ureditvijo je možno tudi uspešno ozaveščati ljudi o pomenu biotske raznovrstnosti. Neustrezne oblike turizma lahko bistveno pripomorejo k zmanjšanju biotske raznovrstnosti, praviloma so povezane s preveliko intenzivnostjo (t. i. množični turizem)« (str. 35).

Ker so zavarovana območja V. stopnje (zavarovana krajina) najpomembnejša za našo diplomsko delo, jih bomo natančneje opisali. Regijski park je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen (Zakon o ohranjanju narave, 2004, 70. člen). Krajinski park pa predstavlja območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost (Zakon o ohranjanju narave, 71. člen). Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor (2006) imamo v Sloveniji tri regijske parke (Kozjanski regijski park, Regijski park Škocjanske jame in Notranjski regijski park) in štirideset krajinskih parkov (Logarska dolina, Goričko, Sečoveljske soline ipd.). V prihodnjih letih pa načrtujejo še nove regijske (RP Kamniško-Savinjske Alpe) in krajinske parke (KP Ljubljansko barje).

Šolar (2002) v zavarovanih krajinah predlaga turizem in rekreacijo, ki naj se razvijata skladno s pogoji pokrajine in tradicionalnim načinom življenja lokalnega prebivalstva. Po njegovem mnenju je: »V krajinskih in regijskih parkih je dopustna sledeča rekreacija: izletništvo, planinstvo, gornišstvo, alpinizem in športno plezanje, turno smučanje, smučarski tek in drsanje. Pogojno dopustne dejavnosti so: alpsko smučanje na obstoječih smučiščih, urejanje športnih plezališč, sankanje, gorsko kolesarjenje na obstoječih določenih gozdnih in kmetijskih cestah ali na cestah, ki vodijo v visokogorje, jahanje po določenih poteh, jadralno padalstvo z izjemoma dopustnih in določenih vzletišč, jadralno letalstvo nad višino 3000 m, nabiralništvo, kopanje v naravnih kopališčih, kajakaštvo, veslanje na mirnih vodah in športni ribolov. Način, kraj in čas izvajanja pogojno dopustnih dejavnosti in ureditev potrebne infrastrukture zanje, se določijo z načrtom upravljanja zavarovanega območja. Nedopustne dejavnosti pa so: jadrnanje, rafting, soteskanje, gorsko kolesarjenje in jahanje izven obstoječih in določenih poti« (str. 109).

Ob tem bi radi dodali naše mnenje, da so dopustne, pogojno dopustne in nedopustne športne aktivnosti odvisne od okolja in jih je težko kar tako posploševati.

Cilji upravljanja zavarovane krajine so (Šolar, 2002, str. 63):

- Ohraniti harmonično vzajemnost med naravo in kulturo z varovanjem kopne ali morske pokrajine in ohranjanjem tradicionalne rabe prostora, gradnje ter socialnih in kulturnih manifestacij.
- Podpreti tak način življenja in gospodarske dejavnosti, ki je v harmoniji z naravo in varovanjem socialnega in kulturnega okolja lokalnih skupnosti.
- Ohraniti raznovrstnost pokrajine in habitatov ter raznovrstnost z njima povezanih vrst in ekosistemov.
- Izločiti in zatem preprečevati rabo prostora ter vse dejavnosti, ki se smatrajo za neustrezne po obsegu in/ali značaju.
- Zagotoviti javnosti možnost doživljanja narave z rekreacijo ali turizmom, ki se po vrsti dejavnosti in obsegu sklada s pomembnimi kvalitetai območja.
- Spodbuditi znanstvene in izobraževalne dejavnosti, ki bodo prispevale k dolgoročni blaginji prebivalstva in k razvoju javne podpore za okoljsko varstvo teh območij.
- Z naravnimi proizvodi in uslugami zagotoviti lokalnemu prebivalstvu koristi in prispevati k boljšim življenjskim pogojem (blaginji).

O pomenu kakovosti in pestrosti narave za različne oblike rekreacije piše tudi Matoh (2003): »Številna naravna okolja omogočajo kakovostno in zdravo gibanje, vadbo in športne dejavnosti. Skrb za naravno okolje, ki je pogoj za zdravo in kakovostno življenje, je pomemben dejavnik. Pri uporabi naravnih površin za izvajanje gibalnih in drugih športnih programov sta pomembni ozaveščenost in kultura ter vse, kar prispeva k ohranjanju narave in njenih danosti. Načrtovanje izvajanja različnih programov naj bi koristilo vsem prvinam ohranjanja narave in bilo v sozvočju z ekološkimi vidiki ter vidiki izvornosti naravnih danosti. S športno dejavnostjo lahko naravo doživljamo še bogatejše. Prostorsko načrtovanje in urbanizacija športnih površin sta pomembna dejavnika, ki sistemsko in dolgoročno vplivata na naš odnos, način in možnosti življenja v naravi« (str. 44). Pavliha (1998) še opozarja, da je obiskovalcu narave bolje ponuditi določene infrastrukturne dejavnosti, kot pa mu zaradi pomanjkanja le-teh pustiti improviziranje, ki za sabo vedno potegne onesnaževanje.

Do narave se moramo obnašati spoštljivo in uravnavati zakonitosti, ki jo bodo varovale in jo hkrati ponujale v užitek in sprostitev. Žal tudi Matoh (2003) v nadaljevanju ugotavlja, da: »Kakovostne naravne danosti prepogosto ocenjujemo z absolutnimi ekonomskimi vrednostnimi kazalci in ne v alternativni, da je narava bogastvo neskončne vrednosti in last

naših naslednikov. Različni interesi in odnosi do naravnega okolja kličejo po medsebojnem dogovarjanju, usklajevanju in sistemskih rešitvah vseh uporabnikov naših naravnih bogastev« (str. 45).

7.3. VLOGA KULTURNE DEDIŠČINE

Tekom zgodovine sta človek in narava ves čas spreminjala kulturno in krajinsko podobo sveta. Marsikje so ostanki njunega delovanja vidni še danes, žal pa so številni podvrženi zobu časa in pozabe. Ker pa tudi preteklost daje pečat sedanjemu življenju, interesom, aktivnostim in doživljanju, je varovanje in pomnjenje tovrstne dediščine izjemnega pomena ter skrb vseh in vsakogar.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS 7/1999) opredeljuje nepremično in premično kulturno dediščino ter ureja njeno varstvo (1. člen).

Kulturna dediščina so območja in kompleksi, grajeni in drugače oblikovani objekti, predmeti ali skupine predmetov oziroma ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu. Gre predvsem za arheološka najdišča in predmete, naselbinska območja (zlasti stara mestna in vaška jedra), oblikovano naravo in kulturno krajino, stavbe umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti, stavbe in druge predmete, ki so v zvezi s pomembnimi osebami in dogodki naše politične, gospodarske in kulturne zgodovine, arhivsko gradivo, knjižnično gradivo, predmete ali skupine predmetov zgodovinskega, umetnostnozgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, sociološkega, antropološkega, etnološkega ali naravoslovnega pomena (2. člen).

Temeljna vsebina in cilji varstva dediščine so (4. člen):

- Vzdrževanje in obnavljanje dediščine ter preprečevanje njene ogroženosti.
- Zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za uresničevanje kulturne funkcije dediščine, ne glede na njeno namembnost.
- Zagotavljanje javne dostopnosti dediščine ter omogočanje njenega proučevanja in raziskovanja.

- Preprečevanje posegov, s katerimi bi se utegnile spremeniti lastnosti, vsebina, oblike in s tem vrednost dediščine.
- Skrb za uveljavljanje in razvoj sistema varstva dediščine.

Kadar ima dediščina elemente, s katerimi je dokazana kontinuiteta ali posamezna stopnja kulturnega in civilizacijskega razvoja, ali ki predstavljajo kakovostni dosežek ustvarjalnosti, lahko ta dediščina dobi status kulturnega spomenika (državnega ali lokalnega pomena) (5. člen).

Spomeniki so lahko: arheološki, zgodovinski, umetnostnozgodovinski oziroma umetnostni in arhitekturni, naselbinski, etnološki, tehniški ter spomeniki oblikovane narave in kulturna krajina (6. člen).

S pojmom kulturne dediščine je povezana tudi duhovna, ki označuje različne vraže, bajke, pripovedke, šege, običaje, ljudske pesmi in plese, posebna vedenja in znanja. Ta izročila je ravno tako nujno potrebno ohranjati in jih prenašati zanamcem, saj je to del življenja ljudi v preteklosti, torej tudi nas. Lahko se jo vključi v turistično ponudbo, saj si marsikdo želi spoznati nekaj novega in drugačnega.

Slika 2: Staro vaško jedro, Breginj

Vir: Tolminski muzej

Ena izmed možnosti, kako ponuditi in ohraniti kulturno pestrost, je njeno neposredno (v prenočitvene kapacitete in infrastrukturo) in posredno (muzeji, prireditve) vključevanje v turistično ponudbo, saj postaja kulturnozgodovinski turizem vedno bolj zanimiv za najširše množice, poleg tega pa se lahko dobro dopolnjuje z drugimi oblikami turizma.

Aktivno udejanjanje dveh pojmov »kultura in prebivalstvo« in »kulturni kapital« bi marsikje lahko pomagalo pri reševanju različnih problemov (degradacija okolja, beg možganov in zapuščenje vasi, zaraščanje z gozdovi in izguba kulturne krajine, razpadanje kulturne dediščine) in izkoriščanju kulturne dediščine v dobrobit vseh in vsega. Področje »prebivalstvo in kultura« je eno temeljnih tudi v mednarodni Konvenciji o varstvu Alp (Uradni list RS 5/95), saj govori o razvojni vlogi družbenoekonomskih in družbenokulturnih vidikov spoštovanja, ohranjanja in spodbujanja kulturne in družbene identitete lokalnih prebivalcev.

Na specifične kulturne in prostorske posebnosti alpskega prostora opozarja tudi Rožič (2006), ki meni, da bi jih morali, v skladu z načeli trajnostnega razvoja ter tradicionalnih kulturnih vzorcev in prostorskih danosti lokalnega konteksta, obnoviti in ohraniti. Celo posamezna območja slovenskih Alp se razlikujejo tako po vsebini in stopnji družbene in kulturne samobitnosti kot po razvojnih možnostih. Družbeno in kulturno samobitnost alpskega prebivalstva na eni strani določajo bogastvo in ohranjenost dediščine, na drugi strani pa razvojne možnosti posameznika in lokalne skupnosti.

O pomenu varovanja in ohranjanja naravne in kulturne dediščine tako za lokalno prebivalstvo v odročnih krajih, kot tudi za turizem, je pisala že Barbičeva (1991). Ugotovila je, da mladi niso več pripravljeni brezpogojno ostati v hribovitih in gorskih območjih Triglavskega narodnega parka, kar kaže tudi demografska slika in beg možganov. Zadržijo jih lahko uresničljivi cilji, ki bi postopno omogočili primerno in kakovostno življenje. V tem smislu je pomembno poznavanje in ohranjanje naravne in kulturne dediščine in njenih razvojnih potencialov v okviru atraktivnih razvojnih programov.

8. TURIZEM V ZGORNJEM POSOČJU

8.1. GEOGRAFSKI OPIS IN ZAVAROVANA OBMOČJA

Zgornje Posočje (občine Bovec, Kobarid in Tolmin) obsega območje ob reki Soči in njenih pritokih od njenega izvira ob Vršiškem prelomu v južnem pobočju Mojstrovke do Mosta na Soči. Pripada mu tudi spodnja dolina Idrijce s Šentviško planoto ter Baška grapa. Značilnost tega prostora je prehodnost iz alpskega v predalpski svet, kar se kaže v površju, podnebjju ter naselbinski in gospodarski podobi pokrajine.

Območje Julijskih Alp je zaščiteno z Mednarodno konvencijo o varstvu Alp (Uradni list RS 5/95), ki predpisuje obvezujoča pravila in pogoje gospodarjenja ob upoštevanju vseh posebnosti in danosti alpskega sveta, zlasti z zornega kota varovanja narave in biodiverzitete. Posebno varstveno območje je tudi Natura 2000 (Zakon o ohranjanju narave, Uradni list RS 96/2004), ki je na ozemlju Evropske unije pomembna za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja ptic in drugih živalskih ter rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov.

Velik del visokogorja z dolinami Koritnice, Bavščice, Trente, Vrsnika, Zadnjice in Lepene ter Tolminke in Zadlaščice sodi v Triglavski narodni park (Lukan Klavžar in Šolar, 2001). Z Zakonom o ohranjanju narave (Uradni list RS 96/2004) in Zakonom o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS 7/1999) so zavarovane številne enote naravnih vrednot in kulturnih spomenikov. Reka Soča pa je posebej zavarovana z Zakonom o Soči.

8.2. ORGANIZIRANOST TURISTIČNE DEJAVNOSTI IN SKUPNI PROBLEMI V ZGORNJEM POSOČJU

Do leta 1994 je bilo celotno območje pod skupno občino Tolmin. Po tem letu so nastale občine Bovec, Kobarid in Tolmin, ki so s svojo lokalno politiko in strategijo začele bolj načrtno razvijati turizem. 90. leta pomenijo tudi spremembe v družbeno-ekonomskem sistemu, saj je s tržnim gospodarstvom vedno večji pomen dobilo podjetništvo, kar je spodbudilo posameznike, da so se začeli ukvarjati s turizmom. Obenem je to čas prihoda tujega kapitala in vlaganj v različno turistično infrastrukturo in ponudbo.

Občina Bovec ima novo, zelo dodelano in izčrpno strategijo razvoja turizma, strategija občine Tolmin je napisana za obdobje 2001–2005, medtem ko kobariška občina tega dokumenta

nima. Žal skupne strategije ni. Pripravljena pa je strategija za razvoj turizma Severno Primorske statistične regije (Strategija razvoja Turistične destinacije Smaragdna pot, 2006).

Leta 2000 sta nastali LTO Bovec in LTO Sotočje, ki pokriva občini Kobarid in Tolmin. Menimo, da je tovrstna razdrobljenost na tako majhnem prostoru s podobnimi in pomembnimi skupnimi težavami lahko slabša možnost (zaradi nesodelovanja, pomanjkanja kadrov, sredstev ipd.).

Zgornje Posočje kot celoto pokriva Turistična zveza Gornjega Posočja (TZGP). Združuje 25 turističnih, športnih in kulturnih društev, ki delajo majhne, a pomembne korake že več desetletij. Ker pa gre za neprofitna društva z veliko prostovoljnega dela, v današnjem času velikih učinkov na razvoj turizma nima. V občini Bovec je 6, v občini Kobarid 8 in v občini Tolmin 9 TD.

Po potresu leta 1998 je z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS 60/1999) nastal Posoški razvojni center (PRC), katerega naloga je skrb za razvoj Zgornjega Posočja. Z dodeljevanjem razvojnih spodbud za vzpostavljanje razvojne infrastrukture, s pospeševanjem podjetniškega vlaganja, z razvojem gospodarstva in odpiranjem novih delovnih mest ter z usposabljanjem in razvojem kadrov ima pomembno vlogo tudi pri razvoju in spodbujanju turizma.

Za ohranjanje in urejanje zgodovinskih ostankov prve svetovne vojne, od Rombona v bovški občini do Mengor v tolminski občini, skrbijo različna društva in Fundacija Poti miru v Posočju, ki ima sedež v Kobaridu.

To območje se srečuje s številnimi problemi, ki ovirajo in tudi onemogočajo razvoj turizma:

- Slaba prometna povezanost in cestna infrastruktura.
- Pomanjkljiva osnovna in športnoturistična infrastruktura (prenočitvene kapacitete, kolesarske poti, wellness ponudba, zabavišni kompleks ipd).
- Slabše sodelovanje, razdrobljenost ponudnikov in skrb za lasten »vrtiček«.
- Beg možganov, pomanjkanje ustreznih človeških virov in demografska ogroženost.
- Naravne katastrofe (potresi, plazovi, poplave).
- Deloma nasprotujoča si državna zakonodaja (zakoni o TNP, o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, o gostinstvu).
- Prezapletena državna in občinska birokracija (npr. prekategorizacija zemljišč ipd.).
- Neurejeni in neuskklajeni občinski predpisi pri določenih skupnih zadevah (npr. plovbní režim na Soči).
- Pomanjkanje podjetniškega poguma, kapitala in volje pri domačinih.

- Prihod vse bolj podjetnih tujcev (kar je lahko tudi priložnost) ter možna razprodaja, preprodaja in razvrednotenje naših nepremičnin.

8.3. MOŽNOSTI ZA RAZVOJ TURIZMA V ZGORNJEM POSOČJU

Zgornja dolina Soče in njenih pritokov ima veliko skupnega, a zaradi različnih naravnih značilnosti in družbeno-zgodovinskih vplivov tudi pomembne razlike, kar omogoča dopolnjevanje različne ponudbe v vseh treh občinah. S celostnim pristopom, sodelovanjem in strategijo pri reševanju skupnih problemov, bi lahko bolje izkoriščali številne potencialne in razvijali 3-A (adrenalinski, akcijski in aktivni – rekreativen turizem), 3-E (ekološki, etnološki in etološki – podeželski turizem) in 3-D turizem (domišljijjski in doživljajski turizem) (Kovač, 2002). Za vse to pa je potrebna celovita, programska in kakovostno usklajena turistična ponudba z okoljem. Vsakršen napredek mora spoštovati in varovati te največje potencialne razvojne vrednote, zato je skupna in izhodiščna točka najrazličnejšim oblikam turizma trajnostni ali sonaravni razvoj, ki združuje okoljski, ekonomski in družbeni razvoj.

Zgornje Posočje že sedaj omogoča raznoliko ponudbo:

- **Športnorekreacijski turizem** za tiste, ki si želijo aktivnega preživljanja prostega časa, intenzivnih doživetij, uživanja in sproščanja v lepotah narave. Predstavlja najrazličnejše športne dejavnosti, rekreacijo in priprave športnikov (kajakaštvo, rafting, soteskanje, sprehodi, pohodništvo, gornišstvo, kolesarjenje, padalstvo, ribištvo, plezanje, jamarstvo, alpsko in nordijsko smučanje, nordijska hoja, golf). Pri tem ima pomembno vlogo Soča.
- **Kulturnozgodovinski turizem** za tiste, ki želijo odkrivati, spoznavati ter razumeti dogodke in skrivnosti zgodovine. Omogoča izlete in pohodništvo ter izobraževanje po zgodovinskih in kulturnih tematskih poteh, kjer nas številne najdbe in obeležja spominjajo in opominjajo na prazgodovino, antiko, srednji vek, čas francoskih pohodov in prve svetovne vojne (soška fronta) ter na polpretekle razmere.
- **Podeželski (kmečki) turizem** za tiste, ki si želijo sproščanja in miru v odmaknjenih kotičkih narave in podeželja ter tradicionalnega načina življenja in gospodarjenja (spanje na senu, pomoč na kmetiji, doma pridelana hrana ipd.) na turističnih kmetijah. Dodatna ponudba so ekološke kmetije.
- **Alternativni, komplementarni, zdravstveni in zdraviliški – wellness turizem** s ponudbo uradne (pregledi in svetovanja, pedikura, kozmetika, savna, masaža, bazeni,

nastajajoči dializni center) in alternativne medicine (posti, uporaba zdravilne vode in energijskih točk, akupresura).

- **Koncertni in festivalski turizem** na glasbenem, umetniškem, gledališkem in drugem področju (MetalCamp, Soča Reggae Riversplash, Sajeta, Festival Kluže ipd.). Privabi nove goste, omogoči (pozitivno ali negativno) promocijo. Pri tem je potrebna organizacija, ki je usklajena z okoljem (z domačini in s prireditvenim prostorom).
- **Igralniški turizem** zaradi bližine meje, dobre dodatne ponudbe, tradicije, zaposlitve večjega števila ljudi. Pri tem je potrebno razmisliti tudi o morebitnih negativnih učinkih in ukrepih zoper. V Zgornjem Posočju imamo igralnico Aurora pri Kobaridu.
- **Gastronomski turizem** zaradi dobrih in raznolikih gostiln in restavracij, turističnih in eko kmetij, zavarovanih (šebreljski želodec, tolminski sir) in tipičnih jedi in pijač (žganje, čompe, skuta). Zgled je lahko Kobariški gastronomski krog.
- **Turizem za mlade** z raznoliko vsebinsko ponudbo in ugodnimi cenami. Določene programe za mlade (predvsem organizirane skupine osnovnih šol in srednjih šol) ponujata sedaj dva CŠOD-ja (Kavka na Livku in Soča v Tolminu). Manjkajo pa zanje primerne prenočitvene kapacitete (»youth« hostli, kampi) in dodatna ponudba.

Športni turizem je ob kulturnozgodovinskem, zdraviliškem in poslovnem turizmu eden izmed najhitreje razvijajočih se turističnih programov (Kovač, 2002). Po drugi strani pa turisti vedno bolj povprašujejo po integralnem turističnem proizvodu (ITP), ki predstavlja kombinacijo najrazličnejše turistične ponudbe in ki omogoča sproščanje, izobraževanje, spoznavanje, rekreacijo, intenzivna doživetja, obnavljanje in krepitev telesnega, psihičnega in duhovnega zdravja (Kovač, 2002; Uranova in Ovsenik, 2006).

Zato je najbolj pomembno, da se vsi ponudniki in tisti, ki delajo za razvoj turizma, povežejo, aktivno in konstruktivno sodelujejo pri načrtovanju razvoja in skupaj nastopijo na velikem konkurenčnem trgu, saj je le to pogoj za večji razvoj turizma, okolja in domačinov.

Menimo, da Zgornje Posočje nujno potrebuje večje investicijske naložbe, predvsem na področju turistične infrastrukture, ki bodo omogočale tudi novo ponudbo. Najbolj pereče je zimsko obdobje na Kobariškem in Tolminskem ter ponudba v primeru slabega vremena. Bovška občina je na podlagi javno-zasebnega partnerstva s turistično družbo Transmontagne SAS iz Francije lani ustanovila podjetje Turistični center Bovec, ki je že začel vlagati v žičnice na Kaninu, pripravljajo pa se tudi na gradnjo apartmajskega naselja na Žarščah. Ob koncu prejšnjega leta pa je k razvoju bovškega turizma pristopil tudi podjetje Hit. Vsekakor pa ne

smemo pozabiti na usklajevanje z okoljem in domačimi ponudniki, ter na varovanje, ohranjanje in razvijanje ostale ponudbe, ki že sedaj daje »rdečo nit« turizma v Zgornjem Posočju.

8.4. TURISTIČNA PONUDBA IN ANALIZA NOČITEV V OBDOBJU 1995–2005 V OBČINAH BOVEC, KOBARID IN TOLMIN

Turizem ima v Zgornjem Posočju (predvsem na Bovškem) že dolgoletno tradicijo. Pisni viri segajo v konec 19. stoletja, ko je dr. Julius Kugy svetu predstavil območje Trente. Prva turistična dejavnost je bila vodništvo po gorah in prenočevanje (Pretner, 2003). Kasneje postane Zgornje Posočje priljubljeno zaradi planinstva, smučanja in lova. V zadnjih desetletjih pa je poznano predvsem po Soči in z njo povezanima ribištvom in kajakaštvom ter po prvi svetovni vojni.

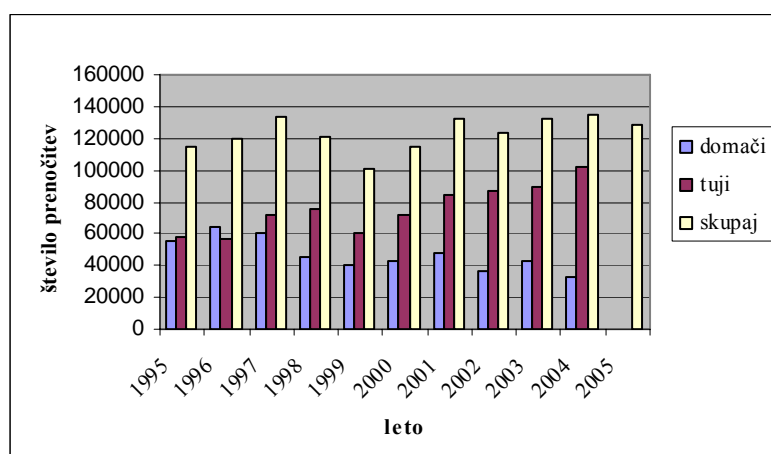
8.4.1. OBČINA BOVEC

Turistični center Posočja je Bovec, ki je bil med tujimi gosti zelo priljubljena destinacija že v 70. letih prejšnjega stoletja. Takrat so prevladovali predvsem Italijani, Nizozemci in Nemci. Bovško s Kaninom so hitro odkrili tudi Srbi in Hrvati. Dosegala je izjemno visoko število nočitev, bila je poznana daleč naokoli. Z razpadom Jugoslavije, vojnami in politično nestabilnostjo, pa je velik udarec doživel tudi bovški turizem. Zaradi strahu pred bližino vojne so si tuji turisti raje izbrali druge, bolj »varne« države. V tem času ni bilo izpopolnjevanja turistične infrastrukture, tako da je dodatna turistična ponudba postala manj konkurenčna tujim trgov. Ob prelomu stoletja (leta 1998 in 2004) je to območje doživelo še dva rušilna potresa, ki sta najbolj prestrašila domače goste in leta 2001 plaz, ki pa je neposredno manj vplival na turizem. Poleg naravnih nesreč se je Bovška v zadnjih 15 letih kljub dolgoletni tradiciji morala soočiti s številnimi razvojnimi problemi, dodatnimi nujnimi vlaganji v turizem, zelenimi zimami ter nenazadnje tudi z bližnjo konkurenco v Italiji in Avstriji. Še vedno pa ima Bovška daleč največ prenočitvenih kapacitet in prenočitev v Zgornjem Posočju. Raznolika je ponudba športnega turizma (poletna ponudba: vodne aktivnosti na Soči in njenih pritokih, kolesarjenje, downhill kolesarjenje, sprehodi, pohodništvo, letalstvo, golf, padalstvo, jahanje, tenis; in zimska ponudba: smučanje, sankanje, tek na smučeh, šola smučanja, izleti s pasjo vprego, hoja s krpljami). Kulturnozgodovinsko ponudbo nudijo na Klužah, v zasebnih muzejskih zbirkah in z razstavami različna društva. Urejene in označene so tudi številne

tematske poti (Plužna, Bavštica, Zadnjica, Log pod Mangrtom, slap Boka, Loška Koritnica, okolica Bovca)

Na podlagi analize grafikona 1 o gibanju nočitev od leta 1995–2005 lahko ugotovimo, da je število nočitev kar precej nihalo. Prvi vrh predstavlja leto 1997, ko je bilo 133350 nočitev (od tega 45,71 % domačih in 54,29 % tujih), temu letu sledi padec (predvsem zaradi potresa v aprilu 1998), tako so v letu 1999 našteali 100937 nočitev (40,05 % domačih in 59,95 % tujih). Po tem letu pa se število nočitev zopet počasi povečuje (z vmesnim padcem 2002) in leta 2004 naštejejo največ nočitev – 134423 (24,23 % domačih in 75,77 % tujih). Zelo zanimivo ter vredno pozornosti in razmisleka, je razmerje med domačimi in tujimi gosti, ki je večje v prid tujih gostov (34,60 % proti 65,40 %) in ki se vedno bolj povečuje.

Grafikon 1: Gibanje nočitev domačih in tujih turistov ter vseh skupaj v občini Bovec od leta 1995 do 2005:

Vir: Občina Bovec in Statistični urad RS, april 2006

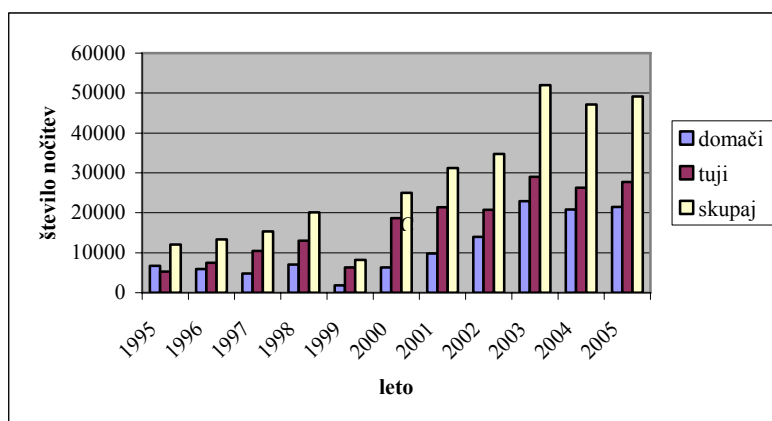
8.4.2. OBČINA KOBARID

Kobariška je zelo prepoznavna po svojem muzeju prve svetovne vojne, ki je leta 1993 dobil muzejsko nagrado Sveta Evrope. V letu 2005 sta muzej obiskala 60.802 obiskovalca (Željko Cimprič, osebna komunikacija, maj 2006). V Breginju je dobro ohranjeno staro vaško jedro, v Robidišču črna kuhinja, v Drežnici muzejska zbirka 1. svetovne vojne, na Vrsnem obnovljena rojstna hiša Simona Gregorčiča, v vasi Krn pa Simona Rutarja. Veliko je sprehajalnih poti, ki nas vodijo ob ostankih zgodovine (Tonovcov grad, bunkerji nad Sočo, Kolovrat) in naravnih lepotah (slap Kozjak, ob Soči in Nadiži, Koseška korita). Že konec 80. let so jo začeli odkrivati kajakaši iz številnih držav. V Trnovem ob Soči se je leta 1990 odvijalo Svetovno prvenstvo v kajaku. Pet odličnih in raznolikih gostiln oziroma restavracij se je povezalo v

Kobariški gastronomski krog. Leta 2004 je v Starem Selu odprla svoja vrata igralnica, kar predstavlja dodatno ponudbo.

Iz grafikona 2 lahko analiziramo gibanje nočitev od leta 1995–2005, kjer se število nočitev iz leta v leto povečuje (izjema je le velik padec leta 1999, kateremu sledi velik skok). Leta 1995 je bilo najmanj nočitev – 12041 (55,85 % domačih in 44,15 % tujih), največ – 51937 (48,64 % domačih in 51,36 % tujih) pa so jih zabeležili leta 2003. Pri tem je zanimiv podatek, da je tudi v kobariški občini razmerje med številom domačih in tujih nočitev v prid tujih gostov (39,53 % proti 60,47 %).

Grafikon 2: Gibanje nočitev domačih in tujih turistov ter vseh skupaj v občini Kobarid od leta 1995 do 2005:

Vir: LTO Sotočje, april 2006

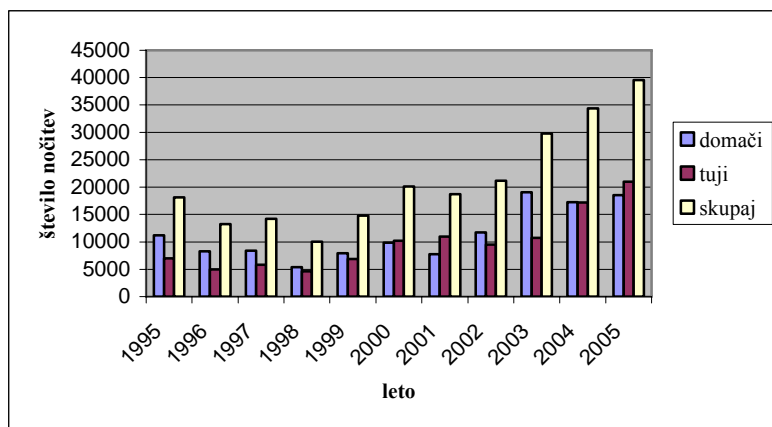
8.4.3. OBČINA TOLMIN

Tolminska je najkasneje začela razmišljati o turizmu kot o dodatni gospodarski panogi. Razvijati se je začel bolj nenačrtno in na ramenih posameznih entuziastov. Kotlina je poznana kot ena izmed najbolj priljubljenih evropskih lokacij za letenje z jadralnim padalom, kar je vzrok vsakoletnim tekmovanjem na najvišji ravni in velikemu številu tujih padalcev. Pospešeno se razvija tudi ostali športni turizem z vodnimi dejavnostmi in dodatna ponudba (team building, adrenalinski park). Območje ponuja številne izlete in ogleda kulturnozgodovinske dediščine (Polog z Javorco, Kozlov rob, Mengore, kulturnozgodovinska pot Čez Most po modrost na Mostu na Soči, Plečnikova cerkev na Šentviški planoti ipd.). Na Slapu ob Idrijci je obnovljena rojstna hiša Cirila Kosmača. Vedno več je sprehajalnih poti do naravnih privlačnosti (slapovi Beri, Brinta, Sopota, Sopotnica, Gačnik, korita Tolminke in Zadlaščice, ob jezeru na Mostu na Soči). V zadnjih letih je sotočje Soče in Tolminke postalo

poznano po odmevnih festivalih (Soča Reggae Riversplash, Metalcamp, Sajeta). Povečuje se število prenočitvenih kapacitet.

Iz grafikona 3 lahko razberemo, da je bilo v občini Tolmin najmanj nočitev (po ugotovitvah Humar idr., 2001, zaradi zaprtja igralnice Paradiso) leta 1998 – 10031 (53,63 % domačih in 46,37 % tujih). V zadnji petih letih pa se število nočitev strmo povečuje, tako so leta 2005 zabeležili 39547 nočitev (46,89 % domačih in 53,11 % tujih). Zanimiva je ugotovitev, da je v primerjavi s kobariško in bovško občino, v občini Tolmin več nočitev domačih gostov kot tujih (53,50 % proti 46,50 %), izjema je le leto 2005, ki pa mogoče že nakazuje trend strukture gostov v Zgornjem Posočju.

Grafikon 3: Gibanje nočitev domačih in tujih turistov ter vseh skupaj v občini Tolmin od leta 1995 do 2005:

Vir: LTO Sotočje, april 2006

8.4.4. PREGLED ŠPORTNOREKREACIJSKE, KULTURNOZGODOVINSKE, PODEŽELSKE, WELLNESS IN DRUGE PONUDBE

Če povzamemo, je v vseh treh občinah trenutno najbolj razvit predvsem športnorekreacijski turizem (prevladujejo vodni športi, pohodništvo, sprehodi, ribištvo in jadralno padalstvo), zato ni čudno, da se Bovška prodaja predvsem kot »Dolina adrenalina«, Tolminska in Kobariška pa kot »Dolina žive vode«. Tovrstna ponudba je le delček vsega, kar bi Posočje lahko ponujalo potencialnim turistom, obenem pa odpira številna vprašanja o neusklajenosti občinskih politik in državnih zakonov ter neustrezni ureditvi razmer med domačimi in tujimi izvajalci. Zelo pomemben in dobro organiziran je tudi kulturnozgodovinski turizem s številnimi muzeji, zbirkami, označenimi tematskimi potmi, obnovljenimi bunkerji, sakralnimi

spomeniki ipd. Vedno več je tudi ponudnikov podeželskega in ekoturizma, medtem ko je wellness ponudba še v zametkih, a s številnimi posamezniki z idejami.

Preglednica 1: V tabeli so predstavljeni različni turistični ponudniki. Prenočitvene (hoteli, kampi, apartmaji ipd.) in prehrabene kapacitete (gostilne, okrepčevalnice, bari ipd.) ter naravne in kulturnozgodovinske privlačnosti niso vključene.

	Občina Bovec	Občina Kobarid	Občina Tolmin
Športno-rekreativna ponudba	okrog 20 domačih in tujih športnih agencij (Bovec Rafting Team, Alpe Šport Vančar, Soča Rafting, Top Extreme športni center, Aktivni Planet, SportMix-Traft team ...), ATC Kanin, gorski vodnik Iztok Ipavec, Posoški aeroklub, Razvojna zadruga Mangrt in 4 agencije (sankanje z Mangrta in Stola), alpinistični odsek, ponudniki jahanja, planinsko društvo in druga športna društva ...	športni agenciji (Alpin Action in X-Point), društvo Adrenalin Paragliding (jadrarno padalstvo), ponudniki jahanja, planinsko društvo in druga športna društva ...	športna agencija (Maya), ribiška družina Tolmin, Zavod za šport, Društvo za prosto letenje (zmajarstvo in jadrarno padalstvo), Paragliding center Tandem s. p., smučarsko-skakalni klub Ponikve, bar Morea (izposoja kanujev in kajakov), planinski društvi Tolmin in Podbrdo in druga športna društva ...
Kulturno-zgodovinska ponudba	Kluže, Društvo 13-13, Informacijski center TNP Trenta, društvi Ars in Kud Golobar, 3 muzejske zbirke, kulturnozgodovinske tematske poti in druga kulturna društva ...	Kobariški muzej, fundacija Poti miru, 3 vojaške zbirke, tematske poti (Kobariška zgodovinska pot), Razvojno društvo Breginjski kot (vaško jedro Breginj, črna kuhinja v Robidišču), rojstna hiša Simona Gregorčiča in druga kulturna društva ...	muzej v Tolminu, mali muzej na Mostu na Soči, tematske poti (Čez Most po modrost, Kosmačeva učna pot,..) svetolucijska keramika Gololičič, slike iz peska Stanke Golob, atelje in galerija Bogatin, KUD Ciril Kosmač in druga kulturna društva ...
Podeželska (kmečka) ponudba	3 turistične kmetije (Kekčeva domačija v Trenti, Jelinčič v Soči, Pri Plajerju v Trenti)	2 turistični kmetiji (Koren v Drežniških Ravnah in Kranjc v Koseču)	4 turistične kmetije (Bevk na Širokem, pri Kofolu na Prapetnem, Žerovec v Trebuši, Bončina v Čadrgu), sirarstvo Gugala in Kramar v Zatoľminu
Wellness ponudba	Sun Alps s. p (masaže) in hotel Kanin ter Pristava Lepena (manjša ponudba)	Medicus Partner, GIZ Vita	Zavod Preporod, Medicus partner
Turistične agencije	/	/	6
Drugo	Pristava Lepena s svojo široko ponudbo, Alpinium Juliana, knjižnica, kulturni dom ...	Gastronomski krog, igralnica Aurora, turistično naselje Nebesa s svojo specializirano ponudbo, knjižnica ...	barki Lucija in Barka, »the Blue house«, kinodvorana, knjižnica Cirila Kosmača ...

Vir: podatki LTO Sotočje in LTO Bovec, lastna opazovanja, april in maj 2006

8.5. ŠPORTNOREKREACIJSKI TURIZEM NA REKI SOČI

Ker je različna športnorekreacijska ponudba na Soči ena izmed najpomembnejših v turizmu, bomo o tem napisali nekaj več. Zanimajo nas predvsem stanje, organiziranost in zakonodaja. Soča s svojimi pritoki je največji naravni potencial za razvoj športnorekreacijskega turizma. Najprej so jo skupaj s Soško postrvjo (v latinščini *Salmo trutta marmoratus*) odkrili ribiči iz številnih držav ter domači in tuji kajakaši, ki so tu tekmovali in trenirali. Šele v začetku 90. let je Soča postala del turistične ponudbe. Poleg ribolovnega turizma je bil najprej glavni turistični produkt rafting, kmalu zatem mu sledijo še kajakaštvo, rečni bob (hydrospeed) ter mini raft (outsider). Njeni pritoki (Sušec, Pršjak) postanejo primerni za soteskanje (canyoning).

Za ribolovni turizem s svojimi pravili in dovolilnicami skrbi Ribiška družina Tolmin. Ribolovu so namenjene reke Soča (od mosta pri Čezsoči), Učja, Nadiža, Bela, Tolminka, Idrijca, Trebuščica, Bača, Baška Koritnica in Kneža. Ribolovna sezona traja od aprila do oktobra.

Adrenalinska doživetja na Soči ponujajo številne agencije. Trenutno na Bovškem deluje okrog 20 komercialnih agencij, od teh je 9 domačih, članic LTO-ja Bovec, preostale so tuje (največ je madžarskih, nato slovaških, ena je nizozemska), ki niso niti članice LTO-ja Bovec (Flajs, 2005). V Kobariški občini sta dve, na Tolminskem pa ena domača agencija, vse tri so članice LTO-ja Sotočje.

V povezavi z izkoriščanjem Soče marsikaj ni urejeno v dobrobit vseh in njenega ohranjanja. Če naštejemo le največje probleme: neuskkljenost državnih in občinskih zakonov ter odlokov (predvsem dileme okrog koncesij oziroma licenc, neurejen plovni režim in dostopna mesta), lažje, težje in smrtne nesreče, pomanjkanje monitoringa in vprašljiva nosilnost reke in pritokov, slabo delovanje redarske službe in nadzora, (sporno) delovanje tujih agencij s slabim poznavanjem reke, spori med raftarji in kajakaši na eni strani ter ribiči na drugi strani, onesnaževanje okolja, nenadzorovano črpanje gramoza ipd.

Zakon o plovbi po celinskih vodah (Uradni list RS 30/2002) med drugim določa, da plovbo na posamezni celinski vodi na svojem območju, upošteva naravne danosti, uredi lokalna skupnost s splošnim aktom o določitvi plovnega režima zaradi varnosti plovbe ob izvajanju turističnih, športnih in rekreacijskih aktivnosti ter pospeševanja njihovega razvoja. Plovni režim na posamezni celinski vodi, ki povezuje dve ali več lokalnih skupnosti, uredijo lokalne

skupnosti sporazumno (4. člen). Ta obveznost pa v konkretnem primeru (Zgornjem Posočju) zahteva kar precej dobre volje in sodelovanja (najmanj) treh občin, dveh LTO-jev in številnih uporabnikov Soče in njenih pritokov.

Slika 3: Skupina kajakašev na Soči

Vir: Maya športni turizem

Z razmerami na reki Soči sta se leta 2005 v svojih diplomskih delih zelo poglobljeno ukvarjala tudi dva Bovčana – Peter Flajs in Jasna Hrovat.

Flajs (2005) je natančno pregledal Zakon o vodah, Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o ohranjanju narave, Zakon o plovbi po celinskih vodah, Zakon o varstvu narave ter občinske odloke in med drugim ugotovil sledeče:

Občini Bovec in Kobarid imata vsaka svoj Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo ob Soči. Ta odlok ureja uporabo in varovanje dostopnih mest ob Soči, način dostopa ter varovanja okolja ob vstopnih mestih v občini Bovec oziroma Kobarid. Občina Tolmin pa ima Odlok o ureditvi plovbe, ki ureja plovni režim na Soči in njenih pritokih. Nanaša se na plovbo v športnorekreacijske in druge namene in vključuje tudi nudenje storitev za plovbo. S plovnim režimom se določajo plovna območja z dostopnimi mesti, plovni objekti, pogoji za varno plovbo in drugi pogoji, ki zagotavljajo varstvo človekovega življenja in okolja na plovnem območju in na zemljiščih, ki se uporabljajo pri dostopu do plovnega območja.

Odloka občine Bovec in občine Kobarid dokaj razumno in smiselno rešujeta neskladje med interesi ribičev in drugimi uporabniki Soče, medtem ko so v tolminskem odloku prevladali interesi ribiškega lobija, tako se plovba začne šele 15. aprila (in ne 15. marca, kot je določeno v drugih dveh odlokih), poleg tega pa je plovba po pritokih Soče prepovedana.

V nadaljevanju Flajs ugotavlja, da odloki ne razlikujejo splošne in posebne rabe, ki so definirane v Zakonu o vodah, in tako enako obravnavajo vse uporabnike voda. Tako tiste, ki se spuščajo po Soči z raftom, kajakom in rečnim bobom za zadovoljevanje osebnih športnorekreacijskih interesov, kot tiste, ki se spuščajo po reki Soči na enak način, samo v okviru komercialne dejavnosti agencij, ki so registrirane za take dejavnosti.

S pobiranjem denarja na vstopnih in izstopnih mestih se ni v ničemer izboljšalo zagotavljanje varnosti, niti se ni vzpostavil nadzor nad številnimi komercialnimi rafti, ki plujejo po reki brez potrebnih dovolilnic. Meni, da je potrebna usposobljenost, ki v veliki meri presega pristojnosti dosedanjega redarstva, ki je usposobljeno samo za nadzor s kopnega, zato Flajs predlaga vključitev lokalnih agencij.

Glede na dejstvo, da je Soča v lasti države, bi morala koncesijo za te zadeve podeliti država. Flajs (2005) se sprašuje: »Zakaj država ne podeljuje koncesij za posebno rabo reke Soče neposredno zainteresiranim lokalnim turističnim agencijam, ampak se raje poslužuje posrednega urejanja preko lokalnih skupnosti, katere za to niso zainteresirane in niso sposobne reševati teh problemov. Podeljevanje koncesij s strani države za koriščenje vodne javne dobrine v komercialne namene, kar rafting, kajak in rečni bob nedvomno so, je po dosedanjih ugotovitvah edina možna ureditev za reševanje razmer« (str. 82).

Zaključuje: »Nedvomno je potrebno za reševanje te problematike združiti napore vseh zainteresiranih in tistih, ki so zakonsko pooblaščen za to. Lokalne komercialne turistične agencije morajo nastopiti enotno in poizkusiti pridobiti od države koncesijo za izvajanje svojih dejavnosti. Pri tem mora lokalna skupnost odigrati svojo vlogo v smislu razvoja turizma, ne pa kot njegov zaviralec« (str. 86). S podelitvijo koncesij domačim agencijam bi država in občine posredno pomagale pri nadaljnjem razvoju te gospodarske panoge in zaposlovanju novih domačinov ter jih zaščitile pred tujimi agencijami, ki so že prisotne.

Hrovatova (2005) predstavi vpliv turizma na naravno okolje, trajnostni razvoj turizma in njegove alternativne oblike, nato piše o turizmu na Bovškem in reki Soči. Na podlagi številnih intervjujev z lokalnimi agencijami, predstavniki občin in LTO-jev je le delno potrdila svojo hipotezo, da bi podelitev koncesij podjetjem omogočilo racionalnejšo in trajnostno gospodarjenje s Sočo. Po njenem se koncesije pokažejo kot preveč stroge omejitve. Ker tudi številni sogovorniki opozarjajo na problem neusposobljenih vodnikov, predstavi drugo možnost, to je podelitev licenc oziroma dovoljenj za opravljanje določene športne aktivnosti. Pri tem pa bi moralo vidno vlogo odigrati tudi Ministrstvo za šolstvo in šport. Tudi Hrovatova ugotavlja, da je premalo sodelovanja in volje pri reševanju skupnih in perečih problemov.

9. TURIZEM V OBČINI TOLMIN

9.1. NARAVNE IN KULTURNOZGODOVINSKE PRIVLAČNOSTI

Naravne in kulturne privlačnosti imajo velik pomen pri razvoju turizma, zato jih bomo natančneje analizirali.

Celotno območje ima po oceni Strategije razvoja turizma v občini Tolmin (2001) 59 naravnih znamenitosti. Od teh je 43 vodnih znamenitosti (jezera, reke, slapovi, korita), 8 jam, 3 znamenitosti iz rastlinskega sveta, 1 znamenitost živalskega sveta, 1 zaokrožena znamenitost (Triglavski narodni park) ter 3 ostale registrirane naravne znamenitosti. Tolminska je še bolj bogata s kulturno in zgodovinsko dediščino. Imamo 43 sakralnih spomenikov, 10 etnoloških spomenikov, 11 tehničnih spomenikov, 6 spomenikov iz prve svetovne vojne, 3 arheološke spomenike in območja ter 7 drugih zgodovinskih in kulturnih spomenikov. Na podlagi tega lahko rečemo, da imamo zelo bogato naravno in kulturnozgodovinsko ponudbo, ki pa je premalo poznana celo domačinom, kaj šele turistom. Žal so nekatere naravne vrednote, kulturna dediščina in poti do njih zanemarjene, pozabljene in celo v propadajočem stanju.

Slika 4: Mrzli potok

Vir: LTO Sotočje

9.2. POVZETKI STRATEGIJE RAZVOJA TURIZMA V OBČINI

Ker so za poznavanje stanja, problemov in razvoja turizma pomembne ugotovitve Strategije razvoja turizma v občini Tolmin v obdobju 2001–2005 (v nadaljevanju Strategija), se ji bolj natančno posvečamo.

9.2.1. PREDSTAVITEV STRATEGIJE

Občina Tolmin je skupaj z LTO Sotočje pripravila Strategijo (Humar idr., 2001), ki sloni na analizi stanja (kratek geografski opis občine, ocena ponudbenega potenciala, tržni trendi in SWOT analiza). Strateške smernice so razdeljene glede na dnevne obiskovalce in na stacionarne goste. Na podlagi te delitve so opredeljeni ekonomski in drugi cilji. Smernice za operativno tržno načrtovanje vsebujejo skupni koncept občine, tržne prioritete, tržno strategijo in tržni splet aktivnosti za izbrane segmente. Pomembna točka so tudi smernice za prostorsko načrtovanje in spodbujanje investicij na področju turizma. Predstavljene so vsebinske in formalne podlage za prostorsko načrtovanje, identifikacija programskih in razvojnih žarišč ter smernice in priporočila. Strategija opredeljuje tudi organiziranost, poslanstvo in dejavnosti LTO Sotočje. Zaključni pa s seznamom ponudbenega potenciala (naravne znamenitosti, kulturnozgodovinski spomeniki ter turistični ponudniki) in seznamom projektov povezanih s turizmom.

9.2.2. KLJUČNE UGOTOVITVE TOLMINSKEGA TURIZMA

Humar idr. (2001) v Strategiji ugotavljajo, da je v preteklosti večji del strukture obiskovalcev bil povezan s klientelo, vezano na vojašnico v Tolminu in z bližino državne meje, ki je bila z vidika možnih nakupov precej priljubljena. Tako je bilo leta 1990 52.595 nočitev. Z zaprtjem igralnice Paradiso (leta 1996), s problemi lastninjenja in z zaprtjem hotela na Mostu na Soči (leta 1998), pa je tolminski turizem dosegel dno, saj je bilo leta 1998 le 10.031 nočitev. Kljub številnim naravnim in kulturnim danostim, Tolmin nikoli ni bil prava turistična destinacija, zato si šele v zadnjih letih aktivno prizadeva ustvariti turistično identiteto.

Pri tem je potrebno opomniti, da Tolmin po Zakonu o pospeševanju turizma (Uradni list RS 57/1998 – ne velja več) ni opredeljen kot turističen kraj.

Po njihovem mnenju so ključne ugotovitve sledeče:

- Največji problem je pomanjkanje ustreznih prenočitvenih kapacitet (predvsem za večje skupine, specializiranih in avtokamp).
- Tržni delež in prepoznavnost sta v primerjavi s sosednjimi razvitimi destinacijami (Bled, Bohinj, Kranjska Gora, Bovec) zelo skromna, izjema je le ribolov. Kratkoročno

problem lahko omilimo z združevanjem ponudbe (z občino Kobarid) in izvajanjem skupnih programov v okviru Zgornjega Posočja in Julijskih Alp, dolgoročna rešitev pa je predvsem v povečanju primerne strukture in kvalitete prenočitvenih kapacitet.

- Zaradi naravnih danosti lahko dohitimo konkurenco s programi aktivnih počitnic in ribolova, ki pa morajo biti inovativni, kvalitetni in edinstveni.
- Infrastruktura zelo šepa in je najboljša tam, kjer jo najmanj potrebujemo (ribolov).
- Tolminska, tako kot preostalo Zgornje Posočje, zahteva od gostov aktivnost, zato morata biti naša ponudba in trženje usmerjeni na aktivno populacijo.
- Stacionarni turizem ima velike možnosti, moramo pa vložiti veliko sredstev, znanja in naporov, da bo ta potencial tudi ustrezno izkoriščen.
- Za dolgoročno konkurenčnost moramo pospešiti in povečati pozitivne učinke na obiskovalce, ponudnike turističnih storitev in na lokalno skupnost, obvladati in zmanjšati pa negativne vplive na socialno, kulturno in naravno okolje.

9.2.3. STRUKTURA TURISTOV

V Strategiji (2001) so turiste ločili na dnevne obiskovalce in stacionarne goste z različnimi potrebami, motivi ter lastnostmi in katerim je potrebno prilagoditi programe in razvojne cilje.

Dnevne obiskovalce so razdelili v sledeče skupine (str. 14–21):

- Šolske skupine: organizirane skupine učencev, kjer je osnovni motiv izobraževanje (ogled muzeja, Kozlov Rob, Tolminska korita) in zabava ter sprostitev (vožnje z ladjo Lucija). Predvsem jeseni in spomladi. Majhna potrošnja, a velik promocijski učinek (naložba za prihodnost).
- Športni programi: omogočajo jih izjemne naravne danosti, izrazito komercialen, osnovni motiv so intenzivna doživetja v naravi. To so najrazličnejše vodene kopenske (kolesarjenje, jamarstvo) in vodne (ribolov, rafting, kajakaštvo, soteskanje) aktivnosti. Čimprej je treba urediti osnovno infrastrukturo (dostopna mesta do rek, rečni režim, informacijski sistem ipd.) in poskrbeti za promocijo.
- Rekreacija: gre za aktivno preživljanje prostega časa (sprehodi, pohodništvo, kolesarjenje, kopanje). Osnovni motiv je sprostitev v naravi. Zelo majhna potrošnja, a pomemben segment zaradi zavesti, da turistična infrastruktura (urejene poti, informacijske table, dodatna ponudba, parkirišča) zvišuje kvaliteto življenja domačinom, zato je vanjo nujno potrebno vlagati in jo nadgrajevati.
- Izleti in znamenitosti: največji in najbolj splošen segment, saj zajema različne skupinske izlete (vožnja z ladjico po jezeru), tematske ture (ogled muzeja, Tolminskih

korit, Kosmačeva učna pot). Osnovni motiv je obisk spomenikov in znamenitosti, sprostitvev, zabava. Potrošnja bi povečali z bolj kvalitetno ponudbo, saj ima velike razvojne možnosti. Večji poudarek je treba dati promociji (kot nova in neodkrita destinacija), ustrezni organizaciji znamenitosti in spomenikov ter prilagojeni ponudbi (prodaja spominkov).

- Prireditve: športne, kulturne, etnološke, tradicionalne, festivali. Osnovni motiv je druženje in zabava. Zaradi primernih lokacij za večje festivale, bi to lahko postal pomemben segment.
- Drugo: potniki avtovlaka, osnovni motiv je iskanje najenostavnejše poti med Gorenjsko in Posočjem.

Stacionarne goste sestavljajo naslednje skupine (str. 22–28):

- Organizirane skupine: najmanjši segment, a konstanten. Zanje je značilen skupni program. V glavnem gre za šolske skupine, katerih osnovni motiv je učenje, spoznavanje drugačnega okolja, druženje (program CŠOD-ja). Z usmerjenim trženjem bi lahko privabili še druge skupine ter povečali tako število skupin kot dolžino njihovega bivanja in potrošnjo.
- Aktivne počitnice: največji segment, saj vključuje športnike na pripravah (nogometaši, košarkarji, atleti), organizirane športne programe v naravi (rafting, kajakaštvo, rečni bob, soteskanje) in individualne aktivnosti (kolesarjenje, padalstvo, pohodništvo). Osnovna motiva sta aktivno preživljanje prostega časa in intenzivna doživetja v naravi. Ker so sem vključeni tudi individualni programi, kjer gostje večinoma ne plačujejo vodnikov (kolesarstvo, padalstvo ipd.), je poraba manjša kot bi lahko bila. Vsekakor je to zelo pomemben segment, ki je v porastu in je glede na naše naravne danosti še premalo izkoriščen. Manjka kamp kot tipična namestitvev aktivnih gostov. Več je treba vlagati v infrastrukturo, ustrezne programe in trženje.
- Ribolov in lov: zelo velika potrošnja teh gostov. Omejena sta z nosilno kapaciteto naravnega okolja (kljub ribogojstvu), osnovni motiv je ribolov oz. lov v izjemnem naravnem okolju.
- Kratka doba bivanja: zajema tranzitne goste. Zaradi tranzitne lege Tolmina in Mosta na Soči bi to lahko bil vedno bolj pomemben segment, saj se vedno več ljudi odloča za kratke in mobilne počitnice večkrat na leto.
- Drugo: delavci na začasnem delu iz drugih držav.

9.2.4. PROGRAMSKA IN RAZVOJNA ŽARIŠČA

Povzeto po Strategiji, Tolminsko lahko razdelimo na pet programskih in razvojnih žarišč, kjer je še veliko rezerve za turistični razvoj (str. 46–50):

Ožje tolminsko območje:

- Mesto Tolmin: povečati število turističnih postelj, dopolniti ostalo ponudbo (kamp, wellness center), vzpostaviti ustrezen informacijski sistem (center, usmerjevalne table, publikacije).
- Soča: ureditev dostopnih mest (pri Kamnem, Volarjih in Tolminu), kamp ob njej (sotočje Soče in Tolminke, pod Gabrjami), ribnik pod Gabrjami za komercialni ribolov.
- Sotočje Tolminke in Zadlaščice (Tolminska korita): ureditev lokalne ceste Tolmin–Zatolmin, vzpostaviti primeren prometni režim, zaščititi Dantejevo jamo pred vandalizmom.
- Zaprta dolina Polog z izvrom Tolminke, Javorco, Pološko jamo, aktivnimi planinami in bunkerji: vzpostaviti ustrezen prometni režim, omogočiti omejen stacionarni turizem, omogočiti vstop v bunkerje.
- Mengore z romarsko cerkvico in ostalinami iz 1. svetovne vojne: opremiti in urediti parkirišča in informacijske table, zaščititi bunkerje in jarke ter jih ponuditi obiskovalcem.
- Kobala (vzletišče za padalce in zmajarje ter pohodniška točka): razširiti dovozno cesto, urediti pristajalna mesta v dolini.

Na območju Mosta na Soči in Šentviške planote:

- Most na Soči: nadgraditi in s Tolminom povezati pešpot ob jezeru, povečati število parkirnih mest, več prenočitvenih kapacitet (kamp), smerokazov in tabel.
- Postaja (edina železniška postaja v Zgornjem Posočju in idrijski ter cerkljanski občini): bolj urejena okolica, dograditi direkten priključek na glavni tir za prevoz avtomobilov.
- Bača pri Modreju: ponudba kopališča se mora dopolniti, več informacijskih tabel v križišču s Podbrdom in Idrijo.
- Slap ob Idrijci: dopolniti ponudbo kopališča, več informacijskih tabel na križišču za Šentviško planoto, ureditev parkirišč pri plezališču ob cesti, ki so potrebna tudi za dostop ribičev do Idrijce.
- Ponikve in Šentviška Gora (izhodišče za kolesarjenje, pohodništvo, bogata etnološka dediščina): dopolniti ponudbo in vključiti novo (jahanje s konji, kmečki turizem).

- Tolminski Lom: primerni pogoji za kmečki turizem.

Na območju Baške grape:

- Podbrdo: izboljšava pešpoti in gorskokolesarskih poti, obnovitev Rapalske meje (bunkerji, kasarne, poti) in postavitve informativnih tabel.
- Kneža, Podmelec, Koritnica: postavitve informacijskih tabel za naravne znamenitosti in etnološko dediščino.
- Rut (etnološki spomenik): zagotoviti osnovno gostinsko ponudbo.

Na območju Trebuše:

- Dolenja Trebuša: informativne table.
- Trebuščica s številnimi pritoki in slapovi: informativne table, možnost športnih programov (soteskanje) z vodniki in postavitve kampa.
- Krtovše: nadgradnja etnološke dediščine, gostinske ponudbe, ribogojnice, dopolnitev s kolesarjenjem, jahanjem konjev, ribolovom.

Humar idr. (2001) ugotavljajo, da je smernice in načela trajnostnega razvoja treba upoštevati v ožjem in širšem smislu. Širši smisel pomeni določila, ki se izvajajo na območju celotne občine in s tem opredeljujejo krajinski izgled v celoti. S krajinskega vidika lahko opazimo veliko zaraščanje krajine, kmetijske površine pri sodobnih oblikah kmetovanja niso turistično atraktivne, netipično razpršeno gradnjo, posege v vodni prostor (črpanje gramoza), spremembo kmečko strukturiranih naselij v delavska, malo stalnega prebivalstva v višje ležečih vaseh, izboljšave prometne infrastrukture do odmaknjenih predelov (a pomanjkanje parkirišč in izogibališč ter slabše vzdrževanje) in oblikovanje koridorjev v krajini.

Ožji smisel pa predstavlja opredeljevanje mest za planiranje turistične infrastrukture in zahteve, ki jih je pri tem potrebno upoštevati. Razvidna so razpršena turistično atraktivna žarišča v območju cele občine, kar prinaša številne organizacijske in investicijske probleme, kljub temu pa je potrebno znotraj vsakega žarišča čimprej vzpostaviti kritično maso ponudnikov in omogočati razvoj.

Avtorji opažajo, da se marsikje ob ključnih točkah pojavljajo nekompatibilne dejavnosti (izkoriščanje gramoza, bencinski servisi, intenzivna živinoreja, industrija).

Posebej izstopajo sledeči širši kompleksi, ki jih je potrebno reševati z ureditvenimi načrti: Polog (združuje zgodovinske, kulturne, tehniške, etnološke, naravne danosti z možnostmi za kolesarjenje, pohodništvo, sprostitve), Soča pod Gabrjami (ureditev kampa, izstopnih in vstopnih mest za kajakaše, pristajališča za padalce, kopališča), Sotočje in okolica jezera (možnost masovnejše turistične ponudbe in zabav) in Trebuša (ogledi naravnih znamenitosti,

gostinska ponudba), Šentviška planota (možnost kolesarjenja, pohodništva, nabiralništva) in Baška grapa (ponudba na majhnih in osamljenih kmetijah, jahanje, pohodništvo).

Humar idr. (2001) se zavedajo, da je osnovni pogoj za načrtovanje, sodelovanje bodočih nosilcev razvoja na posameznem območju, saj so brez njih in njihove opredelitve za delo v turizmu plani neuresničljivi in napačni!

Zaradi neprilagodljive in zahtevne birokracije po prostorskih spremembah, je pomemben podatek, da so v planskih aktih za neposredno turistično namembnost opredeljeni naslednji objekti (Strategija, str. 44):

- Kamp na Mostu na Soči.
- Gradnja in ureditev cone z rekreacijsko-gostinsko ponudbo ob jezeru Pod ključem.
- Parkirni prostor v Pologu.
- Ureditev rekreacijske cone pod Gabrjami.
- Ureditev ribnika za komercialni ribolov pod Doljami.
- Kamp v Tolminu.

9.3. SWOT ANALIZA OBČINE TOLMIN

Kos (2005): »SWOT analiza je orodje za strateško planiranje, kjer se analizira prednosti (v angleščini strengths), slabosti (weaknesses), priložnosti (opportunities) in nevarnosti (threats) za projekt, podjetje, blagovno znamko itd. Prednosti in slabosti so interne narave in se nanašajo na samo organizacijo. Pri prednostih podamo vse pozitivne značilnosti, ki jih imamo pred drugimi konkurenti in jih lahko tudi v prihodnje izkoriščamo. Slabosti so tiste karakteristike, kjer smo v primerjavi z drugimi nekoliko slabši. Optimalno je, da podjetje gradi na svojih prednostih in aktivno odpravlja svoje slabosti. Priložnosti in nevarnosti pa se nanašajo na okolje, v katerem se nahaja podjetje ali izvaja projekt. Pri priložnostih in nevarnostih je bistveno to, da mi sami nimamo neposrednega vpliva, vendar smo povsem odvisni od zunanjih dogodkov in razvoja okolja. Tako se priložnosti nanašajo na predvidene za nas pozitivne spremembe v okolju, nevarnosti pa na predvidene negativne spremembe v okolju. Pri tem je ključna fleksibilnost, saj je za podjetje oziroma uspešno izpeljan projekt pomembno, da se predvidijo strategije prilagajanja v primeru nastalih predvidenih ali nepredvidenih sprememb v okolju. SWOT analiza se običajno uporablja v zgodnjih fazah načrtovanja podjetja ali projekta, njen namen je, da pomaga oceniti realno stanje s stališča konkurenčnosti in okoljskih sprememb, s katerimi se bo potrebno soočiti v prihodnosti.«

Zaradi zgoraj naštetega smo se tudi mi odločili za SWOT analizo občine Tolmin, ki je narejena na podlagi našega opazovanja, intervjujev in izkušenj s terena. V pomoč nam je bila SWOT analiza, ki jo je pripravila LTO Sotočje leta 2001 in ugotovitve Golje v svoji magistrski nalogi (2005). Prepričani smo, da marsikatera značilnost velja tudi za drugi dve občini v Zgornjem Posočju.

PREDNOSTI:

- Naravno okolje, ki je še precej avtentično, ohranjeno, raznovrstno, slikovito in neraziskano.
- Bogata in raznolika kulturnozgodovinska dediščina (halštat, tolminski punt, prva svetovna vojna).
- Evropsko poznane reka Soča, Soška postrv in soška fronta.
- Alpski ambient in prijetna gorsko – mediteranska klima, ki podaljšuje poletno sezono.
- Ugodna geografska in tranzitna lega.
- Razvita in raznolika društvena dejavnost.
- Velika imena slovenske literature (Ciril Kosmač, France Bevk, Ivan Pregelj) in ohranjeni ljudski običaji.
- Veliko majhnih kmetij, ki se usmerjajo v ekološko kmetovanje.
- Domačini podpirajo razvoj turizma (Krivec, 2005).

Slika 5: Kosmačeva domačija

Vir: Tolminski muzej

SLABOSTI:

- Slabše razvita turistična in osnovna infrastruktura (samo en majhen kamp, premalo turističnih poti, informacijskih tabel, njihova neurejenost, neurejena parkirišča in dostopi).
- Slabše sodelovanje znotraj celega Zgornjega Posočja in »vrtičkarstvo«, kar onemogoča sooblikovanje celostnih tržnih in razvojnih programov. Nepovezanost ponudbe v integralni turistični proizvod.
- Turizem brez tradicije in neprepoznava destinacija (kar je obenem tudi priložnost).
- Pomanjkanje podjetniške volje, kapitala in poguma pri domačinih za večje projekte.
- Premajhna podpora občine turizmu.
- Preslab nadzor nad črpanjem peska iz Soče (več v poglavju 9.6.).
- Toga občinska birokracija pri urejanju dejavnosti v prostoru.
- Beg možganov, pomanjkanje ustreznih človeških virov in kritične mase.
- Neživljenjski in neusklajeni zakoni ter akti (TNP, Soča, poplavna območja).
- Pomanjkanje dodatne in osnovne ponudbe (predvsem v primeru slabega vremena in zimskega časa, pomanjkljiva storitvena dejavnost).
- Bazen potencialnih dnevnih gostov je majhen (edino večje središče v Posočju je Nova Gorica, premalo izkoriščena bližina italijanskih večjih mest).
- Neučinkovito delujoča lokalna vodniška služba (vodniki so v praksi premalo izkoriščeni).
- Slaba cestna povezava z določenimi kraji v občini (Čadrg, Baška grapa, Stador, Tolminske Ravne, Šentviška planota), čezmejnimi kraji (Čedad, Videm) in regionalnimi centri (Nova Gorica, Ljubljana).
- Propadanje in zaraščanje naravne in kulturne krajine ter dediščine.
- Konflikti med lastniki zemljišč ter uporabniki Soče in drugih turističnih privlačnosti.
- Pomanjkanje poznavanja podeželskega in ekoturizma kot enega izmed najprimernejših oblik turizma na podeželju.

PRILOŽNOSTI:

- Vedno večje vključevanje domačinov v turistično dejavnost (predvsem s prenočitvenimi kapacitetami).
- Vedno večji pomen odgovornega, ekoturizma v svetu, ki je priložnost Zgornjega Posočja.

- Že realizirani mednarodni projekti (Poti miru v Posočju, Kosmačeva učna pot, Čez Most po modrost, Rapalska meja), ki bi jih morali bolj tržiti in nadgraditi.
- Rast deleža tujcev, ki pridejo v Slovenijo predvsem zaradi lepote narave in njenih znamenitosti (RNUST, 2006).
- Vedno večje potrebe po individualizaciji, po doživljanju posebnosti, drugačnosti in odkrivanju skritih delov narave in kulturne krajine, ki jih Zgornje Posočje lahko ponudi.
- Porast rekreacijskega, kulturnozgodovinskega, podeželskega turizma (Kovač, 2002).
- Vedno večje zanimanje za kratke počitnice večkrat na leto (RNUST, 2006).
- Možnost ponudbe tudi izven glavne (poletne) sezone.
- Preusmeritev kmetij v turistične kmetije z dopolnilno dejavnostjo.
- Revitalizacija podeželja in odpiranje novih delovnih mest v odmaknjenih krajih.

NEVARNOSTI:

- »Free-riderski« sistem (uporabljanje nečesa brez plačila) in tragedija skupnega (povečevanje individualnih koristi na račun skupnega dobra) (Golja, 2005).
- Nenadzorovan in stihijski razvoj, razvoj usmerjen v masovni turizem.
- Onesnaženost narave (voda, gora in odprtega prostora).
- Nadaljevanje nenadzorovanega črpanja gramozu iz Soče.
- Nenadzorovan prihod (tujega) kapitala, možne preprodaje in razprodaje.
- Nerazrešeni konflikti med zaščito okolja in ekonomskim interesom.

Slika 6: Črpanje gramozu na Soči (pod mostom čez Sočo pri Tolminu)

Vir: Maya športni turizem

9.4. PONUDBA ŠPORTNE REKREACIJE, ŠPORTNEGA TURIZMA, PRIPRAV ŠPORTNIKOV IN ŠPORTNOREKREACIJSKIH TURISTIČNIH PRIREDITEV

V občini Tolmin je kar nekaj ponudnikov športnega turizma in športne rekreacije. Največji med njimi je Maya športni turizem, ki ponuja številne kopenske in vodne aktivnosti. Vedno večjo vlogo ima Društvo za prosto letenje in Paragliding center s. p., ki med drugim nudijo šolo letenja, vodene prelete in tandem. Za ribolovni turizem, ki je na spodnjem delu Soče ter na Idrijci in Bači zelo priljubljen, posredno skrbi Ribiška družina Tolmin. Poleg njih pa so še številni manjši ponudniki (društva in s. p.) za izposojajo kanujev in kajakov po jezeru (Morea), za jahanje konjev, za tek na smučeh (smučarsko-skakalni klub Ponikve) ter ostala športna društva, ki ponujajo raznoliko športno rekreacijo za vse generacije.

Zavod za šport, ki ga je ustanovila občina, upravlja in skrbi za športne objekte (zunanje in notranje), deli denar 30 športnim društvom za njihove programe športne rekreacije ter organizira priprave. Ugodno podnebje, športni park Brajda z atletsko stezo, s tremi košarkarskimi igrišči, z dvema nogometnima igriščema, s teniškim igriščem ter športna dvorana s fitnessom, neposredna bližina hotela in ČŠOD, urejene tekalne poti v naravi, omogočajo priprave atletom, nogometašem, košarkarjem, rokometašem ipd. Priprave športnih ekip so ponavadi izven turistične sezone, zaradi česar so dobrodošla dopolnilna dejavnost.

Športnorekreacijske in turistične prireditve in tekme lokalnega in regionalnega značaja organizirajo najrazličnejša športna, turistična in druga društva, ki prirejajo nogometne in košarkarske turnirje, skoke z mostov v Sočo in Idrijco in na plastični skakalnici, rekreativne teke, pohode ipd. Predvsem v spomladanskem in poletnem času jih je kar precej, pogrešamo pa koordinacijo in skupno promocijo vsega naštetega. Državnega in mednarodnega pomena so tekme jadralskega padalstva, ki predstavljajo dobrodošlo promocijo občine Tolmin. Pomembno vlogo ima že 5. Gorski maraton štirih občin, ki ga organizirata TD Podbrdo in LTO Sotočje, ob podpori občin Tolmin, Bohinj, Cerklje na Gorenjskem in Železniki.

9.5. INTERVJUJI NA TERENU

Diplomsko delo se nadaljuje s povzetki številnih razgovorov, ki smo jih opravili junija, julija, avgusta in septembra 2006 z različnimi posamezniki, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo s turizmom v občini Tolmin. Zanimajo nas predvsem vloga, aktivnosti, problemi, možnosti.

9.5.1. VLOGA OBČINE PRI RAZVOJU TURIZMA

Miran Drole (osebna komunikacija, junij 2006), svetovalec župana za področje razvoja, pove, da občina lahko neposredno pomaga podjetnikom s subvencijo obrestne mere in kreditov ter pri urejanju vse potrebne dokumentacije. Posredno pa preko posodabljanja cestne infrastrukture (npr. Čadrg, Stador), postavljanja informacijskih tabel (Polog, Čadrg, Šentviška planota), urejanja kolesarskih poti (Šentviška planota), pomoči pri malih vaških muzejih (Čadrg), promocijskih materialih (zemljevidi, brošure). Določene naloge in projekte je prenesla na svoja zavoda LTO Sotočje (skupna ponudba, informacijska pisarna, promocija) in Posoški razvojni center (preko razpisov Soča 2006 in Soča 2013).

Tudi občina se vedno bolj zaveda, da je za večji razvoj turizma poleg manjših ponudnikov nujno potrebno poskrbeti za ostalo dodatno ponudbo v slogu wellness storitev. Pripravljena se je aktivno vključiti v javno-zasebna partnerstva pri velikih turističnih projektih, kot je na primer možnost term oz. večjega turističnega naselja nad Žabčami. Izdelana je že idejna zasnova, čaka pa se investitorja. Za nakup te parcele, ki je v lasti Ministrstva za obrambo, je v proračunu za leto 2006 zagotovila 70 milijonov tolarjev (292.104,82 Euro).

Občina je aktivna pri celostnem razvoju podeželja in obnove vasi (programi CRPOV). Tamkajšnje prebivalce poskuša vključiti v sodelovanje za razvoj eko in sonaravnega turizma. Zelo dobro so se odzvali domačini iz Čadrga (več o tem pri poglavju o podeželskem turizmu). Že pred leti so s pomočjo TD Šentviška Gora uredili kolesarske poti, brošuro in informacijske table, vendar domačini niso naredili odločilnega koraka k pestrejši ponudbi (sobe, okrepitevalnica, popravilo in izposoja koles ipd). Žal se tudi vložen denar, v sklopu popotresne obnove domačij, v Polog in Tolminske Ravne še ni obrestoval (domačini se niso odločili za gostinske, prenočitvene kapacitete in drugo ponudbo).

Na vprašanje, kako je z nujnimi spremembami za turistično namembnost v prostorskih planih, je g. Drole odgovoril, da so državni zakoni in občinski odloki togi glede večjih sprememb v prostorskih planih. Na prekategorizacijo zemljišča je zaradi birokracije potrebno čakati tudi dve do tri leta. Menimo, da je to vsekakor predolgo obdobje, ki marsikateremu potencialnemu kandidatu za večja vlaganja v turizem vzame voljo in pogum. Sicer pa so pristojne službe za okolje in prostor na občini lani začele pripravljati novo Strategijo prostorskega razvoja in Prostorski red občine, v katerem bodo na novo definirali tudi površine za turistično namembnost.

9.5.2. VLOGA LOKALNE TURISTIČNE ORGANIZACIJE SOTOČJE

LTO je občinski zavod, ustanovljen leta 2000. Člani LTO-ja so pravne osebe in podjetniki posamezniki, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo. Zaradi takrat še nerazvite turistične dejavnosti, načelne opredelitve LTO-ja, da bodo ponudnike prepričali s kvalitetnim programom in zaradi protesta nekaterih posameznikov, so se z občino Tolmin odločili, da članarine ne bodo imeli. Direktor Janko Humar (osebna komunikacija, julij 2006) pravi, da sredstva dobijo od občine, razpisov, lastne dejavnosti ipd. Po njegovem mnenju so naloge LTO-ja sledeče: skupna promocija vseh ponudnikov (sejmi, katalogi, internetna stran), kvaliteten informacijski sistem in info točka, drobni razvojni programi (s pomočjo razpisov) in lastna dejavnost (prodaja zemljevidov, spominkov, skrb za urejanje pešpoti v Tolminskih koritih). Sodelujejo pri spreminjanju občinskih prostorskih aktov za turistične namembnosti. Tudi direktor se zaveda neurejene informacijske signalizacije ob glavni (državni) cesti, a se tudi on (tako kot občina) izgovarja na zapleteno občinsko in državno birokracijo ter na umaknjeno denarno postavko v občinskem proračunu za ta namen (očitno turizem le ni taka prioriteta?!). Opozarja, da bi koncesijska sredstva, ki jih Občina dobi od iger na srečo (v letu 2005 je ta znesek bil 107.306.634 SIT – 447.782,65 Euro), po zakonu morala vlagati v turizem, a tega ne počne v celoti. Medtem ko se zaslužek od turistične takse (v letu 2005 4.195.725 SIT – 17.508,45 Euro), ki ga pobira Občina, namenja turistični dejavnosti. V pripravi je kolesarski vodnik, načrtujejo pa tudi ureditev kolesarskih poti ob Soči in Idrijci ter po Kolovratu. Meni, da bi se padalstvo moralo bolj reševati v javnem interesu. Večje razvojne projekte (center higienizma v Trebuši, dializna ponudba v Kobaridu) podpirajo in podjetnikom skušajo pomagati po najboljših močeh. Žal pa je turistični kompleks nad Žabčami šele v idejnem načrtu. Njegovo mnenje je, da LTO lažje in bolje pomaga manjšim ponudnikom, saj večji presegajo njihove zmožnosti.

9.5.3. VLOGA POSOŠKEGA RAZVOJNEGA CENTRA

Ker smo namen in dejavnosti PRC-ja opisali že v poglavju o Zgornjem Posočju, naj določene stvari le povzamemo. To je javni zavod, ki so ga leta 1999 ustanovile vse tri občine. Zadolženi so za razvoj podjetništva, človeških virov in podeželja v Zgornjem Posočju. Ob tem izdajajo brezplačno glasilo Epicenter. V letu 2006 so prevzeli vlogo Regionalne razvojne agencije Severno Primorske (Goriške) statistične regije in koordinirajo Regionalni razvojni program 2007–2013. Direktor mag. Roman Medved (osebna komunikacija, julij 2006) pove, da so na področju turizma, v sodelovanju s pobudniki projektov, investitorji in LTO Sotočje

pripravili gradivo za projekt Turistična destinacija Smaragdna pot, ki ga bodo poskušali preko Ministrstva za gospodarstvo uvrstiti v Resolucijo nacionalnih razvojnih projektov 2007–2023. V projekt so uvrščene investicije na področju zimskega turizma (Kanin, Cerknjo), nastanitvenih kapacitet (Bovec, Cerknjo), termalnega turizma (Tolmin, Cerknjo, Brda), kongresnega turizma (Nova Gorica) in izvedba aktivnosti na področju destinacijskega menedžmenta.

Sicer se PRC s turizmom neposredno ne ukvarja, ker so se dogovorili, da je to stvar LTO-jev. Posredno pa turističnim podjetnikom lahko pomagajo s svetovanjem, preko razpisov (v okviru Soče 2006 in 2013) na področju podjetništva, infrastrukture, zaposlovanja, usposabljanja, soštipendiranja in kot pobudnik določenih projektov (ekotržnica v Tolminu, Kulinarični gastronomski krog v Kobaridu).

9.5.4. VLOGA TURISTIČNE ZVEZE GORNJEGA POSOČJA IN DRUŠTEV

Turistična zveza Gornjega Posočja (TZGP) je nastala že leta 1990 kot glavna in takrat edina pospeševalka turističnega razvoja. Predsednica Mojca Rutar (osebna komunikacija, julij 2006) se spominja, da je Zveza ob ustanovitvi združevala društva, subjekte javnega sektorja in turistične gospodarske subjekte (agencije, hotele ipd.). Zgornje Posočje je promovirala kot »Dolino Soče«. Kasnejša zakonodaja je njeno članstvo omejila izključno na društva. Društvom nudi izobraževanje, podporo pri njihovih dejavnostih, strokovno pomoč pri razpisih, promocijo, povezovanje v čezmejnem prostoru in pomoč pri vzgoji turističnih podmladkov. Predsednica meni, da so uspešna društva tista, ki v svojem lokalnem okolju uspejo združiti moči za razvoj kraja, ki trmasto vztrajajo in ki uspejo »krmariti« med željami in dejansko izvedenimi aktivnostmi. Brez njihovih idej in pobud tudi občina, LTO in PRC ne morejo delovati v smeri konkretnega razvoja, saj lokalno okolje najbolj poznajo prav društva. Meni, da bi bilo za nadaljnji razvoj turizma potrebno razjasniti, kaj so prioritete, kaj je osnova turističnega razvoja, kateri so subjeki turizma in da vsi tisti, ki se s tem ukvarjajo, to vedo. Pravi, da je veliko besed in študij, manj pa konkretnih aktivnosti in razdeljenih nalog. Tudi ona vidi priložnosti v razvoju trajnostnih oblik turizma, ki ne prenesejo masovnega turizma, zahtevajo pa kvaliteto in specializiranost. Slabosti vidi v nepovezanosti, monopolu, nedelitvi dela med subjekti turističnega razvoja, premajhnem vlaganju občine in gospodarstva v turizem, zato so sinergijski učinki manjši. Zaključuje, da slabo razvita infrastruktura onemogoča koriščenje številnih danosti.

Po podatkih Milene Brešan (osebna komunikacija, september 2006) iz Upravne enote Tolmin (občine Bovec, Kobarid in Tolmin) je v vseh treh občinah kar 265 različnih bolj ali manj aktivno delujočih društev in zvez, od teh jih je v občini Tolmin 153. Poleg turističnih društev (TD) so za razvoj turizma v ožjem lokalnem okolju zelo pomembna številna kulturna, športna in druga društva, ki s svojimi akcijami in prireditvami dopolnjujejo ponudbo tako za domačine kot turiste.

V občini Tolmin je devet TD. Predsednika TD Tolmin in TD Kneža – Sopota, Igor Rutar in Nejc Borovničar (osebni komunikaciji, avgust 2006), povesta, da skrbijo za urejeno lokalno okolje, sprehajalne poti, informacijske table, sodelujejo pri večjih turističnih projektih (npr. obnova bunkerjev v Pologu – TD Tolmin, Čez Most po modrost – TD Most na Soči, obnova Rapalske meje – TD Podbrdo ipd.), organizirajo čistilne akcije, različne prireditve ter po svojih močeh osveščajo in spodbujajo domačine za privlačnejšo okolico. Denar za urejanje poti dobijo preko razpisa na LTO-ju, turistične prireditve pa jim sofinancira občina. Skupaj so se odločili za enoten informacijski in usmerjevalni sistem, ki pa povsod še ni realiziran.

Eno izmed športnih društev, ki izstopa, je Društvo za prosto letenje Posočja, ki pokriva jadrarno padalstvo in zmajarstvo. Predvsem jadrarno padalstvo v zadnjih letih postaja prepoznavni turistični produkt tolminske občine, saj je vedno več tujih in domačih padalcev, ki prihajajo sem na priprave tudi izven glavne sezone, mednarodnih in domačih tekmovanj ter domačinov, ki spoznavajo ta šport. Pomemben pa je naslednji korak, to je Projekt padalsko-zmajarski center do 2010, ki ga pripravljajo s Paragliding centrom Tandem s. p. Več o tem pišemo v nadaljevanju.

Kot ugotavljamo, večina društev v današnjem času izvaja osnovne naloge, za kaj več zmanjka predvsem časa, ljudi in denarja, saj delujejo po načelu prostovoljnosti. Tako so za Tolminska korita zadnjih 50 let skrbeli člani TD Tolmin, lastnik okrepčevalnice Pr'Palukču in javni delavci, lani pa jih je pod upravljanje prevzel LTO Sotočje. V kolikor aktivnosti in delovanje društva prerasejo njegove zmogljivosti in meje, lahko nastane gospodarska družba (del aktivnosti TD Most na Soči v Jezero d. o. o.) ali samostojni podjetnik (član Društva za prosto letenje registriral Paragliding center s. p.)

9.5.5. PONUDNIKI ŠPORTNEGA TURIZMA

MAYA ŠPORTNI TURIZEM ponuja sedem vodnih (rafting, kajak šola, kajak spusti, soteskanje – canyoning, rečni bob – hydrospeed, mini rafting in kanu spusti) in pet kopenskih (adrenalinski park, kolesarjenje, team-building, pohodništvo in jamarstvo) aktivnosti, ki se jih

lahko sestavlja v različne težavnostne stopnje. Zelo dobro je organizirana ponudba za stacionarne goste, saj imajo na voljo različno dolge »pakete« (štiri-, sedem-, štirinajstdnevne in sestavljene), ki vsebujejo prevoz, program, prenočitev in animacijo. Podjetje ima štiri zaposlene, v glavni sezoni pa zanj dela tudi do 25 študentov. Vsako leto imajo 10–15 odstotkov več gostov, tako so jih lani našteali okrog 6000. Od teh je kar precej Angležev, Litovcev, Nizozemcev, s katerimi polnijo privatne sobe, hotele in apartmaje, od aprila do oktobra. Direktor Borut Nikolaš (osebna komunikacija, avgust 2006) meni, da bi občina morala domačine bolj motivirati k vključevanju v turizem in paziti na morebitno razprodajo ozemlja. Od LTO-ja pa pričakuje večjo pomoč in prizadevanje pri reševanju problemov (od birokratskih do uničevanja Soče s črpanjem gramoza), aktivnejšo promocijo (ne le preko kataloga, kjer ponudniki nimajo brezplačne objave), postavitve usklajenih informacijskih tabel, urejanje turističnih poti in organizacijo družabnih prireditev. Že več let vsi obljublajo ureditev vstopnih in izstopnih mest ob Soči (parkirišča, informativne table ipd.). Dodaja, da je Soča glavni atribut turizma v tej dolini, zato jo je nujno treba varovati.

Na podlagi podatkov, opazovanj in izkušenj menimo, da je to podjetje lahko zgled vsem, ki še upajo in čakajo na razvoj turizma samega od sebe. Nasvet enega izmed najpomembnejših tvorcev tolminskega turizma je: »Vizija, odrekanje, vztrajnost, sodelovanje, zavedanje naših lepot in ne posnemanje drugih!«

Slika 7: Soteskanje (canyoning)

Vir: Maya športni turizem

DRUŠTVO ZA PROSTO LETENJE IN PARAGLIDING CENTER TANDEM sta glavna »motorja« predvsem jadralnega padalstva, ki zelo hitro prodira na turistični trg. Tolminska kotlina je ena izmed najprimernejših lokacij za prosto letenje v Evropi. Termika omogoča XC prelete (»cross country« preleti iz hriba na hrib) v smeri Italije, Bovca ali Bohinja. Vsako leto naš konec obišče približno 2500 padalcev. Večina je tujcev, ki ostanejo več dni. Društvo skrbi za urejeno vzletišče na Kobali, ki je v njihovi lasti, kar jim omogoča tudi prodajanje dnevnik in tedenskih dovolilnic. V najem so vzeli travnik pod obrtno cono na Logu in ga preuredili v pristajališče. Poleti 2005 so na tem mestu uredili začasen kamp in informacijsko točko, kjer so padalcem ponujali informacije o vremenu, organiziranem prevozu na vzletišče in prenočiščih. Pripravili so zemljevid z označenimi območji letenja različnih težavnosti. Vsako leto so soorganizatorji različnih mednarodnih tekem. Ker so želje in aktivnosti prerasle društveno delovanje in zmožnosti, je eden izmed najbolj aktivnih članov odprl svoj s. p. (Paragliding center Tandem). Sergej Čujec (osebna komunikacija, julij 2006) želi delo zastaviti na najvišjem nivoju in kar najbolj profesionalno, saj se zaveda, da le tak pristop omogoča konkurenčnost in biti najboljši. Ponuditi želi manjši kamp, informacijsko pisarno za padalce, polete v tandemu, vodene polete, šolo padalstva in prevoze. Ker gre za velik in pomemben projekt, ki bi omogočil nove zaposlitve, dobiček tudi za okolico in nadaljnji razmah turizma, upa na pomoč občine in LTO-ja. Žal pa ima bolj slabe izkušnje. Pravi, da pristojne institucije nimajo posluha, saj še vedno menijo, da padalci pridejo sami od sebe. Občina je šele v letu 2006 zagotovila nekaj denarja za ureditev zelo ozke in nevarne ceste do Stadorja, ki jo koristijo tudi pohodniki, oskrbniki planinskih koč in vikendaši. Več dobre volje je pričakoval pri urejanju problematike okrog kampa, ki pa se ni rešila, saj naj bi se na to območje čez deset let širila obrtna cona, poleg tega pa je to poplavno območje, kjer stalni objekt ni možen. Zavodu za šport mora plačati precej visoko najemnino za uporabo Športnega parka Brajda v času tekmovanj. Od LTO-ja si želi pomoč vsaj pri izdaji boljšega zemljevida. Tudi od sobodajalcev, katerim padalci polnijo sobe in apartmaje, so pričakovali več medsebojne pomoči. Zaveda se, da je društvo naredilo vse, kar je v njihovi moči, čeprav tega marsikdo ne opazi. Upa na bolj aktivno vlogo občine, saj so tudi v Strategiji zapisali, da je segmentu aktivnih počitnic potrebno nameniti največ sredstev in programske pozornosti. V nasprotnem primeru razmišljajo celo o postavitvi jadralnega centra na Kobariškem, ki ima bolj primerno infrastrukturo, vzletišče na Stolu in padalsko tradicijo, saj tam za padalstvo že skrbi Jelkin hram.

Slika 8: Tekma jadralnih padalcev nad tolminskimi hribi

Vir: Sergej Čujec

RIBIŠKA DRUŽINA TOLMIN skrbi za ribolovni turizem, ki traja od 1. 4. do 30. 10. Je tradicionalna in kvalitetna ponudba, saj je na Soči in njenih pritokih (145 km različnih ribolovnih rek) že desetletja prisoten. Stalni gostje so Francozi, Švicarji, Angleži in Italijani, ki zahtevajo tudi specializirano ponudbo (apartmajsko naselje Noblesa). Natančno so določena območja na potokih in rekah, kje in na kakšen način se lahko lovi (ujemi – spusti, do tri ribe ipd.). Muharjenje je edini dovoljen način ribolova. V letu 2004 so našteali okrog 2500 ribičev, v prejšnjih letih pa še več, zato so ribe skoraj izginile. V zadnjih letih ta problem rešujejo z vlaganjem šarenk, ki jih vzgojijo v domačih vališčih. Predsednik Ribiške družine Tolmin Lucijan Rejec (osebna komunikacija, junij 2006) meni, da bi občina morala celostno reševati prostor ob Soči in pritokih, od LTO-ja pa pričakuje promocijo in koordinacijo. Čeprav je infrastruktura za te goste zadovoljiva, manjkajo informacijske table posebej zanje, parkirni prostori ob reki ipd.

PLANINSKO DRUŠTVO TOLMIN (TER ALPINISTIČNI IN JAMARSKI ODSEK) skrbi za organizirane pohodniške in gorniške aktivnosti. Je eno izmed dejavnejših društev v občini Tolmin. Med drugim večkrat mesečno ponuja vodene pohode na bolj in manj zahtevne, domače in tuje vrhove. Pridružijo se jim lahko tako njihovi člani, kot tudi drugi ljubitelji te vrste rekreacije in druženja, saj dobro poskrbijo za promocijo. Predsednica Milena Brešan (osebna komunikacija, junij 2006) razlaga, da skrbijo za urejene in markirane planinske poti, med katerimi je tudi evropska pešpot E7. V njihovi oskrbi je dobro obiskana planinska koča na Razorju, izobraževanje in plačevanje markacistov, informacijska signalizacija ob poteh. Kot večina društev imajo tudi oni probleme s financiranjem, saj systemskega vira zaenkrat še

ni. Največ denarja dobijo od planinskih koč, nekaj malega pa tudi od članarine. Od turistične takse ne dobijo nič, čeprav je del tega denarja namenjen obnovi turistične infrastrukture. Pri obnovi E7 poti je finančno pomagal Zavod za gozdove. Dobro sodelujejo z ostalimi tremi PD v Zgornjem Posočju (Bovec, Kobarid in Podbrdo). Predsednica pravi, da bo letošnji največji projekt obnova poti od Močil (pri Podkuku) do Podbrda. Meni, da bi skupaj z občino, LTO-jem in TD nujno morali poenotiti različne informacijske table, saj je sedaj vse zelo neurejeno, neuskklajeno in razpršeno.

Pri tem nas zanima delo in možnosti planinskih vodnikov. Predsednica razloži, da delujejo po načelu prostovoljnosti, saj za svoje delo od društva lahko dobijo le povračilo stroškov. Gorništvo kot profitno in profesionalno dejavnost izvajajo le gorski vodniki. V Zgornjem Posočju imamo dva poklicna gorska vodnika, kar je glede na potencialne, ki jih ponuja ta oblika turizma, malo. Meni, da je razlog predvsem v zelo visokih tarifah vodenja, zahtevnemu in dragemu usposabljanju, dobro označenih planinskih poteh ter v pomanjkanju večjega podjetniškega interesa med številnimi dobro podkovanimi gorskimi reševalci in alpinisti.

Ob branju Zakona o gorskih vodnikih (Uradni list RS 99/2004) smo ugotovili, da Zakon določa poklic gorskega vodnika, pogoje za pristop k usposabljanju in njegove programe, pogoje za opravljanje poklica, pogoje za ustanovitev in delovanje gorniških šol ter državno podporo usposabljanju gorskih vodnikov v Republiki Sloveniji (1. člen). Za opravljanje poklica gorskega vodnika je potrebno uspešno opraviti usposabljanje po programu za gorske vodnike, obvezno enoletno pripravništvo in strokovni izpit za gorskega vodnika (3. člen). Po podatkih Združenja gorskih vodnikov Slovenije gorski vodnik na željo in po dogovoru z izletnikom, pohodnikom ali drugim gostom oziroma skupino, pripravi in organizira obisk gora v vseh letnih časih. Lahko vodi odprave tudi v najvišja gorstva sveta, vodi gorniško šolo, se ukvarja s poučevanjem gostov v plezanju v skali, snegu in ledu, v turnem smučanju, opravlja nadzorno službo v naravnih parkih in delo pri gorski reševalni službi.

Ne glede na navedeno menimo, da bi tudi to lahko bila tržna niža predvsem za vodenje tujih pohodnikov, ki naših hribov in gora ne poznajo in ki nimajo večjih izkušenj, a jih zaradi njihove lepote radi obiskujejo. Verjetno pa bi to prispevalo tudi h kakšni nesreči manj.

9.5.6. DODATNE MOŽNOSTI ŠPORTNOREKREACIJSKE PONUDBE

Vsekakor ima Tolminska (in Zgornje Posočje) še velike razvojne perspektive tudi v najrazličnejši športnorekreacijski in turistični ponudbi, ki bi se morala povezovati in ustvarjati

nove kompleksne in integralne turistične produkte, kar bi podaljšalo dobo bivanja, privabilo nov segment gostov in nenazadnje izboljšalo kvaliteto življenja tudi domačinom.

KOLESARJENJE omogoča razgiban in raznolik teren, prijetna klima, privlačno naravno in kulturno okolje. Je ekološka oblika turizma, ki minimalno vpliva na obremenjevanje okolja, kar model trajnostnega razvoja spodbuja. Sirše, Berčič in Sila (2005) ločijo več vrst kolesarjenja: dnevno (kolo kot sredstvo prevoza pri vsakodnevnih opravkih), športno, ki je lahko cestno ali gorsko (zahteva tudi treninge, tekme, primerno opremo), športnorekreacijsko (omogoča sprostitev, razvedrilo, pridobivanje kolesarske kondicije), izletniško (lahko se kombinira s hojo, avtom, nezahtevno), popotniško (traja več dni, omogoča spoznavanje lokalnega okolja), gorsko (gorski in gozdni razgiban svet, večja zahtevnost), turistično (kombinacija vseh oblik, kjer kolesarji kot turisti spoznavajo naravne lepote ter kulturne, zgodovinske in etnološke znamenitosti posameznih krajev), družinsko (omogoča krepitev družinskih vezi, zdrav življenjski slog ipd.). Zgoraj omenjeni avtorji med drugim ugotavljajo, da kolesarjenje lahko izkorišča obstoječo in največkrat neizkoriščeno infrastrukturo (podeželske poti) in predstavlja alternativen način uporabe zapuščenih poti. Turist – kolesar v glavnem uporablja storitve lokalnega okolja (gostilne, trgovine, namestitvene objekte ipd.), kar omogoča zaslužek in priložnost za razvoj podeželja. Razvoj turističnega kolesarjenja lahko spodbudi nove investicije v različno infrastrukturo in dodatno ponudbo, kar izboljša kvaliteto življenja domačinom. Kolesarski programi predstavljajo dopolnjujočo aktivnost, omogočajo podaljšanje dolžine bivanja, pomenijo alternativen transport do številnih naravnih in kulturnih lepot.

Vse več turistov – kolesarjev si poleg samega kolesarjenja želi več dopolnilnih dejavnosti. Sirše, Berčič in Sila (2005): »Želijo si ustrezno kolesarsko infrastrukturo z ustreznimi informacijskimi tablami, kolesarju prilagojene namestitvene in gostinske objekte, servis, nabavo in najem koles, počivališča, informacijske točke, wellness ponudbo« (str. 3). Poleg tega pa tudi specifično ponudbo (parki za gorsko kolesarjenje, zemljevidi, prospekti, vodiči, kolesarska tekmovanja ipd.). Avtorji Strategije razvoja kolesarskega turističnega proizvoda kolesarjenje v Sloveniji (2005) menijo, da je iz enostavnega nastal kompleksen turistični proizvod, ki za optimalne učinke zahteva svojo tehnologijo, organizacijo in trženje. Tudi Uranova in Ovsenik (2006) v RNUST 2007–2011 predstavita kolesarstvo kot eden izmed potencialov, ki potrebuje vlaganje občin v intenzivnejši razvoj in urejanje kolesarskih poti.

V Zgornjem Posočju je kar nekaj tematskih kolesarskih poti, ki vključujejo in povezujejo lepoto narave in kulturne dediščine (npr. spust s Kanina in Soška pot na Bovškem, ob Nadiži in v Breginjskem kotu na Kobariškem ter Kosmačeva učna pot na Tolminskem), na posameznih kartah je označena tudi njihova težavnost. Še vedno pa je urejenih kolesarskih poti premalo.

O neizkoriščenih priložnostih kolesarjenja v Zgornjem Posočju (predvsem na Bovškem), se je ukvarjala Čibejeva (2005) v svojem diplomskem delu, v katerem je predstavila možnosti izrabe mulatjer (vojaška tovorna pot) soške fronte za gorsko kolesarjenje. Na podlagi številnih ugotovitev je izbrane mulatjere na pobočju Kanina in Rombona, razvrstila v pet kategorij glede na njihovo ustreznost za gorsko kolesarjenje. Razpon kategorij je bil od uporabnosti v obstoječem stanju do neuporabnosti za kolesarjenje. Za vsako kategorijo je navedla konkreten primer, manjše in večje ukrepe za njihovo uporabnost, karte s trasami ter slike s prerezom stanja pred in po ukrepu. Na koncu je izbrane mulatjere povezala v dva smiselna spusta: Prevala-Rombom-Zavrzelno in Prevala-planina Krnica-Zavrzelno. Avtorica skuša z nalogo rešiti problem propada tovrstne kulturne dediščine in predlaga rekonstrukcijo mulatjer z namenom ureditve gorskokolesarskih spustov, kar bi razširilo tudi turistično ponudbo.

Precej bolje bi lahko izkoristili železniško povezavo, saj so turisti – kolesarji znani po uporabi take vrste transporta, ki jim omogoča tudi hitrejšo in lažje premikanje. Znamenita Bohinjska železnica, ki povezuje zgornjo Gorenjsko (Bled in Bohinjska Bistrica) in severno Primorsko (Podbrdo, Postaja pri Mostu na Soči in Nova Gorica), je leta 2006 praznovala 100 obletnico tudi z željami in idejami po vključitvi v turistično ponudbo.

V tolminski občini imamo posamezne entuziaste, ki so uredili progo za gorske kolesarje na Širokem in podjetnike, ki prodajajo in servisirajo kolesarsko opremo. Nekateri od njih razmišljajo o tovrstnem turizmu, vendar čakajo na večjo pomoč lokalnega okolja za ureditev kolesarske infrastrukture. Nekaj kolesarske ponudbe ima v svojih programih le Maya športni turizem.

Prepričani smo, da bi boljša povezanost in urejenost kolesarskih poti, promocija in organiziranost omogočila nov integralni turistični proizvod za ciljne skupine kolesarjev. Vsekakor pa je za razcvet kolesarskega turizma nujno potreben nekdo s podjetniško željo ter večje vlaganje občine v infrastrukturo.

ŠPORTNO PLEZANJE je možno na petih urejenih opremljenih naravnih plezališčih (Čiginj pri Tolminu, Senica pri Ljubinju, ob glavni cesti pri Slapu ob Idrijci, Pisano čelo nad

Koritnico v Baški grapi in plezališče nad cesto v vasi Porezen), katerih težavnost smeri se giblje od lažjih pa do težjih (8a). Športno plezanje v gorah, z zmernimi dostopi, toplimi južnimi ostenji, smermi do 150 m, ponujata tudi Tolminski Migovec in Novi vrh. Žal plezališča niso dovolj označena, tako da jih poznajo v glavnem le domači plezalci.

Na voljo so tudi tri umetne plezalne stene. Alpinistični odsek Planinskega društva Tolmin je v letu 2006 s pomočjo denarja iz evropskih strukturnih skladov uredil Gorniški učni center z zelo razgibano plezalno steno. Namenjen je tako vsem domačinom kot tudi turističnim ponudnikom in njihovim gostom. Zunanjo plezalno steno ima Center šolskih in občolskih dejavnosti, v telovadnici pa jo ima Osnovna šola Marka Muniha na Mostu na Soči.

JAMARSTVO je, zaradi razgibanega kraškega podzemnega sveta in aktivnega lokalnega jamarskega kluba, turistom na voljo z različno zahtevnimi ogledi in podzemni izleti v Zadlaški (Dantejevi), Pološki jami, Smoganici in Sistemu Mig. Vstop je dovoljen le v spremstvu domačih izkušenih jamarjev. Jamarstvo je del ponudbe Maya športni turizem, ki sodeluje z Jamarsko sekcijo.

NORDIJSKA HOJA je nova športnorekreacijska aktivnost, ki predvsem v skandinavskih državah doživlja pravi razcvet. Ažmanova in Poles (2004) ugotavljata: »Je ena izmed najcenejših, najučinkovitejših in najvarnejših oblik športne rekreacije. Primerna je za vsakogar, izvedljiva kjerkoli in kadarkoli« (str. 123). Izrazito dviguje aerobno vzdržljivost, vzdržljivostno moč, koordinacijo, gibljivost. Zmanjšuje bolečine in mišično napetost v predelu vratu in ramen, izboljšuje sposobnost sukanja hrbtenice, ni invazivna do kolen in drugih sklepov, saj jih razbremenjuje. Ima več učinkov na zgornji del telesa, saj je pri pravilni tehniki zaposlenih kar 90 % miškulature. Bolj intenzivna obremenitev kot hoja brez palic, bolj fiziološko učinkovita. Primerna je za diabetike, starostnike, za ljudi s prekomerno težo, z osteoporozo, s težavami hrbtenice, za rehabilitacijo in pri srčno-žilnih boleznih.

To novo obliko rekreacije domačinom od lanskega leta ponuja Zdravstveni dom Tolmin in hotel Lucija. Vsekakor pa bi lahko bila tudi del ponudbe športnih agencij in drugih zdravstvenih ponudnikov (npr. zavod Preporod in Medicus Partner).

PRIPRAVE ŠPORTNIKOV omogočajo dobro urejen Športni park Brajda, ugodna klima, bližina dijaškega doma in hotela, možnost uporabe telovadnic s parketom, prijetno okolje. Mislimo pa, da bi Zavod za šport lahko z bolj agresivnim trženjem in promocijo, spodbujanjem lokalnih ponudnikov (hoteli, apartmaji, CŠOD ipd.) in LTO-ja, privabil še več

športnikov. Tudi to je nenazadnje eden izmed pomembnih sedanjih in prihodnjih virov turističnega zaslужka in promocije.

SPECIALIZIRANA PONUDBA ZA SKUPINE S POSEBNIMI POTREBAMI je tudi priložnost Zgornjega Posočja. Ciljne skupine so lahko otroci in odrasli z motnjami v razvoju, s prekomerno telesno težo, diabetiki, astmatiki, dializni bolniki ipd. Glede na ugodno klimo, raznoliko primarno in sekundarno ponudbo (od športnih programov, zabave, izletov do zdravstvene, zdraviliške in alternativne ponudbe), ugodne prenočitvene namestitve, sprejemanje drugačnih med večino domačinov, bi lahko začeli razmišljati tudi v tej smeri ter pomagali k uresničevanju dializnega centra v Kobaridu.

IZLETE, SPREHODE IN OGLEDE naravnih znamenitosti (Tolminska korita, Zadlaška – Dantejeva in Pološka jama, dolina Polog z izviro Tolminke, slap Brinta in Gregorčičev slap ipd.) in kulturnozgodovinske dediščine in spomenikov (sakralni – cerkev Sv. Duha – Javorca v Pologu, kapela iz 1. svetovne vojne, kulturni – rojstna hiša Cirila Kosmača, zgodovinski – razne grobnice, tehnični – tehnika Krn, številni mlini in etnološki spomeniki – vas Rut in planine ipd.) bi ob primerni organizaciji in boljše urejenih poti do njih lahko ponujali skoraj celo leto. Tudi zaradi tega je izredno pomembno delovanje Fundacije Poti miru in TD, organizirane lokalne vodniške službe, dobrega informacijskega in usmerjevalnega sistema, večje promocije in večje aktivnosti domačih turističnih agencij, ki sedaj ponujajo predvsem Tolminska korita. LTO, Planinsko društvo Tolmin in Fundacija imajo seznam vodnikov (gorskih, planinskih, specializiranih in turističnih), bolj pa bi morali spodbujati njihovo angažiranost in pomagati pri organiziranosti.

9.5.7. PONUDBA DOŽIVLJAJSKEGA, PODEŽELSKEGA, ZGODOVINSKEGA IN WELLNESS TURIZMA

DOŽIVLJAJSKI (IZLETNI) TURIZEM ponuja Barka Lucija, ki turiste popelje po soškem jezeru (od jezua pri Doblarju do sotočja Tolminke in Soče). Lastnik Dejan Mervič (osebna komunikacija, junij 2006), ki je tudi »kapitan«, se s tem ukvarja že 16 let. Spomni se, kako so z Milanom Šorlijem, takratnim lastnikom bara Pr'Palukču ob Tolminskih koritih in Ivanom Kragljem, ki je ponujal jahanje s konji, že v 90. nastopali na sejmih, sodelovali s slovenskimi turističnimi agencijami, lokalnimi radijskimi postajami in bili med prvimi, ki so načrtno in organizirano na Tolminsko privabljali številne, predvsem slovenske goste. Danes ima največ organiziranih skupin, vedno več je tudi posameznikov, ki se ob jezeru ustavijo naključno.

Zanj je bilo rekordno leto 1997, ko je Lucija prepeljala skoraj 25.000 turistov. Pravi, da dobro sodeluje predvsem s prenočitvenimi ponudniki na Mostu na Soči in v bližnji okolici. Precej kritičen pogled ima na organiziranost turizma tako na lokalnem kot državnem nivoju. Meni, da je turizem v kapitalističnem sistemu čista gospodarska panoga, ki ne potrebuje LTO-jev, ki z denarjem drugih ne morejo biti uspešni in smiselni. Težave je imel z občinsko birokracijo (sedem let je čakal na gradbeno in lokacijsko dovoljenje). Velik problem vidi v onesnaževanju Soče in jezera, ki je predvsem v poletnem času polno plastenk, pločevink in ostalih »piknik« odpadkov.

PODEŽELSKI (KMEČKI) IN EKOTURIZEM imata velike razvojne priložnosti, zato se jima bolj posvečamo. S poudarkom na razvoju turističnih kmetij, sta pomemben del tudi v Strategiji razvoja slovenskega turizma 2002–2006. V svoji ponudbi združuje vsa tri temeljna programska področja (3A-E-D turizem) ter predstavlja pomemben in atraktiven del dopolnilne turistične ponudbe temeljnim produktim in geografskim področjem.

Dopolnilno dejavnost na kmetiji ureja Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS 54/2000 in Uradni list RS 20/2006) v poglavju VI. To je s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezana dejavnost, ki se opravlja na kmetiji in ji omogoča boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov (68. člen). Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (Uradni list RS 61/2005) med drugim omogoča (2. člen):

- Predelava kmetijskih pridelkov (mleka, vrtnin, sadja, pijače, moke, kruha, kisa, testenin ipd.), medu, zelišč, gozdnih sadežev, gob.
- Prodaja kmetijskih pridelkov z drugih kmetij in izdelkov, ki jih druga kmetija proizvaja v skladu s predpisi o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji.
- Turizem na kmetiji: gostinska dejavnost (kmetija z nastanitvijo oziroma s prostorom za kampiranje, izletniška kmetija, vinotoč, osmica, planšarija) in negostinska dejavnost (ogled kmetije in njenih značilnosti, prikaz vseh del iz osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti, turistični prevoz z vprežnimi vozili, ježa živali, žičnice).
- Dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitve oziroma izdelki (domača obrt, tradicionalno krovstvo, peka v kmečki peči, izdelava drobnih izdelkov iz lesa, podkovno kovaštvo, tradicionalni izdelki iz zelišč).
- Ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib.

Po podatkih Hijacinte Leban (osebna komunikacija, julij 2006) iz Upravne enote Tolmin je v registru dopolnilnih dejavnosti devet turističnih kmetij, od tega so v občini Tolmin štiri.

Vedno več kmetij pa se usmerja v ekološke kmetije, ki so pomemben del podeželskega turizma, saj s svojimi ekološkimi pridelki in izdelki predstavljajo dodano vrednost. Po podatkih Združenja ekoloških kmetov Severne Primorske je v Zgornjem Posočju trinajst ekoloških kmetij, ki ponujajo v glavnem sir Tolminc, albuminsko skuto, ovčji sir, jagnjetino, kozličke, kozje mleko, maslo, med, jabolčni kis in sok, jajca, marmelade, krompir in drugo.

Pogovarjali smo se s predstavnico vasi Čadrg Marijo Bončina (osebna komunikacija, julij 2006), ki je lastnica Lovrčeve ekološke kmetije in predsednica Združenja ekoloških kmetov Severne Primorske. Ekološka vas Čadrg nad Tolminom, ki sodi v Triglavski narodni park (TNP), je leta 1999 dobila Fordovo nagrado za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. S pridobljenim denarjem so zgradili sirarno, v katero so vključene štiri ekološke kmetije, kjer predelujejo različne mlečne izdelke in jih prodajajo. V vasi je tudi Don Pierinova komuna, turistična kmetija z nastanitvenimi kapacitetami, vaščani pa že vrsto let ohranjajo kulturno dediščino in naravno krajino, skrbijo za sprehajalne poti. Predstavnica vasi je pohvalila dobro sodelovanje in spodbude s strani TNP-ja, občino za obnovo strme, ovinkaste in ozke ceste, PRC s programi izobraževanja, ekološkimi tržnicami, idejami, več pa pričakuje od LTO-ja. Še vedno pa nimajo telefona in s tem povezanega interneta!

Menimo, da so Čadržani s svojim delom in medsebojnim sodelovanjem lahko vzor in spodbuda drugim »graparskim« in gorskim zaselkom v Zgornjem Posočju. Tovrstne oblike podeželskega in ekoturizma so lahko privlačna alternativa življenju in delu na kmetiji tudi za mlade, vplivale bi na manjši odliv domačinov v mesta in na manjše zaraščanje krajine, zato je nujna vsa podpora in pomoč pristojnih.

V turistično ponudbo bi se lahko bolj vključile tudi še žive planine (Polog, Podkuk, Zaprikraj ipd.) s prodajo sira, skute, mleka in ostalih izdelkov. Večina teh planin je ob planinskih poteh, ki so predvsem v poletnem času polne pohodnikov in drugih rekreativcev.

ZGODOVINSKI TURIZEM si glede na pestre in bogate ostanke prazgodovine, srednjega veka in prejšnjega stoletja, zasluži večjo pozornost. Poznavanje zgodovine z aktivnim učenjem, kar izleti in obiskovanje najrazličnejših zgodovinskih in kulturnih spomenikov, muzejev in zasebnih zbirk vsekakor so, spodbuja oblikovanje in ohranjanje narodne zavesti in identitete, razumevanje in sprejemanje drugačnosti. V Zgornjem Posočju sta dva večja muzeja (Kobarid in Tolmin) ter veliko majhnih zasebnih muzejev in zbirk. Na Mostu na Soči so leta 2005 odprli pot Čez Most po modrost, ki vodi po zgodovinsko pomembnih poteh v okolici.

Projekt je delo Tolminskega muzeja in LTO Sotočja. Posebno vlogo ima tudi trdnjava Kluže pri Bovcu.

Leta 2000 je bila ustanovljena ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, katere naloga je ohranitev, obnova in predstavitev zgodovinske in kulturne dediščine prve svetovne vojne na območju soške fronte v študijske, turistične in izobraževalne namene. Zdravko Likar (osebna komunikacija, junij 2006), predsednik uprave Fundacije, si prizadeva tudi za ustanovitev Študijskega centra prve svetovne vojne, ki bi povezal vse, ki se ukvarjajo s tem, kar bi omogočalo zaposlitev visoko izobraženih domačih kadrov. Želi si tudi vzpostavitev vodniške službe, vpeljavo enotnega sistema predstavitve, ponudbe in reklame, tiskanje knjig in publikacij, povezavo z Italijani, Avstrijci in Francozi v evropski Park spomina pod pokroviteljstvom evropskih ustanov. Največji turistični potencial vidi na mejnem pogorju Kolovrat, kjer se na slovenski in italijanski strani počasi uresničujejo veliki infrastrukturni, turistični, kulturnozgodovinski in športni projekti. Ustanova je veliko nalog že izpolnila, žal pa je v letu 2005 imela težave s financiranjem, ki so se lani začele urejati. Ker gre za kvaliteten projekt, ki bi neposredno pomagal pri razvoju zgodovinskega turizma, posredno pa tudi vsem ostalim oblikam turizma in domačinom, se ga mora ohraniti in razvijati.

Slika 9: Cerkev Svetega Duha – Javorca v Pologu (državni spomenik, ki je v začetku leta 2007 prejel znak evropske dediščine)

Vir: LTO Sotočje

WELLNESS TURIZEM (ZDRAVILIŠKA, ZDRAVSTVENA IN ALTERNATIVNA PONUDBA) ima v Zgornjem Posočju še velike razvojne potenciale; tako zaradi prijetne mešanice alpskega in mediteranskega podnebja, naravnega in kulturnega okolja, umirjenosti, zanimive in pestre ponudbe, kot tudi zaradi vedno večjega povpraševanja po wellness ponudbi, ki po Berčiču (2003) pomeni interdisciplinarno povezovanje in sinergijo športa, medicine, psihologije, sociologije in drugih strok.

Zametke wellness ponudbe imamo tudi v naših krajih (hotel Zlata ribica s programi zavoda Preporod, Medicus partner). Razveseljivo je dejstvo, da so na Kobariškem ustanovili Gospodarsko interesno združenje Vita. Pobudnik Marjan Lazar (osebna komunikacija, maj 2006), predstavi GIZ Vita kot povezavo desetih podjetnikov iz vseh treh občin, ki so se že ali pa se imajo namen postopoma usmeriti v zdravstvenozdraviliški turizem. Kobarid bi nudil ponudbo uradne medicine z dializnim centrom, ostali vključeni pa bi ponujali zdraviliške, komplementarne in wellness programe. Skupaj nameravajo kandidirati tudi za sredstva iz evropskih kohezijskih skladov. Pravi, da imajo podporo Posoškega razvojnega centra in občine Kobarid, o projektu pa sta obveščeni tudi preostali dve občini in oba LTO-ja. Glede na to, da slovenska zdravilišča spadajo med najdonosnejše turistične ponudnike, računajo tudi na pomoč države. Cilj je, da Posočje postane alpsko klimatsko zdravstveno območje.

Velike načrte ima tudi zavod Preporod, ki zadnji dve leti s svojimi programi posta in rekreacije polni hotele in apartmaje predvsem na Mostu na Soči in v Idriji pri Bači. Direktor, ki je obenem tudi vodja programov, Marjan Videmšek (osebna komunikacija, junij 2006) se je usposabljal na Lifescience inštitutu v Kanadi, na smeri naravni higienizem. V 10-dnevne programe posta (ob sokovih) je vključeno vodeno pohodništvo različne težavnosti, jutranja telovadba, masaža, izobraževanje o postu in spremembi življenja, testi (krvni pritisk, srčni utrip, Cooperjev test), obiski tolminskih zanimivosti (muzej v Tolminu, arheološka in biološka učilnica na OŠ Most na Soči, vas Čadrg, vožnja z Lucijo). Sicer pa je njegova vizija ustanovitev evropskega centra higienizma v nepoznani, a čudoviti Trebuši, kjer bi poleg že ponujenih programov omogočal tudi knajpanje, kopeli, terapije z živalmi, klistiranje, čiščenje jezika, permakulturno kmetovanje (še bolj čisto kot ekokmetovanje) ipd. Projekt je že predstavil tolminski občini, LTO-ju, PRC-ju in zaenkrat ima dobre občutke in podporo. Zanimiv je podatek, da je s Celjskega in da v lepotah Posočja vidi izjemne priložnosti tudi za tovrstno podjetništvo in zaposlitve domačih kadrov različnih strok.

Celotno Zgornje Posočje je poznano tudi po ZDRAVILNIH VODNIH IZVIRIH. S tem se že vrsto let ukvarja domačin, Jože Munih (osebna komunikacija, julij 2006), ki jih išče, beleži učinke na zdravje in z nihalom meri njihovo energijsko moč. Skupaj s TZGP so pripravili

projekt, kako tovrstno sonaravno ponudbo neokrnjene narave ter ohranjanja zdravega okolja in počutja vključiti v turistično ponudbo. Projekt zajema občine Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal in Cerklje. Raziskali so še nepopisane vodne izvire, do nekaterih bodo uredili in označili poti, izdali večjezični vodnik, usposobili specializirane vodiče in produkt promovirali. Projekt podpirajo vse občine, LTO-ji, TNP, Turistična zveza Slovenije, PRC in vsi trije posoški poslanci.

9.6. ANALIZA IN KOMENTAR RAZVOJA TURIZMA V OBČINI TOLMIN

V zaključku poglavja o turizmu v občini bi radi podali naše mnenje o Strategiji, stanju in problemih. Ker je pri vsem tem pomembna količina denarja, ki ga občina v proračunu namenja za razvoj turizma na različnih področjih, bomo najprej pregledali proračun.

PRORAČUN občine Tolmin je za leto 2006 načrtoval 2.097.739.044 SIT (8.753.709,9 Euro) prihodkov in 2.377.106.626 SIT (9.919.490,17 Euro) odhodkov. Od tega je v postavki za spodbujanje razvoja turizma in gostinstva predvidenih 42.472.000 SIT (177.232,52 Euro). Ta denar je namenjen sofinanciranju programa TZGP, TD, LTO-ja in TIC-a, turističnih prireditvev, delovanju turističnih vodičev, razvoju turistične infrastrukture (turistični znaki in kažipoti), investicijam in investicijskim vzdrževanjem turističnih znamenitosti.

LTO-ju se nameni 19.327.558 SIT (80.652,47 Euro), s katerimi v veliki meri pokrijejo le stroške za plače, materialne stroške in storitve (info točka, internetni informacijski in rezervacijski sistem, sejmi, delavnice, izdelava promocijskega materiala). Del denarja za projekte je LTO Sotočje uspel pridobiti tudi preko različnih razpisov (npr. Čez Most po modrost, Smaragdna pot).

TZGP dobi 800.000 SIT (3.338,34 Euro) za turistično informacijske in promocijske aktivnosti, udeležbo na sejmih doma in v tujini, izdelavo promocijskih materialov ipd.

Devet TD dobi 3.132.442 SIT (13.071,45 Euro), predvsem za vzdrževanje drobne turistične infrastrukture (sprehajalne poti).

Za turistične prireditve in akcije, ki pospešujejo turistični razvoj in promocijo občine, je v proračunu namenjenih 5.812.000 SIT (24.253,05 Euro), ki se dodelijo na podlagi javnega razpisa.

Za razvoj turistične infrastrukture sta predvidena 2.000.000 SIT (8.345,85 Euro), kar se je letos namenilo osnovnemu urejanju Tolminskih korit.

Za izvedbeni del programa CRPOV (celostni razvoj podeželja in obnova vasi) je namenjenih 9.000.000 SIT (37.556,33 Euro), ki ga bodo porabili za označevanje turističnih poti s kažipotmi, za investicije v urejanje planine Polog (bunkerje), za ureditev poti od planine Na prodih do Čadrga in poti do Grofove vode, za ureditev korita v vasi Zadlaz Čadrg, za opremljanje potoka Pršjak za soteskanje, za pripravo rešitev ceste Ljubinj–Stador in za začetek priprave razvojnega projekta za dolino reke Trebušnice.

Za projekt Ippovie (projekt promocije jahalnega turizma v Zgornjem Posočju v sodelovanju z občino Tavagnacco) se nameni 2.400.000 SIT (10.015,02 Euro).

Za primerjavo lahko podamo podatke proračuna za leto 2005: ob 1.770.615.441 SIT (7.388.647,31 Euro) odhodkov in 1.921.410.767 SIT (8.017.905,05 Euro) prihodkov, je bilo turizmu namenjenih 44.947.220 SIT (187.561,43 Euro).

LTO je za svoje osnovno delovanje dobil 19.343.959 SIT (80.720,91 Euro), med devet TD se je razdelilo 3.056.041 SIT (12.752,63 Euro), za sofinanciranje Phare projekta »Čez Most po modrost« je občina namenila 4.500.000 SIT (18.778,17 Euro). Za program CRPOV so namenili 8.186.527 SIT (34.161,77 Euro). S tem denarjem so sofinancirali mednarodni študentski tabor v Gorenji Trebuši, v sklopu katerega je bil zgrajen most čez potok Pršjak, izdelali so panoramske karte in označevalne table za dolino Tolminke, Zadlaščice in Godiče ter organizirali tržnico kmetijskih pridelkov v Tolminu. Regijsko razvojnim projektom so namenili 9.447.220 SIT (39.422,55 Euro). Precej denarja (107.777.801 SIT – 449.748,79 Euro) pa so porabili za adaptacijo in rekonstrukcijo turistično pomembnih lokalnih cest in javnih poti (Zatolmin–Čadrg, Polog–Javorca, Kanalski Lom–Testeni, Ljubinj–Stador ipd.).

STRATEGIJA RAZVOJA turizma v občini Tolmin je bila napisana pred petimi leti, ko je Tolminska plaho začela stopati po turistični poti. Stanje so prehitevali samostojni entuziasti (g. Mervič z barko Lucija, g. Nikolaš z Maya športnim turizmom, g. Šorli in člani TD Tolmin z urejanjem Tolminskih korit in barom Pr'Palukču, Jezero d. o. o in TD Most na Soči s prireditvijo Noč na jezeru), ki so orali takšno ali drugačno ledino in dokazovali, da se z vizijo, drznostjo in predanostjo delu tudi od turizma da živeti. Strategija veliko obljublja, vendar je bilo izpolnjenega premalo. To je sicer skorajda normalno (a težko sprejemljivo), saj si na začetku običajno postavimo precej visoke cilje in številne obljube ter zaželimo idealnih poti do njih. Ker pa je turizem odprt, dinamičen in nedeterminiran sistem, je pot velikokrat

nepredvidljiva in cilji težje dosegljivi. Določen napredek je viden, še vedno pa po našem mnenju turizem ni ena izmed prioritet v občini.

Problem ustreznih nastanitvenih kapacitet se iz leta v leto manjša, saj je vedno več različnih ponudnikov (sobe, apartmaji, turistične kmetije, penzioni, družinski hoteli), ki pa v glavnem nudijo le osnovno – prenočitveno ponudbo. Potrebovali bi več dodatne (majhni bazenčki, savna, internet, primerna nastanitev za večje skupine, wellness ipd.) in specializirane (servis koles, posebna prehrana ipd.) ponudbe, ki bi celostno zadovoljila posamezne goste.

Tolminska občina nujno potrebuje kamp, saj je Vili kamp na Volarjih premajhen, zato se še vedno pojavlja črno kampiranje. Kot ugotavlja Krivčeva (2005) v svoji diplomski nalogi, je kamping turizem povezan z aktivnim preživljanjem prostega časa in v porastu. Turisti, ki prisegajo na kamp, se navdušujejo nad različnimi aktivnostmi (športni programi, rekreacija, spoznavanje naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov), radi potujejo, se zabavajo, sproščajo in družijo, obenem pa iščejo mir v naravnem okolju. Večina med njimi je ekološko osveščenih in spoštujejo ter cenijo naravne vrednote in kulturno dediščino. Na podlagi primerjav možnosti za kamp pod Gabrjami, na Mostu na Soči ob jezeru in pri Sotočju avtorica ugotovi, da je najprimernejša lokacija zadnja.

Kamping gostje so zelo zaželeni in vsekakor bi že zdavnaj morali poskrbeti zanje. Izkušnje iz bovške in kobariške občine kažejo, da dobrih kampov ni nikoli preveč. V Strategiji občine Tolmin je celo zapisano, da je kamp prioriteta med dodatnimi prenočitvenimi kapacitetami.

Več je tudi informacijskih tabel, a še vedno velikokrat naletimo na turista, ki išče pot celo do naravnega spomenika Tolminska korita. Informacijsko in usmerjevalno signalizacijo bi nujno morali bolje urediti (točno določen material, oblika, barva, v večih jezikih, skupna informacijska tabla v centru mesta ali vasi) in iz besed o enotni signalizaciji preiti v dejanja.

Počasi se izboljšuje cestna infrastruktura in ureditev do večjih in pomembnih turističnih točk (Polog, Stador, ob jezeru), problematična pa ostaja zelo obremenjena cesta do Tolminskih korit. Slabo vzdrževane in zanemarjene (iz različnih vzrokov) so tudi nekatere poti do kulturnih in naravnih privlačnosti (do Brinte, Gregorčičevega slapa, tehnike Krn). Še vedno so neurejena vstopna in izstopna mesta ob rekah, parkirišča ipd.

Ostala turistična infrastruktura (bazen, igrišča za otroke, kolesarske poti ipd.) in ponudba (gostinske storitve, različne prireditve in dogodki) pa precej zaostajata.

V porastu je naša prepoznavnost (predvsem zaradi kvalitetnega trženja in promocije nekaterih ponudnikov – Maya, LTO, metal in reaggae festivalov, ki so preveč zapostavljeni). V LTO-

jevih katalogih Dežela žive vode in Smaragdna pot so zbrani skoraj vsi ponudniki nastanitvenih kapacitet, gostinske ponudbe, športnega turizma, prevoznitva, turističnih agencij in drugi.

Ugotavljamo, da ima občina oziroma občinska politika še vedno premalo posluha za razvoj turistične dejavnosti. Kot je že v Strategiji razvoja slovenskega turizma 2002–2006 zapisano, mora biti občina pripravljena aktivno sodelovati pri urejanju vse potrebne dokumentacije. Nepotrebno zavlačevanje in neprilagodljivost jemljeta pogum in voljo posamezniku ter širši družbi. Določene obveznosti je prenesla na LTO (predvsem promocijo, informacijski sistem, pomoč določenim projektom, usklajevanje nalog TD), TZGP (promocijo, delovanje civilne sfere) in PRC (sofinanciranje projektov in programov preko razpisov Soče 2006 in 2013). Večjo vlogo bi morala imeti pri razvoju in urejanju osnovne in turistične infrastrukture, pri prostorskem načrtovanju, pri oblikovanju in usklajevanju skupnih strateških usmeritev v občini in med občinami. Neizkoriščene možnosti so tudi aktivnejša iskanja tujih vlagateljev v večje projekte. Njena naloga mora biti skrb in nadzor nad nekontroliranim prodajanjem zemlje in drugih nepremičnin tujcem ter nad prekomernim črpanjem gramoza iz Soče.

Bolj bi morala pritisniti tudi na državo in pristojna ministrstva pri reševanju skupnih problemov, ki onemogočajo hitrejši razvoj (skrb za državno cestno infrastrukturo, pridobitev državnih zemljišč, spremembe v prostorskih planih, morebitne zamenjave nepremičnin, neprimerna koncesijska dajatev od države in nadzor nad črpanjem gramoza).

Ker je črpanje gramoza iz Soče precej izpostavljena nevarnost za razvoj turizma in še večjo degradacijo okolja, se ji na tem mestu bolj natančno posvečamo s finančnega vidika. V letu 2006 je državna koncesijska dajatev občini za črpanje gramoza znašala le okrog 8.000.000 SIT (33383,41 Euro), ki bi se morala vlagati v degradirano okolje. Do 1. 1. 2007 je bila koncesija vključena v primerno porabo občine, zato je bil prispevek države k primerni porabi manjši, tako tega dohodka pravzaprav ni bilo. Pri tem je potrebno omeniti, da občina Tolmin poleg te koncesijske dajatve dobi tudi precej večjo dajatev zaradi energetske izrabe Soče (HE Doblar). V letu 2006 sta obe skupaj znašali 68.000.000 SIT (283.758,97 Euro). Razveseljivo pa je dejstvo, da so koncesijske dajatve v novem Zakonu o financiranju občin (Uradni list RS 123/2006), ki je začel veljati 1. 1. 2007, izključene iz primerne porabe, tako bo občina dejansko dobila denar za urejanje problematike na in ob Soči.

Radi bi opozorili na obljubo ministra za gospodarstvo, gospoda Andreja Vizjaka, ki je ob obisku vlade v Posočju 19. 4. 2006, na tiskovni konferenci v Tolminu javno izrekel pomoč pri gradnji wellness centra in vodnega parka v Tolminu.

Želimo si, da bi LTO bil bolj na razpolago trenutnim in potencialnim turističnim ponudnikom, spodbujal njihove potenciale, prisluhnil njihovim težavam in željam. PRC lahko pomaga turističnim podjetnikom s svojim znanjem pri izpolnjevanju zahtevne razpisne dokumentacije. Turistična društva, ki morajo imeti urejeno financiranje, pa naj skrbijo za urejene poti do turistično zanimivih točk, za turistične prireditve, za primeren lokalni izgled preko različnih akcij, ki spodbujajo domačine k aktivnemu sooblikovanju celovite turistične ponudbe. Večji poudarek pri vseh mora biti na medsebojnem sodelovanju, iskanju partnerjev za skupne projekte in kandidiranju na različnih razpisih.

Ob analiziranju stanja na področju turizma med drugim ugotavljamo, da se določene stvari podvajajo in izvajajo brez skupne koordinacije, pogrešamo tudi analizo dosedanjega razvoja turizma (ne samo v številu nočitev in novih prenočitvenih kapacitet) ter morebitne nove kratkoročne in dolgoročne cilje. Predlagamo bolj natančno določitev vlog, nalog in seveda tudi odgovornosti posameznih institucij, predvsem pa enega koordinatorja. Prepričani smo, da morajo imeti poleg posameznikov, ki se odločijo za turizem, pri razvoju in spodbujanju večjo vlogo občina, Lokalna turistična organizacija Sotočje, Posoški razvojni center in lokalno gospodarstvo. Zavedati se moramo, da so institucije tu zaradi nas in ne mi zaradi njih.

Prepričani smo, da samo skupno (so)delovanje, kultura dialoga in iskanje kompromisov vodijo v medsebojno zaupanje in razvoj. Različni interesi ne smejo biti razlog za nesporazum, temveč priložnost za uspešen in koristen turistični razvoj. Le skupaj lahko rešujemo probleme ter oblikujemo in ustvarjamo novo ponudbo v obliki integralnih turističnih proizvodov.

10. PREDSTAVITEV IDEJE REGIJSKI PARK SOČA

Glede na zapisano v prejšnjih poglavjih ugotavljamo, da imajo različne oblike sonaravnega turizma še velike možnosti, ki pa jih je potrebno načrtno razvijati, saj je Zgornje Posočje socialno, ekološko, ekonomsko in razvojno občutljiv prostor. Ogroženi so raznolika in prvobitna narava, kulturna krajina in predvsem človek. Ker gre za odmaknjeno in robno območje Slovenije, bi se kompleksne in zahtevne problematike morali vsi še toliko bolj zavedati in iskati načine, kako zadržati domač, izobražen kader in izboljšati kvaliteto življenja tukajšnjim prebivalcem. Razvoj v takem prostoru je nujen, a ne sme biti vsakršen. Prepričani smo, da mora biti sonaraven in trajnosten, temelječ na naravnih in kulturnih priložnostih.

Sedanje stanje je povezano s kompleksnimi in osnovnimi problemi, kot so:

- Demografska ogroženost, staranje prebivalstva, »beg možganov«, manjša kritična masa.
- Prešibki domači nosilci, pomanjkanje kapitala, podjetniške miselnosti in volje pri domačinih.
- Naravne katastrofe (potresi, plazovi) v zadnjih letih.
- Nenadzorovano vdiranje tujega kapitala (odtekanje dohodkov, morebiten hiter zaslužek ne glede na učinke, preprodaja in s tem povezana razprodaja zemljišč, nepremičnin).
- Premajhno sodelovanje institucij v Zgornjem Posočju (občin, LTO-jev, PRC-ja, športnih agencij, TZGP).
- Praznjenje manjših krajev in s tem povezano propadanje kultivirane krajine.
- Premajhna osveščenost in zavedanje domačinov o skritih lepotah in priložnostih.

Ker ima Soča posebno turistično in naravovarstveno vlogo, saj se ob prednostih in priložnostih, ki jih nudi, sprožajo tudi slabosti in nevarnosti, se ji še posebej posvečamo. Na reki trenutno bolj prevladuje (neurejeno) trženje, kot pa skrb, ohranjanje in pravilno razvojno usmerjen turizem. Temeljni problemi, ki to omogočajo in povzročajo, so:

- Zastarel, tog in neživljenjski Zakon o Soči, ki varuje Sočo s pritoki in priobrežnimi zemljišči od izvira do jezera (nastal zaradi idej o hidroelektrarnah na Soči, a neposredno ne omogoča razvoja).

- Neusklajeni občinski in državni predpisi o plovnem režimu, opremi, dovolilnicah, koncesijah, licencah ter pomanjkanje analize stanja in monitoringa o obremenitvah oz. nosilnosti Soče.
- Konflikti med različnimi dejavnostmi na in ob Soči (športne aktivnosti domačih in tujih agencij, ribištvo, črpanje gramoza, pikniki, kmetijstvo).
- Masovni in stihijski turizem v poletnih vrhuncih, ki preobremenjuje okolje.
- Neurejena vstopna in izstopna mesta za uporabnike (parkirišča, informacije, WC-ji, slabo vzdrževane poti do Soče).
- Potencialno ogrožanje naravnega ekosistema s črnimi odlagališči, nenadzorovanim črpanjem gramoza, intenzivnim gnojenjem kmetijskih zemljišč ob Soči.
- Pomanjkanje vedenja med domačini o naravnih danostih, lepotah Soče, posledicah nepravilne izrabe in dejanj.

Slika 8: Organizirana skupina na Soči pri Kobaridu

Vir: Maya športni turizem

Tako problematiko Zgornjega Posočja kot reke Soče s pritoki (Tolminka, Nadiža, Trebuščica, Koritnica, Učja ipd.) je nujno potrebno reševati interdisciplinarno in celovito. Ena izmed možnosti, kako načrtno in organizirano razvijati sonaravni turizem, je naša ideja Regijskega parka Soča, ki bi urejal razmere na in ob Soči. Ta zakon bi lahko nadomestili Zakon o Soči. Obenem pa bi z uresničevanjem ekonomskih, okoljevarstvenih in družbenih ciljev prispeval kamenček v mozaik reševanja širših problemov.

Že v uvodnih poglavjih smo zapisali, da regijski park sodi v V. kategorijo zavarovanih območij prvobitne in kultivirane narave, kjer je potrebno ohranjanje naravnih ekosistemov in značilne krajine, spodbujanje trajnostnega razvoja ter omogočanje človekove aktivne sprostitev in rekreacije v naravnem okolju. Ob tem je pomembna ugotovitev Hladnikove (2006), da varovana in zavarovana območja postajajo ena najimenitnejših večnamenskih vrednot družbe, ki bodo v bodoče nedvomno osrednja tema razvoja turizma v Sloveniji. S svojo visoko stopnjo naravne in kulturne ohranjenosti povečujejo razpoznavnost območja, spodbujajo razvoj različnih dejavnosti in so razvojna kategorija za udejanjanje trajnostnega razvoja ter razvojna priložnost za domačine. Taka območja so primerna za tako imenovani etični oziroma odgovorni turizem, ki bi po njenem mnenju lahko bistveno prispeval k ohranjanju in razvoju, saj omogoča ekonomsko ovrednotenje naravnih in kulturnih privlačnosti. Zanimivo je razmišljanje Anka (2001), da osnovno poslanstvo vsakega parka in ljudi, ki delajo in živijo v njem ni le ohranjanje narave, ampak tudi ustvarjanje in ohranjanje družbene klime, v kateri bo park sprejet in varovan kot vrednota.

Prve pobude Fedje Klavora občinam za tako zavarovanje v okviru regijskega parka so stare že 15 let, vendar slednje niso imele posluha. Kot strokovni predlog ga je uradno predstavila tudi Uprava za varstvo narave Ministrstva za okolje in prostor okrog l. 1998 (F. Klavora in Miha Kos, osebna komunikacija, oktober 2006).

V zadnjih letih se je o priložnostih zavarovanega območja v Zgornjem Posočju izčrpnje ukvarjal Golja (2005), ki je v svoji magistrski nalogi predlagal ustanovitev Krajinskega parka Zgornje Posočje s sektorjem za urejanje in trženje plovbe na Soči. Sočo s pritoki je ocenil kot vrednoto odprtega tipa in izjemen tržni produkt z dodano vrednostjo, česar se marsikdo ne zaveda. Prepričan je, da bi jo bilo smiselno zaščititi v širšem območju Zgornjega Posočja z ustrezno organizacijsko obliko in s kompleksno razvojno vizijo. V zavarovanem območju bi opredelili: »Dovoljene dejavnosti, frekventnost njihovega izvajanja in ustrezno kontrolo nad sistemom, v smislu varovanja okolja, ohranjanja naravnih vrednot in vzpodbujanja družbenega napredka (izboljšati življenjske razmere lokalnega prebivalstva ter ohranjati harmoničen odnos med domačini, turisti in naravnim okoljem)« (str. 85).

Obseg Regijskega parka Soča je odvisen predvsem od namenov in ciljev, ki jih želimo doseči. Ena od možnih meja bi lahko bila območje vodotoka z zemljišči, ki so potencialno vezana na dejavnosti ob in na vodotoku.

Okoljevarstvene, ekonomske in družbene cilje lahko bolj natančno določimo:

- Varovanje in ohranjanje: narave, kulturne in duhovne dediščine, izvajanje nadzora, spoštovanje in izvajanje določil Zakona o ohranjanju narave, Zakona o varstvu kulturne dediščine, mednarodnih konvencij.
- Usmeritev državnih in občinskih sredstev v reševanje določenega problema enega območja.
- Razvoj: nova delovna mesta z vključevanjem različno izobraženih domačih kadrov, razvijanje primerne infrastrukture in programov, spodbujanje in pomoč domačinom pri vključevanju v sonaravne projekte, raziskovalna dejavnost.
- Upravljanje in ustvarjanje dohodka: ena institucija vse ureja in upravlja, skupna promocija v sodelovanju z LTO-ji, določena ponudba, ki jo izvaja le park, pridobljena dodatna sredstva tudi iz razpisov.
- Usklajevanje in nadzor aktivnosti: usklajevanje državnih predpisov, poenotenje občinskih aktov in služb, iskanje ravnovesja med javnim, družbenim in zasebnim sektorjem, med različnimi interesi, med domačini, turisti in naravo, vzpostavljanje redu v prostoru in pri izvajanju različnih aktivnosti.
- Izobraževanje in vzgajanje: informiranje o pomenu kvalitetnega naravnega okolja, o nevarnostih prekomernega izčrpavanja gramoza, črnih odlagališč odpadkov, neurejenih brežinah, črnega kampiranja.

Za mnenje o Regijskem parku Soča smo vprašali gospo Almo Vičar (osebna komunikacija, september 2006), ki je zaposlena na Ministrstvu za okolje in prostor (MOP), na Sektorju za naravo. Povedala je, da si država do leta 2012 prizadeva povečati obseg zavarovanih območij za 10 % (sedaj je zavarovanih 11 % slovenskega ozemlja). Denar za upravljanje in delovanje (plače, stroški) ter sofinanciranje pri mednarodnih projektih bi prispevala država, zato bi to bili državni parki. Pomembno se ji zdi, da lokalna skupnost (občina, domačini, institucije) prepozna priložnosti in koristi parka ter vloži pobudo za ustanovitev regijskega parka. Opozorila je, da Evropska unija veliko denarja namenja zavarovanim območjem in da park vsekakor ne sme segati v območje Triglavskega narodnega parka (Zakon o TNP-ju je v postopku spreminjanja), lahko pa obsega del Nature. Meni, da je park koristen na območjih, kjer stvari niso urejene in kjer je turistični potencial velik.

O ponovni oživitvi ideje Regijskega parka Soča smo se pogovarjali z nekaterimi turističnimi delavci in ponudniki, ki so imeli različne poglede. Nekateri menijo, da park ni potreben, ker

obstaja že Zakon o Soči, TNP, Natura, drugi se bojijo, da bo preveč omejeval. Tretji predlagajo naj se s problematiko Soče ukvarjajo kar občine. Četrty so nad idejo navdušeni, saj vedo, kako (tuji) turisti cenijo zavarovana območja in vidijo v tem dodano vrednost. Večina pa soglaša, da je ustanovitev parka možna le ob sprejetju te ideje med ljudmi.

Zavedamo se, da naša ideja potrebuje široko podporo županov in svetov občin Bovec, Kobarid in Tolmin, različnih institucij, organizacij in podjetnikov ter zelo pomembne civilne iniciative. Našo pobudo želimo javno predstaviti, dobiti povratne informacije in v primeru pozitivnega odziva pripraviti predlog zakona.

Ne glede na vse pa smo prepričani, da potrebujemo krovno, povezovalno in neodvisno institucijo, ki bi v najširšem smislu skrbela za ohranjanje bogastva naravne in kulturne raznolikosti ter v skladu z načeli in smernicami sonaravnega razvoja omogočala podjetniške priložnosti domačinom in regionalni razvoj. Nenazadnje pa je to eden izmed načinov reševanja širših in ožjih problemov Zgornjega Posočja, v katerem bi lahko tudi mladi prepoznali svojo priložnost.

11. ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA

Diplomsko delo zaključujemo s kratkimi in jedrnatimi povzetki posameznih poglavij, ki naj služijo predvsem kot priporočila in razmislek o nadaljnjih možnostih razvoja turizma v Zgornjem Posočju:

- Turistična ponudba in povpraševanje vplivata druga na drugo in soustvarjata nove integralne turistične produkte, tudi t. i. blagovne znamke.
- Sodoben način življenja zahteva individualizirano in kakovostno turistično ponudbo. Dosedanja spoznanja so vplivala na razvoj t. i. odgovornega (sonaravnega, trajnostnega) turizma, ki zahteva uskladitev okoljskih, ekonomskih in socialnih razmer in ki omogoča ohranjanje in razvoj.
- Organiziranost turistične dejavnosti je na državni, regionalni in lokalni ravni precej razvejana in razdrobljena, kar lahko otežuje razvoj turizma; pogrešamo več aktivnega sodelovanja, točno definirane naloge in tudi odgovornost.
- Narava, kulturna dediščina in krajina imajo neprecenljiv pomen, zato jih moramo spoštovati in varovati, a hkrati ponujati za sprostitev, doživetje, učenje, rekreacijo in na ogled.
- Zavarovana območja postajajo večnamenske vrednote družbe, ki imajo poleg funkcije ohranjanja tudi funkcijo razvoja, saj omogočajo ekonomsko ovrednotenje naravnih in kulturnih privlačnosti.
- Zgornje Posočje se srečuje s številnimi problemi (razvojni, demografski, infrastrukturni, »vrtičkarstvo« ipd.) in z vprašanji, kako spodbuditi razvoj te doline, omogočiti boljše življenje domačinom in preprečiti »beg možganov«. Hkrati pa ima izjemen turistični potencial, ki se ga vedno bolj zavedajo tudi tujci.
- Turizem ima v dolini Soče pomembno mesto, saj v večji ali manjši meri ponuja športnorekreacijsko, kulturnozgodovinsko, podeželsko, igralniško, wellness, festivalsko in gastronomsko ponudbo. Še vedno pa je precej neizkoriščenih prednosti in priložnosti, a tudi nevarnosti in slabosti, ki jih je potrebno spoznati in načrtno razvijati oz. odpravljati.
- K razvoju bovškega turizma sta v lanskem letu pristopili dve podjetji (francoska Transmontagne SAS in slovenski Hit), ki bosta vlagali predvsem v turistično infrastrukturo (žičnice na Kaninu, prenočitvene kapacitete) in dodatno ponudbo (wellness). Tolminska in Kobariška, ki v številu prenočitev hitro napredujeta, se bosta

z novimi vlaganji še morali soočati, če bosta želeli več dohodka od turizma. Ob tem pa je nujno potrebno opozoriti, da morajo biti vsakršni večji razvojni koraki v takem okolju dobro pretehtani in ne načrtovani zgolj iz ekonomskega vidika.

- Na reki Soči zaenkrat prevladuje neurejeno trženje in njeno izkoriščanje s strani različnih uporabnikov, kot pa sonaravni pristop k razvoju. Za leto 2007 se vendarle napovedujejo določene spremembe, saj se je veliko agencij, ki ponujajo športne aktivnosti na Soči, med seboj povežalo in odločilo napraviti red na tej evropski lepotici.
- Tolminska šele v zadnjih letih pridobiva svoje mesto na turističnem trgu, vedno več domačinov podpira razvoj turizma, število ponudnikov različnih prenočitvenih kapacitet se povečuje (ostaja pa problem kampa), posamezni ponudniki s svojo inovativno ponudbo prehitujejo stanje in spodbujajo turistični razvoj, občina in njene institucije spoznavajo priložnosti, ki jih nudi naše okolje ter poskušajo aktivno sodelovati in pomagati, še vedno pa se po mnenju večine stvari premikajo prepočasi oz. s premajhnimi koraki.
- Tako kot v ostalih dveh občinah, tudi v tolminski občini prevladuje ponudba športnorekreacijskega (športne aktivnosti na vodi, jadralno padalstvo, ribolov, pohodništvo) in zgodovinskega (obeležja iz različnih zgodovinskih obdobj) turizma ter sprehodi in ogledi naravnih in kulturnih privlačnosti. Postopoma se razvija podeželski (kmečki) turizem, kjer ima posebno vlogo ekoturistična ponudba in počasi tudi wellness, s poudarkom na alternativni in zdraviliški ponudbi. Razveseljivo je, da določeno ponudbo med seboj že povezujejo v integralne turistične proizvode. Večina ponudbe je povezana z aktivnostmi v naravi, zato turisti predvsem v obdobju slabega vremena pogrešajo več dodatne ponudbe. Med športnorekreacijskimi aktivnostmi ima veliko rezerve kolesarjenje, za kar pa nujno potrebujemo označene in primerne kolesarske poti.
- Regijski park Soča bi omogočal načrtno in interdisciplinarno razvijanje sonaravnega turizma, ki bi z okoljevarstvenimi, ekonomskimi in družbenimi cilji pomagal tudi pri reševanju širših in kompleksnih problemov.
- Nenazadnje pa si tako v Zgornjem Posočju kot tudi v občini Tolmin, želimo več iskrene in dobronamerne komunikacije ter pomoči vseh, ki živimo in ustvarjamo v naši lepi dolini.

12. LITERATURA

- Anko, B. (2001). TNP – leta 2021. V J. Bizjak (ur.), *Dvajset let pozneje: 1981 – 2001* (str. 25-35). Bled: Javni zavod TNP.
- Ažman, D. in Poles, J. (2004). Pregled znanstvenih raziskav v nordijski hoji. V H. Berčič (ur.), *Zbornik 5. slovenskega kongresa športne rekreacije* (str. 123-129). Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije.
- Banovec, T. (2001). Dvajset let zakona o Triglavskem narodnem parku. V J. Bizjak (ur.), *Dvajset let pozneje: 1981 – 2001* (str. 7 – 15). Bled: Javni zavod TNP.
- Barbič, A. *V slovenskih Alpah od mladosti do starosti – vloga domačinov v varovanju okolja ter ohranjanju naravne in kulturne dediščine*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije, znanosti in umetnosti. Pridobljeno 16.05.2006, iz:
<http://www.zrc-sazu.si/ungegn/tnp/Barbi%C4%8D.doc>
- Batistuta, M. *Vlada v Posočju*. RTV Koper, 19.4.2006.
- Berčič, H. (2003). Stanje in perspektive razvoja športne rekreacije – športa za vse – v Sloveniji pred vstopom v Evropsko Unijo. V H. Berčič (ur.), *Zbornik 4. slovenskega kongresa športne rekreacije* (str. 2-16). Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije.
- Berčič, H. in Sila, B. (2004). Mnenja in stališča domačih gostov v zimskem turizmu v slovenskih zimsko-športnih središčih. *Šport, LII* (1), 19-23.
- Čibej, B. (2005). *Izraba mulatjer Soške fronte za gorsko kolesarjenje*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
- Deuble, J. in Sartoris, A. (2002). Blagovne znamke pospešujejo trženje in krepijo regijo. V M. Broggi, M. Gleich, A. Gotz, M. Revaz in U. Todter (ur.), *2. Poročilo o Alpah* (str 83-86). Schaan, Liechtenstein: Mednarodna komisija za varstvo Alp.
- Ekar, F. (2002). Uvod. V M. Broggi, M. Gleich, A. Gotz, M. Revaz in U. Todter (ur.), *2. Poročilo o Alpah* (str. 17-18). Schaan, Liechtenstein: Mednarodna komisija za varstvo Alp.
- Flajs, P. (2005). *Analiza izkoriščanja reke Soče za športno rekreacijo*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- Fundacija poti miru v Posočju*. (2006). Kobarid: Ustanova Fundacija poti miru. Pridobljeno 10.10.2006, iz:
http://www.potimiruvposocju.si/_si/index.php?lang=si&page=predstavitev
- Gams, I. in Vrišer, I. (1998). *Geografija Slovenije*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.

- Golja, A. (2005). *Varstvo okolja in možnosti rabe reke Soče za rekreacijske namene*. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Gruden, M. (14.07.2006). Odslej nič več soliranja, le še povezovanje. *Delo*, 161, str. 9.
- Hladnik, J. (28.03.2006). *Turizem v varovanih zavarovanih območjih ohranjanja narave*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno 05.05.2006, iz: <http://www.parki.mop.gov.si/turizem.pdf>
- Hrovat, J. (2005). *Sociološke razvojne perspektive trajnostnega razvoja v zgornjem toku reke Soče*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Humar, J., Leban, M., Černilogar, I., Drole, M. in Rustja, B. (2001). *Strategija razvoja turizma v občini Tolmin*. Neobjavljeno delo.
- Kos, B. (27.12.2005). *Swot analiza*. Ljubljana: Dashofer. Pridobljeno 26.10.2006, iz: <http://www.dashofer.si/?highlighttext=swot+analiza&cid=2378>
- Kovač, B. (2002). *Strategija slovenskega turizma 2002 – 2006*. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo. Pridobljeno 25.02.2006, iz: http://www.mg.gov.si/fileadmin/mg.gov.si/pageuploads/turizem/turizem_strategija.pdf
- Kovač, Z. (20.01.2005). V EU cvetijo socialna podjetja. *Gazela*, 1 (2), 14-16.
- Krivec, M. (2005). *Analiza potrebe po kampingu v občini Tolmin*. Diplomsko delo, Portorož: Univerza na Primorskem, Visoka šola za turizmo.
- Lah, A. (2004). Bistvo sonaravne razvojne strategije. V A. Lah (ur.), *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije* (str. 12-19). Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Likar, Z. (2005). *Zgodovinski turizem v Zgornjem Posočju*. Neobjavljeno delo. *Lokalna turistična organizacija Bovec*. Bovec: Lokalna turistična organizacija Bovec. Pridobljeno 15.5.2006, iz: <http://www.bovec.si/>
- Lokalna turistična organizacija Sotočje*. Tolmin: Lokalna turistična organizacija Sotočje. Pridobljeno 30.4.2006, iz: <http://www.lto-sotocje.si/slovensko/>
- Lukan Klavžar, T. in Šolar, M. (2001). *Triglavski narodni park – vodnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Matoh, J. (2003). Infrastruktura kot pomemben dejavnik razvoja slovenskega športa za vse. V H. Berčič (ur.), *Zbornik 4. slovenskega kongresa športne rekreacije* (str. 44-53). Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije.
- Mednarodna Konvencija o varstvu Alp* (Uradni list RS 5/95). Ljubljana: Ministrstva za okolje in prostor. Pridobljeno 10.8.2006, iz: http://www.konvencije.mop.gov.si/alpska_konvencija.pdf

- Mihalič, T. in Zurec, J. (2005). Delfi analiza primernosti slovenskih področij in infrastrukture za športni turizem, priprave športnikov in športni turizem. V T. Mihalič (ur.). *Šport in turizem* (str 36-81). Ljubljana: Raziskovalni center Ekonomske fakultete.
- Mihalič, T., Tkalčič, M., Berčič, H. in Pišot, R. (2005). Turizem in šport – organiziranost in strategija športnega turizma in turističnega športa. V T. Mihalič (ur.). *Šport in turizem* (str 10-22). Ljubljana: Raziskovalni center Ekonomske fakultete.
- Mihelič, M. (10.05.2006). Narejeno v božji delavnici. *Goriška*, 5, str. 12.
- Močnik, B. (11.05.2006). Najboljši ali pozabljeni. *Delo*, 106, str.6.
- Munih, J. (1996). *Zdravilna moč vodnih izvirov na Tolminskem*. Tolmin: samozaložba.
- Nevladne organizacije za pripravo zakona o TNP. (2005). *Izhodišča nevladnih organizacij za novi zakon o TNP*. Neobjavljeno delo.
- Občina Tolmin. Tolmin: Občina Tolmin. Pridobljeno 10.09.2006, iz <http://www.obcina.tolmin.si/>
- Pavliha, M. (1998). *Arhitekturni vidiki turizma v zavarovanih območjih*. Velenje: Pozoj.
- Pintar, D. (2004). Trženje športne ponudbe v slovenskem turizmu. V H. Berčič (ur.), *Zbornik 5. slovenskega kongresa športne rekreacije* (str. 61-68). Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije.
- Planina, J. (1996). *Uvod v turizem*. Portorož: Visoka šola za hotelirstvo in turizem.
- Planina, J. in Mihalič, T. (2002). *Ekonomika turizma I*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani.
- Posoški razvojni center. Tolmin: Posoški razvojni center. Pridobljeno 20.9.2006, iz: <http://www.pososki-rc.si/>
- Premzl, V. (2004). Trajnostni prostorski razvoj Slovenije. V A. Lah (ur.), *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije* (str. 55-58). Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Pretner, M. (2003). Razvoj dodatne turistične ponudbe. V C. Ostan (ur.), *Občina Bovec in slovenski zamejci v Italiji* (str. 69-75). Bovec: Občina Bovec.
- Razvoj ekoturizma v Sloveniji*. (2003). Ljubljana: Turistična zveza Slovenije.
- Retar, I. (2005). Šport kot konkurenčna prednost slovenskega turizma. V T. Mihalič (ur.). *Šport in turizem* (str 31-32). Ljubljana: Raziskovalni center Ekonomske fakultete.
- Ribiška družina Tolmin. Tolmin: Ribiška družina Tolmin. Pridobljeno 18.6.2006, iz: <http://www.ribiska-druzina-tolmin.si/>
- Rojšek, D. (1991). *Naravne znamenitosti Posočja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Rožič, J. (2006). *Poročilo o osnutku Deklaracije pogodbenic Alpske konvencije na temo »Prebivalstvo in kultura«*. Neobjavljeno delo.
- Sirše, J., Berčič, H. in Sila, B. (2005). *Strategija razvoja turističnega proizvoda kolesarjenja v Sloveniji*. Ljubljana: Mednarodni inštitut za turizem.
- Slabe Erker, R. in Stanovnik, P. (2004). Znanost in raziskovanje za uravnoteženi razvoj. V A. Lah (ur.), *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije* (str. 51-55). Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Staub, R., Buchgraber, U., Dietrich, R., Hilbert, A., Kals, R., Sladek, C., Inger, K. in Tappeiner, U. (2002). Hribovsko kmetijstvo. V M. Broggi, M. Gleich, A. Gotz, M. Revaz in U. Todter (ur.), *2. Poročilo o Alpah* (str. 153-212). Schaan, Liechtenstein: Mednarodna komisija za varstvo Alp.
- Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji* (2001). Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno 13.5.2006, iz:
<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/okolje/pdf/biotska.pdf>
- Strategija razvoja Turistične destinacije Smaragdna pot* (2006). Neobjavljeno delo.
- Svetovna komisija za Okolje in Razvoj*. Pridobljeno 17. 10. 2006, iz:
http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission
- Svetovna zveza za varstvo narave*. Ljubljana: Agencija RS za okolje (MOP). Pridobljeno 10.7.2006, iz: <http://www.arso.gov.si/podrocja/narava/podatki/iucn.html>
- Šolar, M. (2002). *Načela usklajevanja rekreacijske rabe v zavarovanem območju na primeru Triglavskega narodnega parka*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
- Tolminski muzej*. Tolmin: Tolminski muzej. Pridobljeno 10.11.2006, iz:
<http://www.tol-muzej.si/slo/>
- Turistična zveza Gornjega Posočja*. Tolmin: Turistična zveza Gornjega Posočja. Pridobljeno 18.07.2006, iz: <http://www.dolina-soce.com/tzgp.html>
- Turistična zveza Slovenije*. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije. Pridobljeno 11.6.2006, iz:
<http://www.turisticna-zveza.si>
- Uran, M. in Ovsenik, R. (2006). *Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007-2011*. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo. Pridobljeno 25.7.2006, iz:
http://www.mg.gov.si/fileadmin/mg.gov.si/pageuploads/turizem/RNUST_2007-2011-popravki_10.7.2006.pdf

Zakon o gorskih vodnikih (Uradni list RS 99/2004). Pridobljeno 25.8.2006, iz: www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200499&stevilka=4300

Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS 54/2000, Uradni list RS 61/2005 in Uradni list RS 20/2006). Pridobljeno 22.7.2006, iz:

www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2497

www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200561&stevilka=2665

www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200620&stevilka=750

Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS 96/2004). Pridobljeno 7.5.2006, iz: www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200496&stevilka=4233

Zakon o plovbi po celinskih vodah (Uradni list RS 30/2002). Pridobljeno 5.8.2006, iz:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200230&stevilka=1254>

Zakon o pospeševanju turizma (Uradni list RS 57/1998). Pridobljeno 28.7.2006, iz:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199857&stevilka=2602>

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS 60/1999 in Uradni list RS 93/2005). Pridobljeno 27.6.2006, iz:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200593&stevilka=4020>

Zakon o spodbujanju razvoja turizma (Ur. list RS 02/04). Pridobljeno 1.5.2006, iz:

www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20042&stevilka=73

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS 7/1999). Pridobljeno 17.5.2006, iz:

www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=1997&stevilka=287

Združenje gorskih vodnikov Slovenije. Ljubljana: Združenje gorskih vodnikov Slovenije.

Pridobljeno 14.09.2006, iz: <http://www.zdruzenje-gvs.si/>

Zorko, D. (1999). *Uvod v turizem*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.